

SUKUKANSOJEN YSTÄVÄT RY:N JÄSENLEHTI

Aikukoti

16 | 2024

VENÄJÄN VÄESTÖNLASKENNAN TULOKSET

UDMURTTIEN UHRIRUKOUS KURIS'KON

**SUOMALAIS-UGRILAINEN
KULTTUURIPÄÄKAUPUNKI KUHMO**

pakana festarit

12.-13.10.2024
Dipoli, Espoo

↑MRNMTN↑

Tule Pakanafestareille!

Tutustu ikivanhoihin uskomuksiin, osallistu rituaaleihin,
luennoille ja työpajoihin sekä nauti tanssi-,
taide- ja musiikki-esityksistä.
Paikalla yli sata näytteilleasettajaa.

Liput: tiketti.fi

pakanafestarit.fi

ISSN 1457-6597 (painettu)
ISSN 2954-3134 (verkkojulkaisu)

JULKAISIJA:
Sukukansojen ystävät ry
Sähköposti:
sukukansojenystavatry@gmail.com

HALLITUS 2023:
Puheenjohtaja
ALEKSI PALOKANGAS
Varapuheenjohtaja ja taloudenhoitaja
NIKO PARTANEN
Muut hallituksen jäsenet
MARIANN BERNHARDT
IIVO KALIJÄRVI
MARIJA LAUNONEN
FELIX MÄKELÄ
Varajäsenet:
KIRSI HAFEEZ
ALEXANDRA KELLNER
TUOMAS KOUKKARI
ESA-JUSSI SALMINEN

Voit liittyä jäseneksi maksamalla
vuosimaksun 12 euroa
yhdistyksemme tilille
FI03 4055 1020 1746 23.
Muista kirjoittaa viestikenttään sähköposti-
osoitteesi ja postiosoitteesi, jotta jäsenkirje
ja -lehti päätyvät oikeaan osoitteeseen!

Yhteisöjäsenyys on 20 euroa vuodessa.
Henkilöjäsenen ainaisjäsenyys on 100 euroa.
Yhteisöjäsenen ainaisjäsenyys on 200 euroa.

ALKUKODIN TYÖRYHMÄ:
Päätoimittaja
ESA-JUSSI SALMINEN,
ejsalminen@gmail.com
Toimitussihteeri:
FELIX MÄKELÄ
Toimitusryhmä:
MARIANN BERNHARDT
ALEKSI PALOKANGAS
NIKO PARTANEN
Taitto: JARI MATTILA

MEDIATIEDOT:
1. painos, 2024, 250 kpl
Lehden koko on B5.
Ilmoituskoot ja -hinnat
1/1 176 x 250 + 3 mm bleed
1/2 vaaka 141 x 104 mm

Aineisto toimitettava valmiina .PDF-, .PNG-
tai .TIFF-tiedostona
Resoluutio on 300 dpi.

Etukannen sisäpuoli 115 euroa,
puoli sivua 65 euroa
Takakansi 120 euroa,
puoli sivua 70 euroa
Takakannen sisäpuoli 100 euroa,
puoli sivua 60 euroa
Sisäsivut 70 euroa,
puoli sivua 40 euroa
Pienemmät ilmoituskoot ovat 30 euroa.

Jälleenmyynti: Rosebud Sivullinen, Helsinki.

Tilaa irtonumeroita, myös vanhoja numeroita,
lähettämällä meille sähköpostia osoitteeseen
sukukansojenystavatry@gmail.com.

ALKUKOTI numero 16 (2024)

- 4 Pääkirjoitus: MIKÄ ON TAVOITTEESI?
Esa-Jussi Salminen
- 6 Puheenjohtajan tervehdys: ALKUKOTI PALAA!
Aleksi Palokangas
- 8 VENÄJÄN VIIMEISIMMÄN VÄESTÖNLASKENNAN KORUTONTA
KERTOMAA SUKUKANSOISTA **Esa-Jussi Salminen**
- 14 URALIN KAIKU JA MUITA MOKŠANKIELISIÄ RUNOJA **Vera Savkina**
- 20 UDMURTTIEN LUONNONUSKONNON RUKOUS KURIS'KON **Eva Toulouze**
- 30 KUHMON KULTTUURIPÄÄKAUPUNKIVUOSI HUIPENTUI SOMMELOON
Aleksi Palokangas
- 36 JUMINKEKO - KALEVALA-KESKUS TUTUKSI **Felix Mäkelä**
- 38 Kirja-arvostelu: MUAMO **Teuvon Valja**
- 40 Teatteriarvostelu: UNIS DA MIEROL **Felix Mäkelä**
- 42 Teatteriarvostelu: MUSTU LOUKKO **Felix Mäkelä**
- 44 Elokuva-arvostelu: SUVI WESTIN PALAA MESTARILLISENA
TARINANKERTOJANA **Ture Laiti**
- 46 Elokuva-arvostelu: ANNA TAVANOMAISEN JOEN VIRRATA **Ture Laiti**
- 51 Uusi tietokirja: SUOMALAIS-UGRILAISET KIELET JA KANSAT -
MITÄ, MISSÄ, MILLOIN, MIKSI? **Felix Mäkelä**
- 54 Uusi kirja: SANKARIMATKAILIJAN MARINMAA JA UDMURTIA
Felix Mäkelä
- 56 RINNASTUKSESTA SUOMALAIS-UGRILAISTEN KANSOJEN
MUSIIKISSA JA KIELISSÄ **György Kádár**
- 60 MUMMUN JA PAPAN LUONA METSÄSSÄ POROJEN KANSSA (osa II)
Marija Launonen

ALKUKOTI oli Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan lakkautetun Sukukansavaliokunnan perinteinen lehti, jonka julkaisu-oikeudet HYY on luovuttanut Sukukansojen ystävät ry:lle. Vuodesta 2023 lähtien Alkukoti on ollut Sukukansojen ystävät ry:n jäsenlehti. Vanhat lehdet eli numerot 1-14 ovat nyt luettavissa yhdistyksen kotisivuilla.

KANSI: Kolttasaamelaista perinнемusikkia pop- ja folk-vaikutteilla soittavan yhtyeen Suõmmkarin toinen solisti Anna Lumikivi. Yhtye esiintyi Kuhmossa Somme-lo-festivaalilla kesäkuussa 2023 Kuhmon ollessa suomalais-ugrilainen kulttuuripääkaupunki. Kuva: Felix Mäkelä

Suomalais-ugrilaisen kulttuurirahaston säätiö on tukenut tämän numeron julkaisua 4 600 eurolla.

MIKÄ ON TAVOITTEESI?

VIIME vuodesta alkaen sukukansaihmissien päällimmäinen huoli on ollut Venäjän aloitama hyökkäyssota, jonka vuoksi monet perinteiset sukukansatoiminnan muodot ovat loppuneet. Mitään Venäjällä toteutettavia hankkeita ei voida enää rahoittaa, ketään ei voida kutsua Venäjältä Suomeen, suomalais-ugrialaisten kansojen maailmankongresseja ja suomalais-ugrialaista kirjallisuuskongresseja ei voida järjestää. Syynä on se, että nämä toiminnan muodot kuuluvat viranomaistoiminnan alaan, jota Venäjän vastaiset sanktiot koskevat. Niiden tarkoituksena on osoittaa, että emme hyväksy Venäjän käymää hyökkäyssotaa.

Sanktiot eivät ole suunnattu sukukansoja vastaan. Sukukansojen tukeminen ja sukukansatyö eivät ole Venäjän sotatoiminnan tukemista. Sen sijaan sanktioiden kiertäminen on tuen osoittamista hyökkäyssodalle. Suomalaisien ramppaaminen Venäjällä ostelemassa halpoja hyödykkeitä on myös tuen osoitus diktaatturin sotataloudelle.

Suomessa asuvat Venäjän valtion alueen sukukansojen edustajat ovat nyt erittäin tärkeitä lenkkejä Venäjälle suuntautuvassa sukukansatyössä. Suomessa asuvat marit ovat perustaneet kulttuuriyhdistyksen Mari-Vij. Toivomme tämän näyttävän esimerkkiä myös muiden rajantakaisten sukukansojen edustajille Suomessa: on aika tulla näkyviin ja korottaa äänensä. Tällä hetkellä saamme virallisen propagandan läpi suodatettua yksipuolista kuvaa Venäjän alueen sukukansoista, joiden alueet tukevat innokkaasti erikoisoperaatiota. Todellisuus on moninainen. Aina kun tapaan etäsukukansojen edustajia kasvotusten, tulen paremmalle tuulelle: Venäjän kansalaiset eivät olekaan joukolla seonneet.

Sukukansojen hankkeiden, kuten omakielisen kirjallisuuden julkaisujen, rahoittaminen Venäjällä oli tärkeää ja merkityksellistä. Mutta koska tällainen sukukansatoiminta on sodan

vuoksi loppunut, on juuri nyt otollinen tilaisuus tarkistaa sukukansatyön toimintasuunnitelmaa perusteellisesti. Muinainen valtiosopimus 63/1992 velvoittaa edelleen Suomea ja Venäjää sukukansatyöhön:

”10 artikla.

Sopimuspuolet tukevat suomalaisten ja suomensukuisten kansojen ja kansallisuuksien omaperäisyyden säilyttämistä Venäjällä ja vastaavasti Venäjältä peräisin olevien omaperäisyyttä Suomessa. Ne suojelevat toistensa kieliä, kulttuuria ja historian muistomerkkejä.”

Valitettavasti tässä kuin missään muissakaan korkean tason sopimuksissa ei ole mitään konkretiaa. Luultavasti siksi lain henkeäkään ei ole noudatettu eikä Venäjällä asuviin sukukansoihin kohdistuvassa sukukansatyössä tuloksia. Juuri synny. Yksi poikkeus nähtiin juuri loppuvuonna 2023, kun kominkielinen *Raamattu* valmistui. Komin television juontaja luonnehti tapausta suureksi voitoksi komien kansalle. Komien *Raamattu*, kuten muutkin Venäjän alueen sukukielten *Raamatut* valmistuvat suomalaisen Raamattu Suomen suvulle -hankkeen tuella vuosikymmenien määrätietoisuuden tuloksena. Samaa henkeä soisi ilmevään muussakin sukukansatoiminnassa itäisessä naapurissa elävien kansojen kanssa. Jollain on kyky tehdä itse työ, toisella rahaa tai kykyä kerätä rahoitusta ja organisoida toiminta jopa valtiollisella tasolla. Täytyy vain olla halua ja tavoite. Tavoitteista ei todellakaan ole puute: yksi tärkeimmistä on sukukielten saaminen jälleen kouluopetuksen kieliksi. Valitettavasti tätä koskeva Euroopan unionin ja Venäjän yhteinen hanke, Terminologia Scholaris epäonnistui tavoitteissaan täydellisesti - ainakin toistaiseksi. Pientä lohtua tilanteeseen on tuonut tänä vuonna Baškortostanista kantautunut tieto,

jonka mukaan eräässä koulussa on alettu opettaa matematiikkaa ja kuvaamataitoa mariksi. Innostavaksi esimerkiksi ja suorastaan vastakohtaksi itäisen sukukansatyön aneemisuu-
delle sopii saamelaisten ja karjalaisten työ Suomessa oman kansan tunnetuksi tekemiseksi sekä kielen ja kirjallisuuden aseman parantamiseksi viime vuosikymmeninä. Olemme tuoneet tässä lehdessä esille teoksia, jotka kuvaavat karjalaisten ja saamelaisten kovia kohtaloita sekä nykyistä myönteistä kehitystä. Lukija voi itse tehdä jonkinlaista vertailua karjalan kielen tilanteeseen Venäjällä. Siitä kerromme Venäjän väestönlaskennan tulosten valossa.

Itse olen hakenut jälleen viime syksynä ja tänä talvena useilta säätiöiltä apurahoja volgalaisien ja permiläisten sukukansojemme kirjallisuuden suomentamiseen - toistaiseksi tuloksetta. Pari nimetöntä arvioijaa päätti, että vuoden kuluttua ei ilmesty komilaisten novellien kokoelmaa eikä marilaista romaania suomeksi. En voi itse myöntää itselleni työskentelyapurahoja. FILI:n käännöstuki helpottaa suomennosten julkaisemista itäisistä sukukielistä, mutta siitäkään kääntäjä ei saa itse senttiäkään. Miksi tilanne sitten on näin epävarma ja huono muilla aloilla paitsi mainitsemallani *Raamatun* kääntämisen saralla? Miksi ei ole mitään tahoa, joka voisi maksaa siitä, että sukukansojen kirjallisuuksien tärkeimmät teokset järjestelmällisesti suomennettaisiin? On ensiarvoisen tärkeää, että nämä teokset leviävät myös Venäjän rajojen ulkopuolelle. Yksi kannustava esimerkki käännöstoiminnasta löytyy jälleen meidän saamelaisalueeltamme: pieni **Kaija Anttosen** pyörittämä kustantamo Kieletär Inarissa julkaisee vuosittain useamman pohjoissaamenkielisen teoksen suomeksi.

Miksi Suomella ei ole kansallista ohjelmaa sukukansojen popularisoimiseksi? Tässä nykyisessäkin tilanteessa voi tehdä Suomessa paljon: meitä ei rajoita kukaan eikä mikään, paitsi

tietämättömyys ja ennen kaikkea rahoituksen puute. Olisiko aika siirtyä eteenpäin? Olisiko aika jalostaa suomalaisten keskuudessa valtavirtana lainehtiva epämääräinen kiinnostus ja päämäärätön pelmeeni-innustus tavoitteelliseksi uurastukseksi jonkin konkreettisen päämäärän saavuttamiseksi? Onko sinulla motivaatiota? Riittääkö usko, toivo ja rakkaus voittoon asti? Perimmäinen kysymys kuuluu: haluatko oikeasti pelastaa sukukansat, niiden kielet, kulttuurit ja kirjallisuudet?

ESA-JUSSI SALMINEN
Päätoimittaja

ALKUKOTI PALAA!

VENÄJÄN raukkamainen hyökkäys Ukrainaan jatkuu edelleen. Ukrainalaisten hätä ja kärsimys on valtavaa, ja samalla maassa tuhoutuu mittaamaton määrä infrastruktuuria, ympäristöä, kulttuuriperintöä ja luontoa. Lähes samaa tapahtuu Venäjällä esimerkiksi Siperiassa ja maan keskiosissa, joka on suomalais-ugrilaisen kansojen alkukoti - paikka, jossa uralilainen kantakieli syntyi tuhansia vuosia sitten.

Siperiasta Venäjä ryöstää sukukansojemme asuma-alojen luonnonrikkauksia, öljyä, kaasua ja mineraaleja pilaten tyystin alueen luonnon ja perinteiset elinkeinot rahoittaakseen sotaansa ja propagandaansa. Keskiseltä Venäjältä ja muualtakin valtio lähettää sukukansojamme tykinruoaksi osana etnisiä vainojaan. Juuri Venäjän keskiosista, sukukansamme marien nimikkotasavallasta Marinmaalta, on kuollut monta kertaa enemmän sotilaita suhteessa nuoren miesväestön määrään kuin vastaavankokoisilla venäjänkielisillä alueilla. Tätä ovat tukeet välillisesti länsimaat: Syksyllä 2023 Loviisan ydinvoimala kävi Venäjältä ostetulla polttoaineella, ja kesäkuussa suomalaistutkijoiden julkaiseman selvityksen mukaan länsimaat ovat kiertäneet omia pakotteitaan ostamalla Venäjällä tuotettua raakaöljyä Intian kautta. Itävalta taas on kunnostautunut kaasun ostamisessa: helmikuussa 2024 maan ostamasta kaasusta 98 prosenttia tuli Venäjältä, ja joka viides asunto lämpeneekin Itävallassa kaasulla. Alkukotimme siis palaa - se on ilmiliekeissä!

Voisiko palo johtaa Venäjän hajoamiseen ja suomalais-ugrilaisienkin alueiden itsenäisyyteen? Sitä valtaosa asiantuntijoista pitää hyvin epätodennäköisenä, sillä harva alue Venäjällä on yksinään riittävän vahva moiseen. Hajoaminen on silti yksi mahdollisuus. Silloin Venäjä voi luisua esimerkiksi samankaltaiseen tilaan kuin Balkan eli sekasortoiseen hajoamissotiin kahjoine sotapäälliköineen.

On selvää, ettei ole Suomen, Viron ja Ruijan edun mukaista, että naapurimaamme olisi vielä enemmän sekaannuksen vallassa kuin nykyi-

nen Venäjä. Silti Suomen, Viron ja Norjan valtioiden tulee varautua hyvin siihen, että niin voi tapahtua. Ensinnäkin on turvattava kotimaidemme koskemattomuus, mutta seuraava tärkeä askel on valtiollisella tasolla suunnitella, miten voimme tukea sukukansojemme itsenäisyyttä. Vaikka tilanne on aivan erilainen, voisi apu olla esimerkiksi samanlaista, mitä Suomi antoi Virolle 35 vuotta sitten. Muun muassa tätä työtä Sukukansojen ystävät tekee ruohonjuuritasolla. Pidämme yhteyksiä Venäjältä lähteneisiin sukukansojen edustajiin. He ovat muun muassa karjalaisia, vepsäläisiä, saamelaisia, komeja ja hanteja.

Tämän ja muun sukukansatyön on mahdollistanut *Alkukoti*. Se palaa jälleen - ja se on ilmiliekeissä! Käsillä on nyt toinen Sukukansojen ystävien julkaisema numero ja kaiken kaikkiaan 16. numero. *Alkukoti* on tuonut meille yhdistyksemme kokoon nähden valtavasti jäseniä, mikä on johtanut jäsenmäärämme nelinkertaistumiseen! Mitä parempaa *Alkukotia* teemme ja mitä enemmän te sitä luette, sitä enemmän meillä on voimavaroja tukea sukukansojamme. Lehteillessäsi näitä sivuja teet tärkeää avustustyötä. Kiitos, että olet sukukansojen matkassa ja mukana juhlistamassa yhdistyksemme 25-vuotisjuhlavuotta.

ALEKSI PALOKANGAS

Puheenjohtaja

Sukukansojen ystävät ry

*Tule mukaan
elävän
kulttuuriperinnön
kiehtovaan
maailmaan!*

KALEVALAISTEN
NAISTEN LIITTO

www.kalevalaistennaistenliitto.fi

Lyö löyly, lähetä lämmin

Yleinen sauna, saunahoidot &
saunottajakoulutus

SIIPONJOEN
PERINNESAUNA

Hindsbyntie 124, Sipoo
SAUNOTUS.FI
SAUNAKOULUTUS.FI

Venäjän viimeisimmän väestönlaskennan korutonta kertomaa sukukansoista

Vuoden 2022 lopulla julkaistiin Venäjän viimeisimmän väestönlaskennan tulokset. Alkukoti-lehti julkaisee nyt päätoimittaja Esa-Jussi Salmisen analyysin tuloksista ja niiden taustoista koskien suomalais-ugrilaisten kansojen kokoja ja kielten puhujamääriä.

TEKSTI: ESA-JUSSI SALMINEN

KOKO VÄESTÖ ON LASKETTAVA KYMMENEN VUODEN VÄLEIN

Venäjällä suoritetaan perinteisesti kymmenen vuoden välein täydellinen väestönlaskenta. Tämä perinne juontuu jo neuvostoajoista. Viimeisin laskennoista oli määrä tehdä vuonna 2020, mutta koronapandemia viivästytti sitä: laskijat nimittäin kulkevat ovelta ovelle kyselemässä ihmisiltä väestönlaskukaavakkeen tiedot, mikä ei tiukimpien koronarajoitusten aikana ollut mahdollista. Väestönlaskennassa kerättiin kansalaisista perustiedot, kuten sukupuoli, siviilisääty, koulutus ja asumisolot. Tässä artikkelissa keskityn niihin väestönlaskennassa kerättyihin tietoihin, jotka ovat olennaisimpia suomalais-ugrilaisten kansojen tilanteen tarkastelun kannalta: 1. kansallisuus eli mikä on ihmisen etninen identiteetti, mihin kansaan hän kokee kuuluvansa, 2. kielitaito ja 3. äidinkieli. Laskenta suoritettiin käytännössä vuoden 2021 loka-marraskuun aikana. Tulokset saatiin vuoden 2022 lopulla.

Väestönlaskentaa varjostaa muutama epäilyttävä seikka. Pandemian olosuhteissa kaikki ovet eivät laskijoille auenneet lainkaan. Ylipäänsä jotkut voivat suhtautua hyvin epäilevästi väestönlaskennan tuloksiin maassa, jossa vaalit on perinteisesti väärennetty. Kuitenkaan ei ole kauheasti syytä epäillä, että laskennan

tuloksia olisi nyt tarkoituksella väärennetty. Millä taholla olisi ylipäättään mielenkiintoa ja kykyjä manipuloida tuloksia valtiiovallan imagon kannalta epäedullisiksi? Vähemmistökansallisuuksiin kuuluvien määrän jyrkkä väheneminen on ikävä imagotappio nykyiselle Venäjälle, joka hehkuttaa julkisesti huolehtivansa esimerkiksi monikansaisen Venäjän kaidista kansoista. Tulokset kertovat ikäviä asioita vähemmistökansojen ja -kielten katoamisen lisäksi venäläistenkin määrän voimakkaasta vähenemisestä. Tietysti Venäjän valtaapitävien pyrkimysten kannalta todellisuudessa vähemmistökansojen häviäminen on hyvä asia.

On myös viitattu siihen, että tällä kertaa peräti 16,6 miljoonaa kansalaista jätti vastamatta kysymykseen kansallisuudesta eli etnisestä alkuperästä. Aikaisemmin luvut ovat olleet myös suuria, mutta kuitenkin huomattavasti pienempiä, noin viiden miljoonan luokkaa. Koska suomalais-ugrilaisia kansoja ei useita miljoonia edes ole, tämä seikka ei mielestäni voi erityisemmin vääristää tuloksia näiden kansojen osalta. Kansallisuutensa pimentäjät ovat siis pääasiassa muita, kenties niitä, jotka ovat usean eri kansallisuuden edustajia. Jotkut ovat ilmoittaneet itsensä vain venäjänmaalaisiksi (*rossijanin*), mikä ei virallisesti ole tietenkään mikään etnisuus. Lisäksi sopii kysyä, mikä

merkitys on senlaatusella kansallisuudella, jota ihminen ei viitsi tai halua mainita edes väestönlaskennassa?

Venäjän väestönlaskentaa kohtaan on esitetty tiukinta kritiikkiä vähemmistökansojen keskustelupalstoilla somessa: eräät marit esimerkiksi uskovat vakaasti, että luvut ovat aivan väärässä, koska he uskovat suurimman osan kansallisuutensa kertomatta jättäneistä kuuluvan nimenomaan mareihin. On myös vihjattu, että väestönlaskijat eivät ole lainkaan tavoittaneet suurta osaa aktiivisesta nuoresta työikäisestä väestä, joka on töissä jossain suuressa kaupungissa olematta siellä virallisesti kirjoilla. Tällaisia henkilöitä väestönlaskijakaan eivät ole tiettävästi tavoittaneet. Tavoittamatta jääneiden ihmisten tietoja väestönlaskijat keräsivät erilaisista rekistereistä. Kielen ja kansallisuuden suhteen tilanne oli haastava mm. siksi, että neuvostoajan jälkeen kansallisuuskohda poistettiin Venäjän ns. sisäisistä passeista ja rekistereistä. Siksi väestönlaskijat tekivät päätelmiä esimerkiksi nimien ja syntymäpaikkojen perusteella. Kaiken kaikkiaan se, että jotain henkilöä ei tavoitettu väestönlaskennassa, ei kuitenkaan tarkoita sitä, että häntä ei olisi otettu laskuihin mukaan lainkaan.

Suurin osa tulosten tarkastelijoista uskoo, että puutteista huolimatta tulokset näyttävät oikein sen, että suomalais-ugrilaisiin lukeutuvien ihmisten määrä vähenee. Tässä artikkelissa keskityn siksi näihin yleisiin suuntauksiin ja erityisesti sellaisiin väestönlaskennan osoitamiin suuntauksiin, jotka aikaisempien vuosikymmenien väestönlaskentojen ja muualta saatujen tietojen ja kokemusten valossa näyttävät melko uskottavilta.

MITÄ SUUREMPI KANSA SITÄ NOPEAMPI VÄHENEMISTAHTI: MORDVALAISET, UDMURTIT JA MARIT

Suurimmat sukukansamme Venäjän alueella ovat olleet suuruusjärjestyksessä mordvalaiset, udmurtit ja marit. Näin oli vielä vuoden 2010 väestönlaskennan mukaan, jolloin mordvalaisia oli 744 236, udmurtteja 552 299 ja mareja 547 605. Venäjän väestönlaskennoissa mordvalaiset on siis laskettu yhdeksi kansaksi eikä erikseen ersiksi ja mokšiksi kuten nykyisin yleisemmin on tapana. Mordvalaisten lukumäärään on mukaan laskettu myös ne, jotka ovat ilmoittaneet itsensä joko mokšiksi tai ersiksi. Väestönlaskennan epämääräinen säännöstö mah-

dollisti siis sen, että osa ersistä ja mokšista ovat ilmoittaneet itsensä mordvalaisiksi, osa taas joko ersiksi tai mokšiksi.

Jo pitkään on näiden kolmen suurimman kansan väestökehitys ollut sellainen, että suurin pienenee nopeimmin ja pienin hitaimmin. Kehitys on ollut siis hieman erilaista kuin yleisesti ottaen odottaisi: suuremmalla kansalla voisi olettaa olevan paremmat lähtökohdat puolustaa kieltään ja kulttuuriaan. Viime vuosisadan toisella puoliskolla väestönlaskennat näyttivät mordvalaisten määrän vähenevän jo silloin, kun marien määrä vielä kasvoi. Tätä jo pitkään havaittavissa ollutta niin sanottua Keski-Venäjän kansallisuusristiriitaa selittää esimerkiksi se, että marien suhteellinen osuus väestöstä omassa tasavallassa on suurin: 40,1 %. Lisäksi marit asuvat lähimpänä Volgan mutkan alueen perinteisesti monikansallista keskusta, jossa monien kansallisuuksien, erityisesti tataarien näkyvyys ja kuuluvuus on itsensä selvyys.

Muutama vuosikymmen sitten voitiin esittää tietokilpailukysymys, mikä on kolmanneksi suurin suomalais-ugrilainen kansa unkarilaisten ja suomalaisten jälkeen. Moni vastasi, että virolaiset, mikä oli väärin, koska mordvalaisia oli yli miljoona, enemmän kuin virolaisia. Nyt mordvalaisia, joihin on luettu itsensä erikseen ersäksi tai mokšaksikin ilmoittaneet, on enää alle puoli miljoonaa, 484 450! Ero mareihin on kovin pieni, koska heidän määränsä vähenee näistä hitaimmin. Mareja on nyt toiseksi eniten eli 423 803. On siis lyhyen ajan kysymys, milloin mareista tulee suurin suomalais-ugrilainen kansa Venäjällä. Huomattavaa on, että nyt ensi kertaa udmurtteja on jo vähemmän kuin mareja: 386 465. Jos tarkastelemme kielen osaamista, niittymarin kieli on jo nyt kaikkein puhutuin suomalais-ugrilainen kieli Venäjällä, koska kielen hukkaaminen mordvalaisten keskuudessa on paljon nopeampaa kuin mareilla. Kielen kadottaminen on mareillakin valitettavasti kovasti kiihtynyt.

KOMIT HURJASSA SYÖKSYSSÄ

Komien eli komisyryjäniän ja komipermjakien vähenemistahti on vielä kiivaampi kuin mordvalaisten. Komisyryjänejä oli vuonna 2010 tehdyn väestönlaskennan mukaan 228 235 ja komipermjakkeja 94 456. Vuoden 2021 väestönlaskennan mukaan komisyryjänejä on enää 143 516 eli 37,1 % vähemmän ja komipermjak-

keja 55 786, eli 40,9 % vähemmän. Tämä tuntuu itsestäni hieman yllättävältä, koska komisyryjäniit ovat perinteisesti olleet yhteiskunnallisesti aktiivisia kansallisten asioiden edistäjiä. Heillä on paljon korkeatasoista kirjallisuutta sekä kielentutkimuksen ja kielenhuollon hankkeita. Lisäksi Komissa opetettiin joitakin vuosia komia kouluissa myös niille tasavallan asukaille, jotka eivät ole komeja.

Komipermjakien nopea väheneminen on myös yllättävää, koska he olivat pitkään ainoana suomalais-ugrilaisena kansana omassa piirikunnassaan enemmistönä. Kun komipermjakeilla ei ole enää omaa piirikuntaa Venäjän federaation subjektina, voi olettaa, että tämä seikka näkyy assimilaation nopeana kiihtymisenä. Piirikunta lakkautettiin vuonna 2005. Tosin kovin hyvin komipermjakien asioita ei hoidettu oman piirikunnankaan aikana. Eikä piirikunta anna samanlaisia mahdollisuuksia kansallisten lakien kehittämiseen kuin oma tasavalta.

KARJALAISET KATOAVAT TYYSTIN SILMIEMME EDESSÄ

Niistä Venäjän suomalais-ugrilaisista kansoista, joilla on oma nimikkotasavalta, häviävät kaikkein nopeimmin karjalaiset, suorastaan uskomattoman nopeasti. Kahden vuosikymmenen kuluttua karjalaisia ei siis enää Venäjällä mainittavasti ole, mikäli kehityksen suunta ei muutu. Karjalaisten kuuluisi jo saada alkuperäiskansan asema, koska heidän määränsä on laskenut selvästi 50 000 hengen rajan alle. Venäjällä alkuperäiskansaksi voidaan rekisteröidä kansa, jonka jäseniä on alle 50 000.

Tämä on yleisesti masentavan väestönlaskennan tuloksissa se karmain niitti. Tuloksen ihmeteltävyyttä lisää vielä se seikka, että karjalaisilla on oma nimikkotasavalta Venäjällä. Nimikkotasavalta ei näin ollen näytä hyödyttävän karjalaisia lainkaan. Vastaava nimikkotasavalta on muillakin suhteellisen suurilla kansoilla eli komeilla, mordvalaisilla, mareilla ja udmurteilla. Yhä suurempi osa näiden kanso-

TAULUKKO 1.
Uraliaisten kansojen lukumäärät vuoden 2010 ja 2021 väestönlaskennoissa.

Kansa	2010	2021	Muutos %
Vatjalaiset	64	99	+54,6
Nenetsit	44 640	49 646	+11,2
Hantit	30 943	31 467	+1,6
Mansit	12 269	12 228	-0,3
Selkupit	3 649	3 458	-5,2
Besermanit	2 201	2 036	-7,5
Enetsit	227	201	-11,6
Saamelaiset	1771	1 530	-13,6
Nganasanit	862	687	-20,3
Inkerikot	266	210	-21,1
Marit	547 605	423 803	-22,6
sis. niitty- ja itämarit	218	101	-53,7
sis. vuorimarit	23 559	14 077	-40,2
Vepsäläiset	5936	4 534	-23,6
Udmurtit	552 299	386 465	-30,0
Mordvalaiset	744 236	484 450	-34,9
sis. mokšat	4 767	11 801	+147,6
sis. ersät	57 008	50 086	-12,1
Komisyryjäniit	228 235	143 516	-37,1
sis. ižmalaiset	6 420	4 748	-26,0
Komipermjakit	94 456	55 786	-40,9
Karjalaiset	60 815	32 422	-46,7
Unkarilaiset	2 781	1 460	-47,5
Virolaiset	17 875	7 859	-56,0
sis. setut	214	234	+9,3
Suomalaiset	20 267	7 778	-61,6
sis. inkerinsuomalaiset	441	571	+29,5
YHTEENSÄ	2 371 398	1 649 635	-30,4

jen edustajista elää omassa nimikkotasavallas-
saan, mikä tarkoittanee sitä, että tasavalta jol-
lain tavalla edistää kuitenkin kansan säilymistä,
kun taas tasavallan ulkopuolella assimiloitu-
taan nopeammin. Tosin myös Tatarstanissa ja
Baškortostanissa suomalais-ugrilaiset vähem-
mistöt voivat suhteellisen hyvin.

Väestönlaskennan tulos kertoo siis karjalaisten osalta muun muassa sen, että tasavalloista kaikkein täydellisimmin kansallisuuspolitiikka on epäonnistunut Karjalassa. Siellä tasaval-
lan asema on todellakin tyhjää muodollisuutta. Tämähän kuvastuu siinäkin, että muissa maini-
tuissa tasavalloissa alueen nimikkokansan oma kieli on saanut paikallisissa laeissa määrätyn virallisen kielen aseman, mikä tapahtui vähi-
tellen perestroikan jälkeen. Edes tällaista suo-
jaa - tosin valitettavan usein varsin muodollista suojaa - ei karjalan kielimuodoilla ole. Karjala, suomi ja vepsä on tunnustettu Karjalan tasaval-
lassa vain eräänlaisina alueellisina kielinä.

**MARILAINEN JA KARJALAINEN
KÄSITYS ÄIDINKIELESTÄ JA
KANSALLISKIELESTÄ**

Väestönlaskennassa kysyttiin myös äidinkieltä. Tulokset näyttävät mielenkiintoisen eron siinä, miten äidinkieli ymmärretään: Niiden marien lukumäärä, jotka pitävät maria äidinkielenään, on huomattavasti suurempi kuin maria taita-
vien määrä. Karjalaisten osalta karjalaa äidin-
kielenään pitävien luku on päinvastoin selvästi pienempi kuin kielentaitajien määrä. Vähem-
mistökansoilla äidinkielen määritelmä saattaa poiketa siitä, mikä on sen määritelmä yleensä meillä Suomessa ja, miten suomalaiset sen yleensä ymmärtävät eli se on kieli, ”jonka ihmi-
nen oppii ensimmäisenä kielenään vuorovai-
kutuksessa toisten ihmisten kanssa”. Esimer-
kiksi, jos ihminen ei saa omakielistä koulutusta ja ympäristön kieli on joku muu, voi hyvin-
kin olla, että äidinkieli ei suinkaan ole henki-
lön parhaiten osaama kieli. Äidinkieli voi olla tunnekieli tai oman kansan kieli, joka on tär-

TAULUKKO 2.
Uralilaisten kielten osaaminen vuoden 2010 ja 2021 väestönlaskennoissa.

Kieli	2010	2021	Muutos %
Nganasani	125	300	+140,0
Enetsi	43	97	+125,6
Mansi	938	1 346	+43,5
Nenetsi	21 926	24 487	+11,7
Hanti	9 584	9 230	-3,7
Selkuppi	1 023	975	-4,7
Udmurtti	324 338	255 877	-21,1
Saame	353	259	-26,6
Mari (sis. niittymarin ja itämarin)	365 316	258 951	-29,0
Komisyrjääni	156 099	108 958	-30,2
Vuorimari	23 062	15 352	-33,4
Komipermjakki	63 106	41 447	-34,3
Vepsä	3 613	2 173	-39,9
Vatja	68	39	-42,6
Inkerikko	123	70	-43,1
Mordva	392 941	220 090	-44,0
sis. mokša	1 529	19 911	
sis. ersä	36 726	40 045	
Karjala	25 605	13 872	-45,8
Viro	15 583	6 724	-56,9
Suomi	38 873	14 075	-63,8
Unkari	6 888	2 469	-64,2
YHTEENSÄ	1 488 349	976 791 tai 1 036 747	-34,4

keä, mutta jota ei käytännössä välttämättä osata. Erilaiset käsitykset äidinkielestä olisivat yksi asia, joka kaipaisi runsaasti lisätutkimuksia. Pohtia sopii myös, pitäisikö mieluummin kysyä äidinkielen sijaan esimerkiksi kotikieltä, ensikieltä tai työkieltä. Äidinkielen kysyminen väestönlaskennassa antaa tietoa lähinnä vain erilaisista käsityksistä siitä, mikä on äidinkieli, kun tulosta verrataan muista kysymyksistä sa-tuihin tuloksiin.

Jälkimmäistä käsitystä äidinkielestä näyttää olevan väestönlaskennan tulosten perusteella keskisen ja pohjoisen Venäjän kansoilla. Itsekin olen huomannut tämän useasti alueella asues-sani. Olen joskus alkuaikoina Marissa asuessani väitellyt kiivaastikin marien kanssa asiasta, kun käsityksemme siitä, mitä äidinkieli tarkoittaa, ovat olleet varsin erilaiset. Minä olen sanonut, että äidinkieli on ihmisen ensimmäinen kieli, jota hän yleensä osaa parhaiten. Marilainen on huutanut, että ei, vaan äidinkieli on **äidin** kieli eli oman kansan kieli ja väitteellä, että äidin-kieli on ensimmäinen opittu kieli, riistetään ihmisiltä oikeus omaan kieleensä.

Kun muut vähemmistökansat Venäjällä näyt-tävät määrittelevän äidinkielen lähinnä oman kansan kieleksi, herää kysymys, miksi karjalai-set määrittelevät sen ilmeisesti eri tavalla. Onko heillä siis samanlainen käsitys äidinkielestä kuin yleensä suomalaisilla? Voisiko käsitys olla

peräti suomalaisilta omaksuttu? Ne pari tuhatta ihmistä, jotka kertovat osaavansa karjalaa, mutta eivät pidä sitä äidinkielenään, ovat ilmeisesti lapsena oppineet enemmän venäjää kuin karja-laa tai he ovat kenties myöhemmin oppineet sitä esimerkiksi kielipesässä, isovanhemmiltaan tai opiskelujen kautta. Mukana voi olla tietysti myös muita kuin karjalaisia, jotka ovat oppineet kielen toisena kielenä esimerkiksi ammattinsa tai per-heensä vuoksi.

KAIKKEIN PIENIMPIEN KANSOJEN KAHTALAINEN KEHITYS

Ainoat pienet valopilkut väestönlaskennan tuloksissa ovat pohjoiset alkuperäiskansat. Tosin suhteellisesti kaikkein eniten on lisääntynyt vat-jalaisiksi itsensä ilmoittaneiden määrä: vuonna 2010 heitä oli 64 ja viimeisimmässä väestönlas-kennassa 99. Kyseessä kerrotaan olevan erään-lainen muoti-ilmiö: ihmiset, joilla on vatjalaisia juuria, ilmoittavat itsensä vatjalaisiksi.

Nenetsien määrä on noussut pohjoisista kan-soista eniten: 44 640:sta 49 646:en eli 11,2 %. Kohta nenetsejä on todennäköisesti yli 50 000, mikä tarkoittanee sitä, että nenetsit lakkaa-vat tulevaisuudessa olemasta alkuperäiskansa. Hantien, mansien ja selkuppien määrä on pysy-nyt suurin piirtein ennallaan. Taustalla saattaa olla, että jo kielensä menettäneet ja kulttuuri-sesti venäläistyneet ilmoittavat itsensä alkupe-

TAULUKKO 3.

Oman kansansa kielen äidinkielekseen ilmoittaneiden lukumäärät vuoden 1989 ja 2021 väestönlaskennoissa.

Kansa	Lukumäärä 1989	Osuus kansasta%	Lukumäärä 2021	Osuus kansasta%	Lukumäärän muutos
Mordvalaiset	740 048	69,0	332 829	69,6	-407 219
Marit	526 961	81,9	330 721	79,3	-196 240
Udmurtit	506 169	70,8	265 531	69,2	-240 638
Komit	238 880	71,0	94 530	66,4	-144 350
Komipermjakit	104 715	71,1	38 564	69,5	- 66 151
Karjalaiset	60 696	48,6	8 402	26,1	-52 294
Nenetsit	26 553	77,7	38 015	77,7	+11 642
Hantit	13 542	60,8	13 691	44,3	+149
Mansit	3 037	36,7	2 093	17,3	-944
Vepsäläiset	6 231	51,3	1 120	24,1	-5 111
Selkupit	1 701	47,7	1 552	45,6	-149
Saamelaiset	771	42,0	247	16,2	-524
Nganasanit	1 052	83,4	411	59,4	-641
Inkerikot	148	41,9	66	29,2	-82
Enetsit	95	45,5	67	33,7	-28
Vatjalaiset	Ei merkitty		16	15,3	
Setut	Ei merkitty		101	41,7	

räiskansaan kuuluvaksi saadakseen esimerkiksi korvauksia maistaan. Siinä tapauksessa väestön kasvu ei välttämättä kerro kulttuurin arvostuksen noususta tai esimerkiksi kyseiseen kulttuuriin kasvaneiden määrän noususta. Venäjän pienistä suomalais-ugrilaisista kansallisuuksista unkarilaisten, suomalaisten ja virolaisten määrä on vähentynyt kaikkein nopeimmin, nopeammin kuin muiden kansojen.

Ilahduttavaa on myös se, että pohjoisten alkuperäiskansojen keskuudessa oman kansan kieltä pidetään äidinkielenä entistä useammin. Se kertoo jonkinlaisesta arvostuksesta, joka voi kannustaa kielen oppimiseen.

Myöskään kielten puhujamäärät eivät ole näillä kansoilla erityisemmin laskeneet: nenetseillä kasvua on 11,7 %, enetseillä 125,6 %, manseilla 43,5 % ja nganasaneilla peräti 140 %. Läh-tökohdat ovat toki sellaiset, että alun perinkin vain vähemmistö kansan jäsenistä osasi omaa kieltä. Eikä puhujien määrä ole nous-sut niin paljon, että tilanne olisi olennaisesti muuttunut: edelleen nenetseistä vain 49 % osaa nenetsiä, hanteista vain 29 % osaa hantia ja manseista ainoastaan 11 % taitaa mansin kielen. Lisäksi on tietenkin pidettävä mielessä, että nämäkin luvut perustuvat ihmisten omiin ilmoituksiin, eivät mihinkään kielitesteihin. Siksi ne voivatkin kertoa myös asenteista oman kielen osaamista kohtaan.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tilastot osoittavat, että Neuvostoliiton vuoden 1979 väestönlaskusta lähtien sukukansamme ovat yleisesti ottaen pienentyneet ja sukukieltemme puhujamäärät vähentyneet. Väestönlaskusta toiseen kehityssuunta alaspäin on yhä voimakkaammin jyrkentynyt. Kun aikaisempien väestönlaskentojen tulokset olivat ikäviä, vuoden 2021 väestönlaskennan tulokset ovat shokki. Tästä kertoo sekin, kuinka vähän huomiota järkyttävät tulokset saivat Venäjällä. Ei toki Suomessakaan ole tähän jaksettu erityisemmin keskittyä: ilmestyi vielä kaikkia muita uhkia suurempi uhka sukukansojen tulevaisuudelle. Jos vuonna 2030 järjestetään väestönlaskenta, paljastunee, millaisen loven Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on tehnyt sukukansojemme muutenkin harveneviin riveihin.

Mutta miksi häviäminen alkoi vuoden 1979 tienoilla? Mitä tapahtui muutama vuosikymmen aikaisemmin? Kansalliset koulut tuhottiin vähitellen 1950-luvulta alkaen vaivihkaa. Kan-

salliset koulut olivat kouluja, joissa opetuskie-lenä oli kansallinen kieli. Marilaiset saivat opetusta mariksi, ersät ersäksi ja niin edelleen - kaikissa oppiaineissa! Enää he eivät ole saaneet sitä pitkään aikaan. Äidinkieliä saatetaan vieläkin käyttää eräänlaisina opetuksen epävirallisina tukikielinä kylissä, joissa kaikki lapset osaavat etupäässä oman kansansa kieltä kouluun tullessaan. Mutta tästäkään ei ole kunnan tutkimuksia saatavissa eikä tiedetä, kuinka laajasti tällainen käytäntö on nykyisin voimissaan. Vuodesta 2018 on ollut mahdollista saada vanhempien pyynnöstä äidinkielen opetusta yhden viikkotunnin verran. Kaikkein tavanomaisin elämäntarina, jonka sukukansojen edustajalta nykyisin kuulee, on kuinka hän puhui vain omaa kieltään kouluun mennessä eikä osannut sanaakaan venäjää, mutta koulu oli kokonaan venäjäksi. Osa tällaisen kokemuksen kertojista on hyvinkin nuoria, mikä kertoo siitä, että perheet kyllä usein välittävät kielen lapsille, mikäli vanhemmat itse eivät ole venäläistyneet. Tällaisessa tilanteessa on sanomattakin selvää, että kielenpuhujat ja varsinkin hyvät kielenpuhujat kuuluvat pääasiassa vanhempiin ikäluokkiin. Esimerkiksi ikäryhmässä 5-9 vuotiaat on marin puhujia 9817, hantin puhujia 677, mutta karjalan kielen puhujia vain 49. Nämä luvut saattavat ennustaa sitä, millainen on kunkin kielen tilanne 80 vuoden kuluttua, mikäli nykyiset kehityskulut jatkuvat.

Sukukansojen määrän väheneminen johtuu nähdäkseni pääasiassa koulujen venäläistämisestä, mikä on ollut tietoista venäläistämispolitiikkaa. Kun 1930-luvun suomalais-ugrilaisiin kansoihin kohdistuvat vainot olivat suoranaisia kansanmurhia, 1950-luvulta alkanutta suunnitelmallista venäläistämispolitiikkaa voi pitää suomalais-ugrilaisten kansojen kulttuurimurhana. Tällaisen politiikan alullepanijat pitäisi saada takautuvastikin syytteeseen. ■

LÄHTEET:

Artikkelissa on käytetty hyväksi Venäjän väestönlaskennan tilastotietoja sekä Jaak Prozesin esitelmää aiheesta M. A. Castrénin seuran vuosikokouksessa 17.4.2023 sekä hänen kommenttiartikkeliaan (Jaak Prozes: Uurali rahvad ja Venemaa 2020. aasta rahvaloendus. err.ee/1608881168/.)

Kirjoittaja on entinen ulkomaanlehtori, joka on asunut Venäjällä Iževskissä ja Joškar-Olassa yhteensä 11 vuotta.

Uralin kaiku

ja muita mokšankielisiä runoja

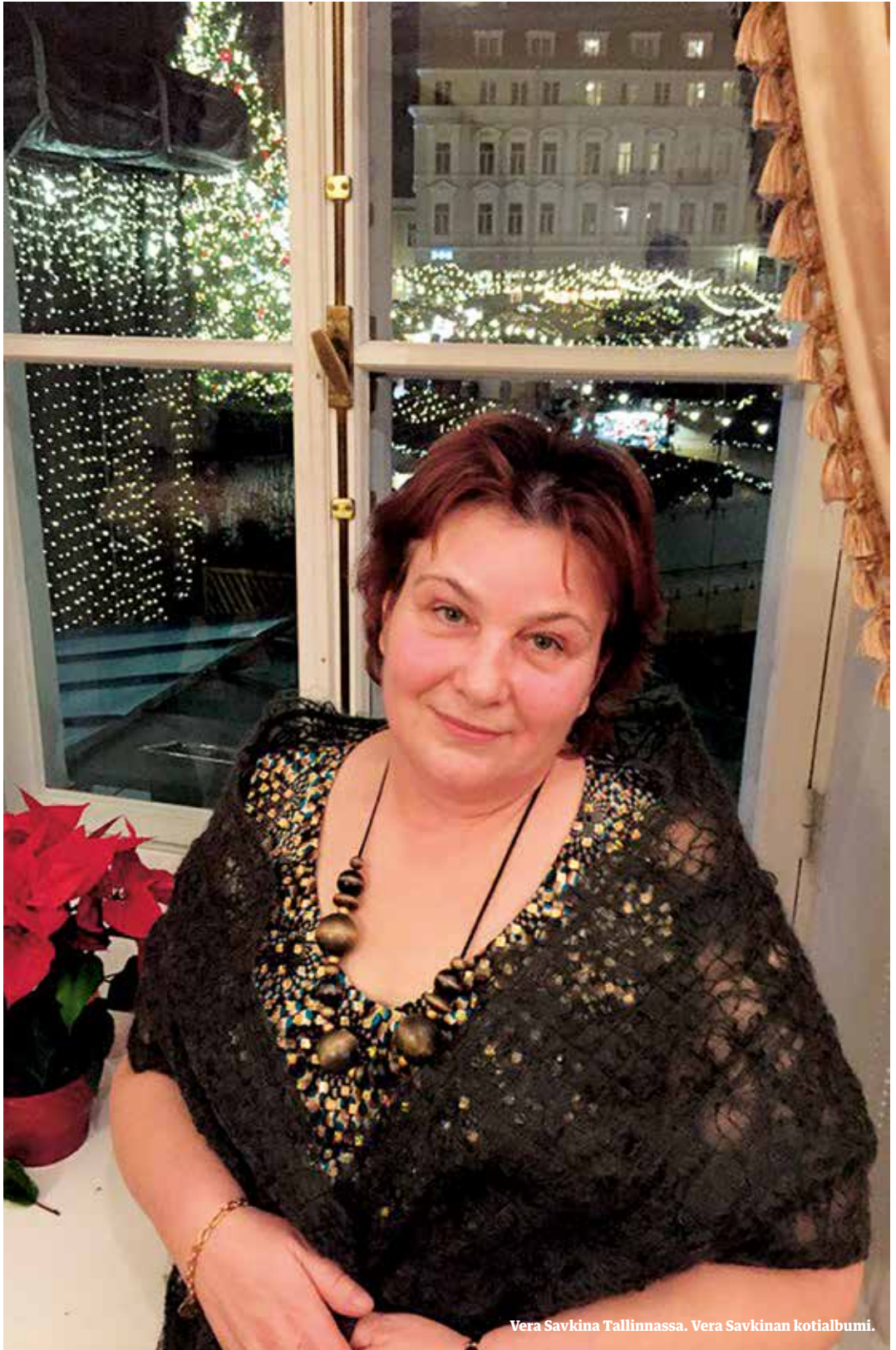
Vera Savkina lähetti meille muistelmiaan ja runojaan mokšalaisten elämästä. *Alkukodin* toimituskunta valitsi tekstistä pari runoa julkaistavaksi käännösten kera.

Teksti: VERA SAVKINA • Toimittanut MARIANN BERNHARDT

Vera Savkina on syntynyt ja kasvanut Venäjällä mokšalaisessa ympäristössä. Hän muutti Viroon vuonna 2014, kun Venäjä valtasi Krimin niemimaan, mikä on ollut Savkinalle erittäin vastenmielinen teko. Hän lähti sinne, minne ”silmänsä näkivät” ja jätti taakseen Pietarin kaupungin, jossa oli vietänyt 33 vuotta. Virossa hän työskenteli ja alkoi opiskella viroa, jonka opiskelua jatkaa edelleen, vaikka on jo saavuttanut viroin kansalaisuuden riittävän kielitaidon. Tällä hetkellä hän odottaa päätöstä Tallinnan Venäjän suurlähetystöltä: hän kieltäytyi Venäjän kansalaisuudesta, jotta voisi saada Viron kansalaisuuden. Hän on yrittänyt lähes päivittäin varata aikaa konsulaatista toimittaakseen valmiit asiakirjat, mutta yrityksistä huolimatta tiedot eivät tallennu ajanvarausjärjestelmään. Savkina olettaa, että tämä voi johtua siitä, että hän oli ollut aktiivinen yhteiskunnallinen toimija ennen Venäjältä lähtöään. Myös hänen runonsa ottavat kantaa Venäjän vähemmistökieliin ja -kansoihin liittyen ja Ukrainaa vastaan aloitettuun hyökkäyssotaan - mistä hyvästä niitä ei ole koskaan julkaistu sellaisinaan Venäjällä toimivissa mokšankielisissä kirjallisuuden aikakauslehdissä.

Savkina kirjoittaa vierailustaan Tartossa Viron kansallismuseossa seuraavasti: ”Se oli erittäin hieno kokemus. Olin syvästi vaikuttunut *Uralin kaiku* -näyttelystä, joka on omistettu suomalais-ugrilaisille kansoille. Virolaiset kunnioittavat niin suurella rakkaudella omia juuriaan ja alku-

peräiskansoja. Kirjoitin tästä runon, joka julkaistiin *Mokša*-aikakauslehdessä. Sitä tosin muokattiin ja lyhennettiin, ja osin jopa vääristeltiin aikakauslehden toimittajan harkinnan mukaan, jotta sen sanoma sopisi venäläiseen poliittiseen järjestelmään ja tyydyttäisi viranomaisia. On ymmärrettävää, että toimittajat halusivat tehdä työtä, jotta tulisivat toimeen. Muutokset koskivat muun muassa niitä osia, joissa kerron **Jakob Hurtista**. Ne poistettiin. Kun olin yhteydessä aikakauslehden toimittajaan **Raisa Orlovaan** ja kysyin, minkä takia teitte muutoksia ja miksi teksti Jakob Hurtista oli poistettu, hän vastasi, että toimituskunnalla on oikeus muuttaa tekstejä, eikä hän tiedä, kuka on Jakob Hurt. Sanaakaan ei jätetty siitä, että vaikka virolaiset ovat hiljattain palauttaneet itsenäisyytensä, he ovat onnistuneet luomaan näin suuren näyttelyn niin lyhyessä ajassa. Tai siitä, että *Uralin Kaiku* -näyttelyssä matkaamme Uralista Eurooppaan, jossa nykyäänkin elää ja kukoistaa suurin osa suomalais-ugrilaisista kansoista vaalien omaa kieltään. Sitäkään ei mainittu, että Venäjälle jääneiden suomalais-ugrilaisien kansojen kielet ovat sukupuuton partaalla, ja sen seurauksena myös itse kansat ovat katoamassa. Kävi ilmi, että tästä ei saa kirjoittaa. Päinvastoin: runo oli muutettu siten, että me, Venäjän suomalais-ugrilaiset - udmurtit, komit, mokšat, ersät, marit ja jopa karjalaiset, hantit ja mansit (joiden määrä on erittäin pieni) - vaalimme omaa kieltämme.

Vera Savkina Tallinnassa. Vera Savkinan kotialbumi.

ESTONIJÄN MUZEJSA

Vol'äši šavst' af kunara
Kepəd'st' šaka potmēviŭt'
Finno-ugraŭ efaft' kočkams
Ņāft'əma muzei t'išt'.

Tosa karšəkvajgäl' kul'əfkst'
Šävf Uralsta pil'gəkič.
Viŕŕəŭŭ pačka, l'äŭ tərɤvava
Jaŕŕŭac soŕ Jevrəpav l'išš.

Ŧäŕi eřäŭt', est'əjst parsna,
Tosa finno-ugraŭ št'akš.
Kažŕajt' sončəŭŭ gəsudarstvəc,
eš käl' kořä tijit' št'afkst.

Šovər, käl' jumaftəž eřäŭt'
L'adikšŕä – udmurtt, kařelč,
mokšət, eřžat, vepsat, komit,
hanti-mansiŭt i mariŭt.

Vodt'ŕəŭŭ, encŕəŭŭ i saapŕəŭŭ
Ezdəst päk kəržä il'əd's.
Ŧejŕəkəvək parəl' ařšəms
Šäŕŭ kolga, i vanftəms prät.

Jakob Hurŕəŭŭ l'eməc kundams
Savi l'äpä val vel'd'ä.
Soŕŭ ezdəŕŕä ušətks šävš
Vanftəmaŕŭ päk aru mäl'š.

Radŕäŕŕäŕkä estət't'ŕä
Soŕŭ šä tevəŕŕc ašəž kad.
Marŕəŕ modalangəva
Noldašt' miŕŭ kolganək val.

Šukəŕŕatama širŕd'əjəst,
Ařšət'ama oču satfks.
Siŕŭ – mäl'amaŕŭ vanftiŕŕäŕä,
Mazi t'evəŕŭ šarftiŕŕäŕä!

URALIN KAIKU

Itsenäistyivät hiljattain
Mutta silti voiman löysivät
Keräämään suomalais-ugrilaisen elämän
Näyttelyn kokosivat museoon.

Sieltä kuuluu kaiku
Uralista johtaa jälki.
Läpi metsien, pitkin jokia
Tiensä Eurooppaan tuli.

Nyt elävät omien toiveidensa mukaan,
Siellä suomalais-ugrilaisuus kukoistaa.
Jokaisella oma valtionsa,
Nousevat kielensä avulla.

Sekaisin, kielensä kadottaen
Elävät toiset – udmurtit, karjalaiset
mokšat, ersät, vepsät, komit
hantiŕŕ-mansiŕ ja mariŕ.

Vatjalaisista, enetseistä ja saamelaisista
Jäi vain todella vähän.
Meidänkin olisi hyvää miettiä tätä
Ja säilyttää itsemme.

Jakob Hurtin nimi pitää
Muistaa lämpimin sanoin.
Hän antoi sytykkeen
Säilyttämisen puhtaalle ajatukselle.

Sukulaisemme virolaiset
Jatkoivat hänen työtään.
Koko maailmaa pitkin
Jakoivat hänen sanojaan meistä.

Olemme kiitollisia heille,
Toivotamme suurta menestystä.
He ovat muiston vaaliŕŕŕŕä,
Kauniiden tekojen tekijöitä!

Myös muita Savkinan kirjoittamia runoja on muutettu rajusti ennen julkaisua. ”Kun vielä asuin Venäjällä, unelmoin usein”, Savkina kirjoittaa muistelmissaan. ”Runo *Makea uni* julkaistiin *Mokša*-aikakauslehden kolmannessa julkaisussa vuonna 2017. Joissakin kohdissa toimituskunta muutti jälleen runon sisällön. Muun muassa se kohta, jossa kirjoitan, että halituksen ylin johto ei uskalla loukata **Purekš**

Andjun ja **Proska Enjän** yksityisyyttä, toimituskunta muutti tekstin niin, että: ’Paikallisen johtaja ei uskalla ...’ – heitä näet saa arvostella. Siinä kohtaa, jossa kirjoitan, että ihoni on kananlihalla siitä, että suomalainen elämä otettiin meiltä pois, aikakauslehden toimituskunta esitti sen oman näkemyksensä mukaan niin, että makean kuin kissa suljetuin silmin ja etsin suomalaista elämää.”

TAŃĆŲŲ ON

Eh i on mon t'āñi řājəŋ,
TaŋćŲi panćfəks irə'tf'i!
Fit't'nəŋ eřafsnəŋ mon řājəŋ
Eš mokšerźāŋ širəsəŋk.

Oću māl'sa vid'əf pakšās,
Keŋāřd'əžŋā rožec valš.
Af pel'əŋd'i t'āñi Aksās
Kəda rožs šir řāzksŲi palš.

Marrəŋk Aksāŋ t'evəŋc mel'gā
Vani, af maksi jumams
Gəsudarstvaš, lomaŋ kel'giš
Maksi vid'məŋ, t'iji panks.

Purekš Aŋd'u put's purkat,
Jakst'əřapst, širźarəmat,
Kapstat, modaməŋt, šurkat.
Mižəŋ – t'is od karda prāt.

Ramaš važŋat i ućat.
KasiJt', kəda af utćat.
Ųaləs jotaj – tuj isaks,
Vanat, važŋāŋāt'ŋā trakst.

Proska Eŋā krandas t'is.
Ųifəc Francijāv māŋ l'isš.
Sokaj, vid'i i inzaj.
Jarmakəŋac al'āt' naj.

Vāřd'ā vani pajarŋās
Šel'gəšut'fəŋc nardasi.
Aŋd'ut', Eŋāŋ ezda "suskəms"
Gəsudarstvaš kardasi.

Mišəŋd'əvi lavkasa
Šumbra-taŋćŲi jarcambāl',
Kal'd'av mežgā apak šorak
Šipt' i jarcak, kepəŲt' māl'.

Ot't'ŋā falu tonafŋiJt',
Šāvəŋd'ijŲ sodaməši,
Šarkəd'saž lac, šāŋ marta
KočkaJt' eřafs vid'ā ki.

Parəŋ aŋsi doktəŋŋā
MaštiJt' lac pəčkaftəma.
Sudga jakaJt' fkā zakəŲt,
Af šarftəviJt' kaftuva.

Sərgəžəŋ. Māŋ kel'məŋ!
Panžirŋā mon šel'məŋəŋ.
Laškan, prajan... Mesəŋd'an?
Finəŋ eřaft' vešəŋd'an.

MAKEA UNI

Voi, millaista unta nyt näen,
Huumaa kuin tuoksuva kukka!
Näin suomalaisten elämän
Meidän mokšersäläisten mailla.

Ilomielin kylvetty pelto,
Rukiin hän keräsi riemuiten.
Aksa ei pelkää nyt,
Kun ruispelto kuivui pois.

Aksan kaikista työstä
Huolta pitää, ei anna joutua hukkaan
Ihmisiä rakastava valtio
Siemenet antaa ja tukee.

Purekš Andju kasvatti porkkanaa,
Punajuurta, auringonkukkaa,
Kaalia, perunaa ja sipulia.
Myi ne ja rakensi navetan.

Osti vasikat ja karitsat.
Kasvavat, kunhan et nuku.
Talvi menee, muuttuu eiliseksi,
Katsot, vasikat lehmiksi kasvoivat.

Proska Enjä teki kulkuneuvon.
Työstään kuulivat Ranskassakin.
Kyntää, kylvää ja äestää.
Pojalla rahat aina riittävät.

Rikas herra, pajari
Suupieliään nuolee.
Andjun, Enjän varoista
Valtio ei salli ottaman.

Kaupassa on myynnissä
Terveellistä ja herkullista ruokaa,
Mitään huonoa siihen ei ole sekoitettu
Juo ja syö, iloitse.

Nuoret aina opiskelevat,
Syventävät tietonsa,
Hyvän ymmärryksen kautta
Löytävät elämäänsä oikean tien.

Hyvää aikovat lääkärit
Osaavat parantaa.
Oikeudenkäynnissä on vain yksi laki,
Ei sitä väännetä kahtia.

Heräsin. Olen kananlihalla!
Avasin silmäni.
Juoksen, putoan... Mitä teen?
Suomalaista elämää etsin.

MOKŠAN KIELEN ÄÄNTÄMISOHJEET:

Mokšaa kirjoitetaan kyrillisillä aakkosilla, jotka eivät oikein sovi mokšan kielen kirjoittamiseen, sillä mokšassa on jonkin verran erikoisia äänteitä, joita ei voida merkitä hyvin kyrillisessä kirjaimistossa. Runoja on transkriboitu suomalais-ugrilaisen tarkekirjoitusjärjestelmän sääntöjen mukaisesti.

ə lyhyt keskivokaali, lausutaan melkein kuin e englannin artikkelissa *the*
' konsonantin päällä (esim. š, f) tai sen vieressä (esim. t', d') tarkoittaa sitä, että konsonanttia äännetään pehmeänä

J, R, Ğ, L ja L' ovat soinnittomia konsonantteja. Monissa kielissä, kuten myös suomessa, j, r ja l ovat pääsääntöisesti soinnillisia – mokšassa näillä konsonanteilla on myös soinnittomia pareja, joita merkitään isoilla kirjaimilla.

Savkina käänsi myös isänmallisen ukrainalaisen laulun *Oi u luzi tšervona kalyna* mokšaksi. ”Uskaltaisiko kukaan esittää tätä versiota”, hän kysyy muistelmissaan. Suomenkielinen käännös perustuu suoraan mokšankieliseen versioon.

Oj lugasa jakst'əf čivgä kasi,
Prähānc noldazä.
Kijä mazi gajñäj Ukrainat'
Kojənc kolažä.
Tejñək rongəc červəna kalinat' kepəd'əma,
Miñ af makssašk gajñäj Ukrainat' gej, gej,
gej, pačk šäžənd'əma.

Kepət'k prācəñ pañži jakst'əf čivgä,
Keñāft'k vajməñkəñ.
Ťat avafəd'ä gajñäj Ukraina,
Kemä jurčä toñ.
Ťejñək rongəc ut'af alu čivgət' kepəd'əma,
Ťejñək ešt'iñk mazi Ukrainaš gej, gej, gej,
nižəlgəftəma.

Paksät' langu valəvs t'užä tožəś,
Tovəntza l'ukajt'.
Ukrainaš eš prāñ aralama,
Ťufəma sərkaš.
A miñ tožərt' kočkasašk,
pərdasašk kel'əs-vel'əs,
Kasftsašk miñcəñ gajñäj Ukrainat' gej, gej,
gej, valdət'i šəfənc.

Varmaš suvi, kandi pakšä šifd'ä
Mäl'bet'i kul'at.
Ukrainaš šäškiiks mastəft' kel'əs
Gajgəma tujat.
A miñ vešt'kä šäškijəñ koj't ezda af lišt'ama,
Vižkənc mazi kel'gəñ Ukrainat' gej, gej,
gej, miñ af vižšt'ama.

Oi niityllä kasvaa punainen heisipuu
Päänsä painui alas.
Kuka kauniin mainion Ukrainan
Rauhaa häiritsi.
Meidän on nostettava heisi korkeuksiin,
Emme anna mainion Ukrainan, hei hei,
revetä paloiksi.

Nosta pääsi kukkiva heisipuu,
Ilahduta sydämemme.
Älä itke mainio Ukraina,
Juuresi ovat vahvoja.
Meidän on nostettava maahan painunut
heisi,
Meidän itsemme on ilahdutettava kaunis
Ukraina.

Pellolla on itänyt keltainen tähkä,
Jyvänsä heiluvat.
Ukraina itsensä puolustamiseksi,
Lähti taistelemaan.
Me yhdessä korjaamme jyvät ja laitamme
talteen,
Nostamme meidän mainion Ukrainamme,
hei hei, kirkkaaseen korkeuteen.

Tuuli ulvoo, kantaa pelloilta
Mielekkäitä uutisia.
Ukraina voittajana tulee tunnetuksi
Ympäri maailmaa.
Emme koskaan petä voittajan nimeä,
Emme koskaan häpeä, hei hei, kaunistaa
rakasta Ukrainaa.

LISÄTIETOJA: Tekstin on muokannut ja kääntänyt mokšasta ja venäjämästä Mariann Bernhardt. Runoja ei muutettu ja käännöksessä on pyritty tuomaan mokšankielisen runon merkityksen mahdollisimman tarkasti esille.

Udmurttien luonnonuskonnon rukous KURTS'KON

Kuvat Verhnebaltatševon kylän uhrijuhlasta vuonna 2019. Uhripappina toimii Vladik Hazimardanov.

Vaikka monet udmurtit ovat nykyään ortodoksikristittyjä, on heidän oma uskontonsa yhä osin paikoin voimissaan. Useimmin siihen törmää Udmurtian autonomisen tasavallan ulkopuolella, esimerkiksi naapuritasavallassa Tatarstanissa tai Baškortostanissa. Vuorossa on lyhyt kertomus pitkästä *kuris'kon*-nimisten uhrirukouksien tutkimushankkeesta.

Teksti ja kuvat: EVA TOULOUZE

Aloitin työskentelyn **Ranus Sadikovin** ja **Liivo Niglasin** kanssa vuonna 2013 Venäjällä Luoteis-Baškortostanissa alueella, jossa asuu udmurttidiaspora. Ranus Sadikov on itse Baškortostanin udmurtti, joka tutkii suomalais-ugrialaisten kansojen historiaa ja etnografiaa. Liivo Niglas on virolainen kansatieteilijä ja dokumenttielokuvien tekijä. Udmurtit ovat muuttaneet tuonne vapaille alueille pitkän ajan kuluessa aina 1500-luvulta alkaen paetessaan Venäjän miehitystä ja ortodoksisuuden leviämistä. Ranus Sadikov oli jo pitkään tutkinut tätä yhteisöä ja erityisesti sen alkuperäistä uskonnon harjoittamista: näistä aiheista hän on väitellyt kansatieteen kandidaatiksi ja tohtoriksi. Kuten usein Venäjällä, hänenkin tutkimustensa painopiste oli mallintaa, millaista tämä uskonnon harjoittaminen on perinteisesti ollut ennen nykyaikaa eli esimerkiksi ennen vallankumousta ja Neuvostoliiton hajoaamista. Hän kuitenkin tutki aihetta tukeutuen laajaan kenttätöyöhön, joka oli erinomainen pohja yhteiselle tutkimuksellemme.

Keskityimme enimmäkseen nykyisyyden tarkasteluun. Mitä tämä oman uskonnon harjoitus merkitsee nykyään, 2000-luvun toisella ja kolmannella vuosikymmenellä? Perinteiset kansatieteilijät ovat usein tulkinneetkin tämän päivän ilmiöt perinteen heikkenemiseksi, mutta meidän lähestymistapamme oli aivan erilainen: otimme nämä ilmiöt sellaisenaan ja näimme ne luontaisena kehityksenä ja tapana seurata perittyä perinnettä. Liivo Niglas oli osa tätä työryhmää elokuvantekijänä kuvaten alkuperäisen uskonnon harjoittamista nykyaikana.

NEUVOSTOLIITTO JA RUKOUKSIEN PERIITYMINEN

Vuonna 2013 alkaneen ja vuoteen 2023 asti jatkuneen kenttätöyöme aikana (ja toivottavasti

se jatkuu tulevaisuudessakin) saimme huomata, että uhripapit etsivät usein tekstejä rituaalien toimituksen tueksi. Neuvostoliitto pyrki lopettamaan uskonnollisten menojen harjoittamisen, minkä vuoksi useissa kylissä menot lopetettiin, jossain vuosikymmeniksi, jos-sain tätä lyhyemmäksi aikaa. Neuvostoaikana oli kuitenkin paikkoja, joissa eli erityisen sitkeitä uhripappeja, jotka vastustivat kaikkia rajoituksia ja jatkoivat rituaalejaan säännöllisesti.

Jotkut uhripapit olivat perineet rukouksensa (udmurtiksi *kuris'kon*) uhripapeista vanhimmalta, kuten perinne vaati: vanhemmat uhripapit, kuten **Nazip Sadrijev** Malaja Balzugan kylästä ja **Rais Rafikov** Novyje Tatyšlyn kylästä Baškortostanista, olivat kuulleet riittävästi rukouksia lapsuudessaan osallistuessaan seremonioihin, niin että teksti oli jäänyt heidän muistiinsa. Mutta tämä ei selvästikään ollut helppo tapa välittää rukouksia, sillä nuoremmilla oli yhä vähemmän mahdollisuuksia osallistua seremonioihin, jotka tapahtuivat työviikon aikana, enimmäkseen perjantaisin.

Toinen välitystapa oli kirjoitettu teksti: vanhemmat uhripapit kirjoittivat rukoustekstinsä muistiin ja välittivät sen perillisilleen tuntiesaan, että he lähtisivät pian tästä maailmasta. Tämä on tilanne **Anatoli Galihanovin** kohdalla. Hänelle rukousmenojen opettajat antoivat rukoustekstejä paperilapuille kirjoitettuna. Niiden avulla hän aloitti rukousmenojen pitämisen.

Toiset papit kuitenkin luottivat paikallisessa lehdistössä julkaistuihin teksteihin. 1980-luvun lopusta lähtien oli nimittäin alkanut kansallinen elvytysliike ja paikallinen udmurttilehdistö ilmaisi kiinnostusta tätä perinteisen kulttuurin muotoa kohtaan. Yleensä näissä teksteissä viitattiin suurimpiin yhteisöllisiin seremonioihin,

mutta oli myös paljon tilanteita, jolloin kyläläiset kysyivät uhripapilta sanoja eri tilanteissa, kuten synnytys, uuteen kotiin asettuminen, häät, poikien lähtö armeijaan ja niin edelleen.

Sitten ilmestyi uusi apuneuvo: Udmurtiassa julkaistiin kirja, jossa oli näytteitä rukouksista. Suurin osa niistä ei ollut peräisin alueilta, joilla tämä uskonnollinen käytäntö oli vielä elinvoimainen, vaan ne ovat muualta ja eri aikakausilta. Näin ollen tunsimme polttavaa tarvetta kerätä paikalliset tekstit Luoteis-Baškortostanin udmurtialueilta ja antaa ne paikallisille uhripapeille, jotta heillä olisi käytössään rukouksia omalta alueeltaan. Näin alueen uhripapit saivat tietää myös muita rukouksia kuin ne, joita he itse tiesivät.

HANKKEEN RAKENNE

Hankkeemme johti meidät tutkimaan rukousmenoja. Aluksi ainoastaan keräsimme rukouksia, sekä videotallenteina että kirjoitettuin teksteinä, syventymättä varsinaisesti teksteihin, joilla on omat sisäiset sääntönsä ja joita ei ole helppo hallita. Vasta kun tunsimme kykenemme ymmärtämään kyseisen perinteen käytäntöjä, aloimme koota tekstejä yhteen ja kääntää niitä muille kielille, ensiksi venäjäksi.

Käännöstyön otti vastuulleen Ranus Sadikov, jolla on pitkä kokemus rukousmenoista ja jotka ovat itse asiassa myös hänen omaa perinnettään. Itse aloitin korpuksesta eli tekstikokoelmasta, jossa rukoukset oli jo käännetty myös venäjäksi. Aloitin näistä käännöksistä ja luotin niihin laatiessani englanninkielisiä käännöksiä. Sillä välin opiskelin udmurtiaa ja aloin vertailla käännöksiä alkuperäiseen udmurtinkieliseen tekstiin. Tuolloin kuitenkin huomasin niissä ongelmia, jotka johtuivat venäläisen ja udmurtilaisen kulttuurin erilaisista uskonnollisista perinteistä. Siksi kääntäessäni tekstejä englanniksi otin tarkoin huomioon myös udmurtinkieliset alkuperäiset tekstit. Tämän työn tuloksena syntyi suuri, yli sadan rukouksen kokoelma. Sen ensimmäinen painos oli yksinkertaistettu versio, jossa olivat vain udmurtinkieliset tekstit. Se oli tarkoitettu jaettavaksi uhripapeille.

PULMIA

Työn alussa ilmaantui luonnollisesti useita perustavanlaatuisia pulmia. Ensinnäkin: mitä meidän tulisi ottaa pääaineistoksemme? Huomasimme, että kentällä uhripapit luottivat enimmäkseen papereihin, joista he lukivat. Meille oli tullut tavaksi kopioida nämä paperit.

Tästä tuli työryhmämme ensimmäinen suuri erimielisyys: Minä olin sillä kannalla, että rukoukset ovat suullinen lajityyppi ja halusin siksi luottaa äänityksiin; Ranus taas oli sitä mieltä, että tästä lajityypistä on tulossa kirjoitettu lajityyppi ja siksi on järkevää luottaa kirjallisiin muistiin panoihin. Suurin vastalauseeni hänelle oli, että pidettäessä lähtökohtana kirjoitettua tekstiä katosi uhripappien esityksistä sujuvuus. Tämän osoittivat myös tietokoneella tehtyihin teksteihin lisätyt runsaat korjaukset.

Löysimme sovitteluratkaisun: suurin osa teksteistä perustui uhripappien seremonioissa käyttämiin arkkeihin, mutta joissakin tapauksissa, joissa meillä oli videotallenne käytössä, käytimme sitä versiota. Samalla pyrimme esittämään eräitä näytteitä musiikkiteksteinä. Vanhimpien uhripappien esitykset olivat nimittäin lähellä resitatiiveja, eli lauluja, joissa tarkkaa rytmiä noudattamatta jäljitellään puheen luonnollista kulkua. Siten ne olivat lähellä musiikkiesityksiä.

Mutta entä mikä on näiden rukousten lajityyppi nykyään? Onko se edelleen suullinen lajityyppi vai onko se muuttunut kirjalliseksi? Vaikka Ranus pitää kiinni nykyisestä kirjoitetusta tekstistä, se on mielestäni suullisen ja kir-

jallisen välimaastossa. Rukousten välitys on nykyään enimmäkseen kirjallista, mutta itse esitys pysyy suullisena. Lisäksi toki aloittelijat aloittavat aina tekstien lukemisesta, mutta kokemuksen karttuessa he omaksuvat tämän rukouskielen säännöt ja saattavat alkaa improvisoida. Nykypäivän *kuris'konin* aktiivisin luoja Anatoli Galihanov tunnusti, että hän aloitti myös lukemalla rukouksia ennen kuin hän ryhtyi luomaan omia ja improvisoimaan rukousmenoissa paikan päällä.

KURIS'KONIN LUONNE

Millainen lajityyppi *kuris'kon* on, on syvälinen ja mielenkiintoinen kysymys, josta on keskusteltu udmurttilaisten etnografien ja folkloristien keskuudessa. Etnografina Ranus Sadikov on varma, että *kuris'konit* ovat udmurttilaisia rukouksia, jumalille osoitettuja lauseita udmurtin perinteisessä uskonnossa. Folkloristina **Tatjana Vladykina** kyseenalaistaa tämän tulkinnan: hänelle *kuris'kon* on loitsu, jolla on maaginen tarkoitus.

Lisäksi Udmurtian ydinalueelta, nykyään ortodoksisuuden vahvasti leimaamalta alueelta, tulevalla rukous-sanalla (venäjäksi *molitva*) on ehdottomasti kristillinen mielle-

yhtymä ja merkitys. Sitä ei ole olemassa sel-
laisissa yhteyksissä, joissa kristinusko ei käy-
tännössä ole läsnä. Eli mikä se on ja miten
voimme määritellä sen luonteen? Ymmärtääk-
seni loitsu liittyy vahvasti taikuuteen. Udmurt-
tien *kuris'konit* ovat myös tai ovat olleet yhtey-
dessä taikuuteen. Meillä on todiste Ranus Sadi-
kovin erään informantin selkeästä julistuk-
sesta, että *kuris'konია* ei tule erityisesti opetella
ulkoa, vaan se on niin sanotusti varastettava.
Se tarkoittaa, että sen tulee tallentua ikään kuin
itsestään tulevan uhripapin muistiin. Jos niin
ei tapahdu, se menettää maagisen voimansa.
Sen voimaa ei tietenkään mitata sillä, toteutu-
vatko rukousten pyynnöt - se riippuu Jumalan
tahdosta. Rukous kuitenkin kiinnittää Jumalan
huomion kansansa aneluihin.

Maagisella ajattelulla on todellakin ollut ja
on edelleen merkittävä asema kylissä asuvien
udmurttien ajattelutavassa, mutta se on jää-
mässä yhä enemmän taka-alalle. En voi sivuut-
taa Ranus Sadikovin, etnografin ja perinteen
kantajan näkemystä asiasta, mutta itse ymmär-
rän asian niin, että ihmisten käsitykset muuttu-
vat. Se, mitä aiemmin pidettiin sanan taikavoima-
na, on muuttunut yksinkertaiseksi puheeksi,
jossa ilmaistaan Jumalalle yhteisön toiveet ja
tarpeet. *Kuris'konin* on siis nähtävä muuttu-
neen loitsusta rukoukseksi.

Toinen erittäin vakava pulma oli, miten teks-
tit kirjoitetaan. Udmurtissa on olemassa kirja-
kielen malli. Mutta nämä rukoukset ovat murre-
tekstejä, jotka ovat riippumattomia kirjallisista
säännöistä. Valintamme oli olla muuttamatta
tekstejä siitä asusta, millaisina uhripapit olivat
ne kirjoittaneet. Emme muuttaneet tekstejä kir-
jakielen sääntöjen mukaan lukuun ottamatta
välimerkkejä, jotka ovat kirjoitetun kielen piirre
ja joiden tarkoitus on selventää tekstiä.

Esiin tuli kuitenkin muita ongelmia, joissa
erilaiset tulkinnat olivat mahdollisia. Yksi
monimutkaisimmista pulmista oli, mitä tehdä
rukousten vastaanottajan suhteen. Suurin osa
rukouksista on osoitettu kaksiosaiselle juma-
luuden nimitykselle, *Inmar Kyltšinille*. Mitä
nämä sanat tarkoittavat ja kuka oikeastaan on
Inmar Kyltšin?

JUMALA - INMAR KYLTŠIN

Inmar on kiistattomasti udmurttien ylin jumala
sekä tiedoissa, joita meillä on vanhemmilta
etnografeilta, jotka kuvailivat udmurttien usko-
musjärjestelmää, että kristillisissä käännös-

teksteissä: Jumala on käännetty udmurtiksi
sanalla *Inmar*. Toinen osa on monimutkai-
sempi. *Kyltšinin* merkitys on yleensä nykykie-
lessä 'enkeli'. Samaan aikaan *Kyltšin* voi merkitä
myös alkuperäisen udmurttilaisen panteonin
toista suurta jumalaa, joka yleisimmin esiintyy
muodossa *Kyldys'in*. Hän on luomisen ja hedel-
mällisyyden jumala, joka huolehtii kaikista
ihmisistä ja on monien legendojen keskeinen
hahmo. Kuka siis on *Inmar Kyltšin*? Yksi jumala
vai kaksi jumalaa? Vai onko kyseessä hypos-
taasi, kuten kristinuskon kolminaisuus?

Yleensä *Inmar Kyltšiniä* puhutellaan yksikön
toisessa persoonassa (*Inmar Kyltšin, anna...*),
mutta on tapauksia, joissa rukouksessa esiintyy
myös monikon toinen persoona (*Inmar Kyltšin,
antakaa...*), mikä sekoittaa kuvaa. Tähän men-
nessä selityksemme on, että monikko on jäänne
vanhasta monijumalaisuudesta, kun taas kysely
näyttää osoittavan, että nykyiset udmurtit tul-
kitsevat *Inmar Kyltšinin* yhdeksi henkilöksi.
Miten *Inmar Kyltšin* pitäisi näin ollen kirjoit-
taa? Pitäisikö osat erottaa pilkulla, tavuviivalla
vai pitäisikö sanat vain kirjoittaa erikseen? Eng-
lanninkielinen käännös noudattaa jälkimmäistä
tapaa, mutta udmurtinkielisessä tekstissä
tämä nimitys on jätetty sellaiseksi, millaiseksi
udmurttilainen uhripappi oli katsonut oikeaksi
kirjoittaa.

KOKOELMAN AINEISTO

Olemme päättäneet sisällyttää tähän kokoel-
maan kaikki tunnetut itäudmurttilaiset rukouk-
set. Olemme siis käyttäneet paitsi viimeaikai-
sia kenttätöitämme myös aiempia julkaisuja ja
muiden tutkijoiden tai jopa toimittajien ja opis-
kelijoiden kenttätöitä. Se antaa kokoelmalle
tiettyä syvyyttä, joka kuitenkin kärsii histori-
allisista realiteeteista. Tosin jo varsin vanhoilta
ajoilta, 1700-luvun lopulta, mutta erityisesti
1800-luvulta ja 1900-luvun alusta, on olemassa
ulkomaisten tutkijoiden muistiinpanoja.

KENTTÄTYÖN HAASTEET HISTORIASSA JA NYT

Kenttätöön tultua käytännössä mahdottomaksi
tutkijat käyttivät hyväkseen kotimaissaan ole-
via sotavankeja. Esimerkiksi unkarilainen **Ber-
nát Munkácsi** sai aineistoa tuolla tavalla. Mutta
vallankumous muutti paitsi uskonnon harjoit-
tamisen myös tämän aiheen tutkimuksen, josta
tuli tabu. Tosin niissäkin kylissä, joissa uskon-
toa tiedettiin harjoitettavan, tehtiin jonkin ver-

ran etnografista kenttätöitä. Uskontoon liittyvät aiheet eivät kuitenkaan kiinnostaneet tutkijoita, joten niitä ei tutkittu. Joten käytännössä meillä on hyvin niukasti tietoa 1900-luvun muutoksista ja uskonnollisen käytännön hiipumisesta. Milloin ja miten nämä muutokset tapahtuivat kussakin kylässä? Tietomme ovat lähes olemattomat. Voimme tukeutua ainoastaan vanhan sukupolven muistelmiin, jotka eivät aina ole kronologisesti tarkkoja.

Hyvä esimerkki tuosta on Bol'sekatšakovon kylä: suomalaistutkijat **Axel Heikel** ja **Yrjö Wichmann** vierailivat siellä vuosina 1884 ja 1894. Wichmann asuikin kylässä kuukauden ja pystyi osallistumaan sen seremonioihin. Heidän vierailunsa jälkeen meillä ei ole muuta tie-teellistä tietoa kylästä ennen vuotta 2008, jolloin suomalainen nuori tutkija **Kirsi Mäkelä** vietti siellä kolme kuukautta Wichmannin jalanjäljissä. Mäkelä tallensi joidenkin vanhimpien asukkaiden todistuksia, joiden mukaan seremonioita järjestettiin 1960-luvulle asti.

Kyläseremonioiden lisäksi kylässä järjestettiin myös yksityisiä seremonioita. Valitettavasti Mäkelä ei ollut erityisen kiinnostunut uhripa-peista tai rukouksista, joten niiltä osin meillä ei ole lisää tietoja. Vierailin tällä alueella vuonna 2018 ja tutustuin paikalliseen uhripappiin ja osallistuin vuoden ensimmäiseen uhrauslupausseremoniaan ja sitten neljän kylän seremoniaan, jonka nauhoitin. Uhrauslupausseremonia on rukoustoimitus, jossa luvataan järjes-

tää suuri uhrijuhla myöhemmän ajankohtana. Tänään siis yhteys paikallisiin on saatu ja tilanteesta saadaan tietoa kaukanakin.

KURIS'KONIEH KEHITYS

Rukoustekstien kehittyminen on kiinnostava tutkimusaihe. Miten nämä tekstit ovat muuttuneet? Koska meillä on hyvin vähän tekstiä neuvostoajalta, tiedoissamme on taas aukko. Voimme kuvitella, että improvisaatioulottuvuus on aina ollut, mutta aiemmin se on ollut luultavasti rajoitetumpi, koska säännöt olivat tiukemmat. Tosin lahjakkaat uhripapit ovat aina tuoneet tämänkin näkökulman esiin.

Eri aikakausien tekstit osoittavat, kuinka muuttuneet todellisuudet vaikuttivat teksteihin. Kun 1800-luvulla rukouksissa pyydettiin terveyttä tsaarille ja hänen perheelleen sekä rahaa verojen maksamiseen hänelle, niin Neuvostoliiton aikana tämä kaikki katosi. Sen sijaan kolhoosin käsite ilmestyy rukouksiin, ja uhripapit pyytävät terveyttä kolhoosin puheenjohtajalle ja hyvää satoa kolhoosin pellolle. Udmurtilaisten talonpoikien huolenaiheet ovat lisääntyneet ja muuttuneet, ja niin uhripapit joutuivat ratkaisemaan ongelman: säilyttääkö tekstit muuttumattomina vai mukauttaako niitä? Valinta on ollut sopeuttaa tekstit todellisuuteen ja olemme erittäin ylpeitä mukautetuista teksteistä ja siitä, että voimme tarkkailla, mitä muutoksia uusiin versioihin sisältyy. Tässä esitetty teksti on esimerkki näistä muutoksista.

Esimerkki rukouksesta

Осто, бадžым мусо югыт тѳды бур Инмаре-Кылчинэ!

Тани вань удмурт калыкеныд огкылсинмысь луыса, одйг анайлэн-атайлэн нылъёсыз-пиосыз кадъ луыса, (нимыз) вѳсез ортчтыны люкаським. Сюрен-пелен тѳды ыж вандыса, лулзэ-вирзэ, йырзэ-кукзэ аслыд сѳтыса, тынад азяд шыдэн-нянен йыбырттйсько, бадžым мусо югыт тѳды бур Инмаре-Кылчинэ. Ми туж шумпотысалмы милемлы азбар тыр тылобурдоен, гид тыр пудоен, чечыен-муэн улыны шуддэ-бурдэ ке сѳтысалыд.

Тулыс уже потон дыръя пельпум капчылыкѳстэ сѳтыса мын вал, мусо Инмаре-Кылчинэ. Милям кизем-пальккем нянякайѳсмылы, мерттэм будосѳсмылы шуныт куазьѳстэ, сыпрак гинэ шуныт-небыт зорѳстэ сѳтыса мын вал, бадžым, мусо югыт тѳды бур Инмаре-Кылчинэ. Сильдаулэсь, лек пужмерѳслэсь ачид сакласа мын вал. Аслад югыт дунне вылэ яратыса сѳтэм бѳндѳсидлы шуддэ-бурдэ, тазалыкдэ-байлыкдэ, кузь гумырѳстэ сѳтыса мын вал, мусо Инмаре-Кылчинэ, тани.

Чер-чурѳслэсь, нымы-кибыослэсь, алама висѳнѳслэсь, наркоманилэсь ачид сакласа мын вал. Милесѳтым улос-вылосмес алама зор-котлэсь, ву гылтэмлэсь, лымы жокатэмлэсь, тыллэсь-пулэсь сакласа мын вал, югыт Инмаре-Кылчинэ. Осто, бадžым, мусо, югыт тѳды бур Инмаре-Кылчинэ!

Тани вань удмурт калыкеныд огкылсинмысь луыса, одйг анайлэн-атайлэн нылъёсыз-пиосыз кадъ луыса, тынад азяд шыдэн-нянен йыбырттйсько. Кузьыли карын кузьылиос кыллем кадъ, кѳкыин сабиед кылле, со сабиедлэн кыллемез кадъ, тулыс виясь вуосыд кадъ, ошмесысь азвесь виясь вуосыд кадъ улыны шуддэ-бурдэ сѳтыса мын вал, мусо Инмаре-Кылчинэ. Ми туж шумпотысалмы, милям тулыс поттэм пудоосмылы жалем турындэ, азвесь кадъ чылкыт виясь вуостэ ке сѳтысалыд, соосты чер-чурѳслэсь, нымы-кибыослэсь ке сакласа мынысалыд. Тулыс одйген поттыса, сйзыл доре пыртыку кыкен-куинен доре пырымон берекетѳстэ сѳтыса мын вал. Чумолѳ выжыке чумолѳ, кабан выжыке кабанэн туры-куродэ сѳтыса мын вал.

Ota vastaan suosiollisesti, rakas, kirkas, valkoinen ja hyvä Inmarini Kyllšinini!

Näin kun koko sinun udmurttikansasi on yksimielinen, ollen kuin yhden äidin ja yhden isän tyttäriä ja poikia, me kokoonnuimme suorittamaan tämän [uhritilaisuuden nimi] uhrin. Teurastaen valkoisen uuden, jolla on sarvet ja korvat, antaen sinulle sen sielun ja veren, pään sekä jalat, minä kumarran edessäsi keiton ja leivän kera, suuri rakas kirkas valkea hyvä Inmarini Kyllšinini! Iloitsisimme suuresti, jos antaisit meille onnen elää piha täynnä lintuja, navetta täynnä karjaa, hunajaa ja simaa juoden.

Toukotöihin mennessä voisitko antaa meille keveytesi hartioihimme, rakas Inmarini Kyllšinini. Anna kylvetyille ja levitetyille pikkuviljoillemme, istutetuille kasveillemme lämpimät säät, vain runsaat lämpimät ja pehmeät sateet, rakas, valoisa, valkoinen ja hyvä Inmarini Kyllšin. Voisitko varjella meidät myrskyiltä ja koviilta pakkasilta. Luoduillesi, jotka olet antanut omaan valoisaan maailmaasi rakkaudella, anna onnesi, terveytesi ja vaurautesi, pitkät vuosisadat, rakas Inmarini Kyllšinini, kas niin.

Suojele itse meitä vaivoilta ja taudeilta, toukilta ja madoilta, pahoilta sairauksilta ja huumeriippuvuudelta. Suojele elämäämme ja asuntojamme palalta myrskyltä, tulvalta, tukehtumiselta lumeen, tulelta ja palolta, kirkas Inmarini Kyllšinini. Osto, suuri, rakas, kirkas valkea hyvä Inmarini Kyllšinini!

Näin kun koko sinun udmurttikansasi on yksimielinen, ollen kuin yhden äidin ja yhden isän tyttäriä ja poikia, kumarran edessäsi keiton ja leivän kera. Kuin muurahaiset muurahaispesässäään, niin vastasyntynyt makaa kehdoissa, niin kuin tämä vastasyntynyt makaa, niin kuin kevätvetesi virtaavat, lähteestä hopeisina virtaavien vettesi lailla elääksemme anna meille onnesi ja hyvyytesi, rakas Inmarini Kyllšinini. Iloitsisimme suuresti, jos antaisit meidän keväällä ulos päästetylle karjallemme mehukasta ruohoasi sekä puhtaana kuin hopea virtaavat vetesi, jos varjelisit heidät vaivoilta ja taudeilta, toukilta ja madoilta. Keväällä kun yksi päästetään ulos, anna siunauksesi, että syksyllä sisään palaisi kaksi tai kolme. Anna meille heinää ja olkia, lyhteen juureen lyhde, heinäsuovan juureen heinäsuova.

Чышконо ыжъёсмес буртчин кадъ ыжгоно, кысконо скалъёсмес йѳло-воѳе карыса мын вал, мусо, югыт Инмаре-Кылчинэ.

Уждурин капчиликъёстэ сѣтыса, доре тыр мешокен бертымон берекетъёстэ сѣтыса мын вал.

Тани ванъ удмурт калыкеныд огкылсинмысь луыса, одйг анайлэн-атайлэн нылъёсыз-пиосыз кадъ луыса, тынад азяд шыдэн-нянен йыбырттйсько. Араны потон дыр вуыса, пельпум капчиликъёстэ сѣтыса мын вал, милесътым нянякайёсмес куамын куроен камыш кадъ удалтытыса ул вал, мусо Инмаре-Кылчинэ.

Бусыысь итыме ворттон дыръя, пар машинаосын ворттымон берекетъёстэ сѣтыса мын вал. Итымысь басытон дыръя быронтэм берекетъёстэ сѣтыса мын вал.

Жѳк был тыр сиѳн-юонэн, тыр нянякайёсын улыны берекетъёстэ сѣт вал, Инмаре-Кылчинэ.

Ванъ удмурт калыкы ӳечлыктэ, ванъбурдэ сѣт, шудо улондэ вай, Инмаре-Кылчинэ. Дунне вылэ удмуртъѳслэн ӳеч данзы мед вѳлмоз. Шаермес тйрен-пуртэн, пычал тйрлыкѳн ожмаськонлэсь утѳ.

Гуртъѳсы пырись через-чурез, тузонэз сяин, лысвуэз сяин, кыдѳке, нюлэс сѳбры пазыгыса лэзѳ. «Сиѳ-юо» шуисьѳслэсь азвесь кенерен котыртыса утытыса ул, Инмаре-Кылчинэ.

Нылпиосмы корка тыр мед луозы, соослы шуддэ-бурдэ, азинлыктэ, тазалыктэ, сабырлыктэ, байлыктэ, визьдэ сѣтыса мын.

Нылпиосмы мед кылзисъкозы анай-атайѳссылэсь, дано мед карозы пересѳсьыз, мед утѳзы удмуртлыкѳмес.

Ноку медаз адѳе соос ултйямез, бадѳым Инмаре-Кылчинэ.

Удмурт калык медаз ышты сюлэмѳ лякыт сямзѳ.

Медаз чигы солэн чиданэз.

Губырмем тыбырзѳ шонертыны мед быгатоз.

Жадѳнэз тодытѳк, шумпотыса мед ужалоз, кутскем удыссѳ пумозяз мед вуттоз вал, Инмаре-Кылчинэ.

Мынам азиям книгае-коранэ ѳвѳл, Инмаре-Кылчинэ,

олло азылѳз берло верасько, дыр,

берлѳз азыло верасько, дыр,

мынѳсьтым вуттымтѳосме ачид аслад шуныт киулад басытыса мын, курымтѳосме ачид сѣтыса ул вал, бадѳым, мусо, югыт тѳды бур Инмаре-Кылчинэ.

Милесътым курыськемъѳсмес кабыл карыса басытыса мын вал, бадѳым, мусо, югыт тѳды бур Инмаре-Кылчинэ.

Кабыл карыса басыты, мусо Инмар е-Кылчинэ! Омины!

Tee kerittävien lampaittemme villasta silkinpehmeää, tee lypsettävät lehmämme runsasmaitoisiksi ja runsasvoisiksi, rakas ja kirkas Inmarini Kylläsinini. Anna meille työntekoon keveytesi, anna siunauksesi palataksemme työstä täyden säkin kanssa.

Näin kun koko sinun udmurttikansasi on yksimielinen, ollen kuin yhden äidin ja yhden isän tyttäriä ja poikia, kumarran edessäsi keiton ja leivän kera.

Kun tulee leikkuun aika, anna meille keveytesi hartioihin, kasvata pienet viljamme niin, että niiden varret olisivat kuin ruoko kolmellakymmenellä oljella, rakas Inmarini Kylläsinini.

Kun on aika kuljettaa sato puimatantereelle, anna siunauksesi pariin autoon riittävänä.

Kun otamme sadon puimatantereelta, anna meille loppumaton määrä viljaa rikkauksistasi.

Anna meille rikkautesi, pöytä täyteen ruokaa ja juomaa, täysiä leipiä, Inmarini Kylläsinini.

Anna kaikille udmurteille hyvinvointisi ja rikkautesi, onnellinen elämäsi, Inmarini Kylläsinini.

Anna udmurttien hyvän maineen levitä maailmaan. Suojaa maataamme kirveellä, veitsellä sekä tuliasein käytävältä sodalta.

Lennätä pois kyliin työntyvät vaivat ja sairaudet kuin tomu, kuin kaste, hajota ne kauas metsän taakse. Suojele meitä niiltä, jotka sanovat "minä syön sinut", "minä juon sinut", ympäröimällä meidät hopea-aidalla, Inmarini Kylläsinini.

Olkoon talomme täynnä lapsia, anna heille onnesi, menestyksesi, terveytesi, rauhallsuutesi, rikkautesi ja älysi.

Totelkoot lapsemme äitiänsä ja isäänsä, kunnioittakoot vanhuksia, suojelkoot udmurttilaisuuttamme.

Älkööt he koskaan kokeko nöyryytystä, suuri Inmarini Kylläsinini.

Älkööt udmurtit koskaan menettäkö sydämellistä ja vaatimatonta luonnettaan.

Älköön loppuko sen kärsivällisyys.

Pystyköön se oikaisemaan kumaran selkäänsä.

Anna sen työskennellä hyvillä mielin tuntematta väsymystä, anna sen saada päätökseen sen, minkä on aloittanut, Inmarini Kylläsinini.

Minulla ei ole edessäni kirjaa eikä koraania, Inmarini Kylläsinini,

ehkä sanon alun lopussa,

ehkä sanon lopun alussa,

mitä en huomannut mainita, ota suosiolliseen

huomaasi, mitä en ole pyytänyt, anna se itse, suuri, rakas, kirkas, valkoinen ja hyvä Inmarini Kylläsinini.

Ottaisitko edelleen vastaan rukouksemme, suuri,

rakas, kirkas, valkoinen ja hyvä Inmarini Kylläsinini.

Ota vastaan suosiollisesti, rakas Inmarini Kylläsinini!

Aamen!

Tatyšlyn piirissä Baškortostanin pohjoisosassa Permin aluepiirin vastaisella rajalla elävät uhripapit hyväksyivät tämän tekstin vuonna 2019 saadakseen tarpeisiinsa sopivan rukouksen. Jotkut muutokset ovat vain tyyli-seikkoja, toiset ovat ympäristön konkreettisen muuttumisen vuoksi tehtyjä päivityksiä: viljan puintialueelle kuljettamiseen tarvittavista hevosista tulee autoja.

Toiset lisäykset johtuvat uusista ilmiöistä: huumeriippuvuus, huoli yliopistoihin hakeutuvista lapsista, huoli teiden huonosta tilasta ja niin edelleen. Muut huolenaiheet heijastelevat moraalista kehitystä: huoli lasten tottelevaisuudesta, että he seuraisivat vanhempiensa esimerkkiä, että he eivät unohtaisi udmurttilaisia arvoja; kun entisissä rukouksissa ei koskaan mainittu sanaa udmurtti, koska se oli itsestään selvyyttä, niin nyt udmurtit rukoilevat kulttuurinsa ja sen kehityksen puolesta. Nämä muutokset heijastavat syvempiä muutoksia sosiaalisessa viitekehyksessä.

LOPUKSI

Hankkeemme jatkuu edelleen ja toivomme, että pystymme julkaisemaan ja levittämään

lisää kuris'koneja kirjallisessa muodossa, jotta perinne siirtyisi tukevammin tuleville sukupolville. *Kuris'konien* mukautuminen ajan ihmisten ongelmiin ainakin osoittaa, että oma uskonto tarjoaa yhä sellaista yhteisöä, jota udmurtit tarvitsevat. Nähtäväksi jää, miten nykyinen tilanne muuttaa uskonnon harjoittamista tai miten jatkuva kaupungistuminen ja kielitaidon hupeneminen vaikuttaa myös pappien mahdollisuuksiin jatkaa työtään.

Teoksemme esittelee kokonaisen joukon rukouksia, jotka ovat eläneet tai elävät nykyään udmurttien itäisimmällä alueella:

Камсьӧр удмуртъӕслэн курисъконтьӕссы.
Сост./дасязы Р.Р. Садиков, Е. Тулуз;
Ин-т Этнолодическиж исследований им.
Р.Г. Кузеева. УФИЦ РАН. Уфа: Первая
типография 2023. 192 б. + 8 бам илл.

Artikkelin rukousnäytteineen suomensi udmurtista ja englannista Esa-Jussi Salminen.

Kirjoittaja on Tarton yliopiston etnologian tutkija sekä pariisilaisen Itämaisten kielten ja sivilisaatioiden kansallisen instituutin (INALCO) professori. Hän opettaa mainituissa instituutissa suomea, viroa ja udmurttia. ■

Uusia julkaisuja

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja

journal.fi/susa

99. 2023. 371 s. 98. 2021. 491 s. 38 €.

Finnisch-Ugrische Forschungen

journal.fi/fuf

68. 2023. 266 s. 67. 2022. 235 s. 66. 2021. 267 s. 36 €.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia

<https://edition.fi/suomalaisugrilainenseura>

277. Petar Kehayov & Denis Kuzmin: *The Karelian Dialect of Kolvitsa, Kola Peninsula*. 2022. 310 s. 40 €.

Manuscripta Castreniana sgr.fi/manuscripta Linguistica

IV. M. A. Castrén: *Syrjaenica*. Ed. Paula Kokkonen & Jack Rueter. 2022. 277 s. 50 €.

III. M. A. Castrén: *Tscheremissica*. Ed. Sirkka Saarinen. 2022. 135 s. 50 €.

Personalia

I,2. M. A. Castrén: *Epistulae 2: Correspondence between Matthias Alexander Castrén and Natalia Tengström*. Ed. Juha Janhunen & Timo Salminen. 2021. 149 s. 50 €.

I,1. M. A. Castrén: *Epistulae 1: Letters sent by M.A. Castrén*. Ed. Timo Salminen & Juha Janhunen. 2021. 851 s. 50 €.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran kirjoja myy kirjakauppa Tiedekirja (www.tiedekirja.fi; Snellmaninkatu 13, Helsinki). Seuran jäsenet saavat teoksista 50 % alennusta.

Kokoukset ja esitelmät sgr.fi/fi/kokoukset

Järjestämme vuosittain yhdeksän kokousta (Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, Helsinki). Niissä kuullaan seuran toimialaan liittyviä kaikille avoimia, ilmaisia tieteellisiä esitelmiä, joita voi seurata myös etänä (lisätietoa: toimisto@sgr.fi tai p. 050 534 5665).

Apurahat sgr.fi/fi/apurahat

Jaamme hallinnoimistamme rahastoista vuosittain apurahoja ja väitös-kirjapalkintoja.

Kantelekonsertti. Kuva Aleksi Palokangas.

Kuhmon kulttuuripääkaupunkivuosi huipentui Sommeloon

Vuoden 2023 suomalais-ugrilaiseksi kulttuuripääkaupungiksi valittu Kuhmo vietti juhlovuoden avajaisia Viron itsenäisyyspäiväviikonloppuna helmikuun lopussa, mutta vielä avajaisiakin näyttävämmiin Kuhmo juhlisti merkkivuottaan kesäkuun ja heinäkuun taitteessa Sommelo-musiikkijuhlilla. Valtaosa Sukukansojen ystävien hallituksen jäsenistä otti osaa Sommeloon, ja yhteishenkeä puhkunut retki Kainuun kulttuurikattilaan taltioi muistoihimme arvokkaita hetkiä.

Teksti: ALEKSI PALOKANGAS

Jo vuodesta 2006 alkaen järjestetty Sommelo oli koonnut paitsi laajan suomalais-ugrilaisen esiintyjäkaartin tälle vuodelle, myös huomionut oheistapahtumissaan sukukansoja. Ohjelmassa oli esimerkiksi erilaisia seminaareja sekä väitöskirjatutkijan ja yliopisto-opettajan **Olga Karlovan** karjalan kielien kurssi. Esiintyjistä mainittakoon tässä yhteydessä **Ulla Pirttijärven** ja hänen tyttärensä **Hildä Länsmanin** saamelaismusiikkia ja kokeilevaa popia yhdistelevä Solju, Kveeni Suomi Band, hyvin uhanalaisella uumajansaamen kielellä esiintyvä **Katarina Barruk**, virolainen kanneltaja **Eva Väljaots**, kolttaasaamelais-suomalainen Suõmmkar, udmurttilais-virolainen AR-GOD, marilais-virolainen duo **Anna Makeev & Kristi Mühling** ja Virossa perustettu Kännu Peal Käbi. Toki Sommelossa oli myös aimo joukko suomalaisia esiintyjä, joiden kaikkien musiikki ponnisti selkeästi suomalais-ugrilaisen kulttuurin varaan rakennetuilta perustuksilta. Esimerkiksi **Hanna Ryytäsen** Saarijärven kanteleella soitettu konsertti olisi ollut kiinnostavaa kokea, mutta tiukka aikatauluni ei valitettavasti antanut sille myöten.

SUKUKANSOJEN YSTÄVÄT RY:N HALLITUS PAIKALLA

Saavuimme yhdistyksemme sihteerin **Iivo Kalijärven** kanssa perjantaina Kuhmoon juuri ennen kuin Suõmmkar aloitti esiintymisensä Kuhmo-talolla. Talon aulasta yhytimmekin muut hallituksemme jäsenet, **Felix Mäkelän**, **Alexandra Kellnerin**, varapuheenjohtaja **Niko Partasen** ja **Marija Launosen**, joka oli jo aikaisemmin viikolla ottanut osaa Suomalais-ugri-laisten kielten ja kansojen tilanne Venäjällä -seminaariin *Alkukoti*-jäsenlehtemme päätoimittajan **Esa-Jussi Salmisen** kera.

Viikonloppuni ensimmäiseltä keikalta jäivät mieleen erityisen tyylikkäästi yhteen nivoutuneet perinteinen saamelaismusiikki leu'ddeineen, maalailevat pop-tunnelmat sekä onnistunut valaistus. Lämminhenkisenä lopetuksena keikalla nähtiin kolttaasaamelainen karrillitanssi, joten tällä esiintymisellä Sommelen viikonloppu lähti käyntiin omalta osaltani varsin hyvin. Monia alkuviiikon keikkoja jäi silti näkemättä, kuten myös mielenkiintoiset seminaarit, joiden nimiä olivat *Kveenit ja metsäsuomalaiset* sekä *Karjalaiset - kieli ja kulttuuri*. Karjalan kielen ja karjalaisen kulttuurin nälkääni kuitenkin ravitsi perjantaiehtoon päättännyt kar-

Yhdistyksemme puheenjohtajisto Eteenpäin-seminaarissa. Kuva: Iivo Kalijärvi

jalankielinen karaokeiltama, jota alustettiin Sommelen runonlaulukurssin päätöskonsertilla. Näiden jälkeen jatkoimme vielä iltaa uusia ja vanhoja tuttavuuksia kohdaten.

ETEENPÄIN

Lauantai alkoi kello 10 omalta ja varapuheenjohtajamme Niko Partasen osalta Sukukielten ja -kansojen tulevaisuus -seminaarilla, jonka teema oli *Eteenpäin*. Paikalla oli noin 40 henkeä. Aluksi ääneen pääsivät professori **Eva Toulouze** ja udmurttien kulttuurin- ja perintetutkija **Nikolai Anisimov**, joka itse on tunnettu udmurttimuusikko. Heidän esitelmänsä käsitteli laajasti udmurttien kulttuuria, muun muassa kansallispukuja. Anisimov puhui tilaisuudessa udmurtiksi ja Toulouze toimi tulkkina.

Ennen Sukukansojen ystävien puheenvuoroa kiitimme Sommeloa, Runonlaulu-Akatemiaa, Kuhmon kaupunkia ja ennen kaikkea **Pekka Huttu-Hiltusta** ojentamalla hänelle suomalais-ugrialaisten kansojen pöytälipun marmorijalustalla. Oma alustukseni käsitteli sukukansayhteistyötä muuttuneessa maailmantilanteessa sekä mahdollisesta Venäjän hajoamisesta seuraavaa sukukansojen tukemista uudessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa asetelmassa. Tämän jälkeen kokoonnuimme paneeliin, jossa käsitelimme tulevaisuudennäkymiä neljästään. Tilanne nähtiin vaikeana, mutta jokaisella keskustelijalla oli oma näkökulmansa siihen, miten toivoa sukukansojen huomisesta saadaan pidettyä yllä.

Sukukansojen ystävien delegaatio Kuhmossa. Kuva: Aleksi Palokankaan kotialbumi.

Seminaarin jälkeen lauantai tarjosikin lukuisia musiikkielämyksiä: Kansainvälisen kantelekurssin anti soi upeasti ja kirjaimellisesti kansainvälisesti, sillä mukana oli osanottajia kaukomailta saakka, Japanistakin. Yleisökin innostui konsertin aikana spontaaniin kansantanssiin, ja niinpä kannelten tahtiin pistettiin jalalla koreasti suomalais-virolais-unkarilaisin voimin. Kantelekonsertin jälkeen ehdimme Näppärikurssin päätöskonserttiin. Kurssilla oli sovellettu kaustislaisen kansanmuusikon ja viulistin **Mauno Järvelän** kehittämää näppäripedagogiikkaa, joka oli itselleni aivan uusi käsite. Kyseessä on kansanmusiikkilähtöinen musiikkikasvatusfilosofia. Näppäriatteen mukaan musisoimisen tulisi olla luonteva osa ihmisten arkea ja kanssakäymistä - ja siltä konsertti kyllä vaikuttikin! Mukaan ohjelmistoon oli saatu myös eräs karjalankielinen kappale.

PIKAINEN JUMINKEKO-VISIITTI

Päätöskonserttien jälkeen itselleni aukesi lyhyt mahdollisuus käydä Juminkeko-keskuksessa, joka on omistettu *Kalevalalle* ja karjalaisen kulttuurille. Kotiinviemisiksi löysin vepsäläisten *Virantanaz*-kansalliseepoksen polyglottina, jossa teksti kulkee kahdella palstalla, vepsäksi ja suomeksi. Oli hienoa saada tämä vepsäläis-

ten agricolan **Nina Zaitsevan** laatima teos viimein kotohyllyy. Juminkeosta voit lukea lisää sivulta 36-37.

UPEA LOPPUHUIPENNUS

Päivä alkoi hiljalleen kääntyä iltaan, ja kellon lyödessä 19 ryhmämme oli jälleen aika siirtyä kiinnostusta herättäneen esittely- ja myyntipöytämme äärestä Kuhmo-talon Lentua-saliin. Esiintymisvuorossa oli marilais-virolainen duo Anna Makeev & Kristi Mühling. Anna Makeev (Mishina) on Uralin alueelta kotoisin oleva marilainen laulaja, joka on jo pitkään asunut Virossa. Virolainen Kristi Mühling puolestaan säästi Annaa virolaisella konserttikanteleella. Alkunsa tämä yhteistyö on tavallaan saanut Suomesta, Lahdesta, vuoden 2016 suomalais-ugrilaisesta maailmankongressista. Duo perustettiin nimittäin vuonna 2015, kun se alkoi valmistautua ensiesiintymiseensä Lahdessa. Kuhmossa kaksikko yhdisteli taidokkaasti itämarilaisia perinnelauluja kokeilevaan virolaiseen kantelemusiikkiin. Ohjelmassa oli myös samoja sävelteoksia, joita saimme keskisuomalaisten jäseniemme kera kuulla seuraavana maanantaina Jyväskylässä Palokan pelimannitalolla.

Makeevin ja Mühlingin jälkeen esiintyi AR-GOD, jossa musisoivat **Toivo Sömer** Virosta sekä

Yhtye AR GOD esiintyy. Lavalla Nikolai Anisimov, Maria Korepanova ja Toivo Sömer. Kuva Aleksä Palokangas.

Maria Korepanova ja Nikolai Anisimov Udmurtiasta. Yhtye esitti keikallaan kappaleita alkuvuonna julkaistulta *Puu*-levyltä, joka on siis saanut nimekseen aina kantaauralista periytyvän sanan. Onhan *puu* viro ja suomen lisäksi udmurtiksi *pu* merkiten samaa asiaa. Eräs mielenkiintoisimmista seikoista keikalla oli Toivon monipuolinen taito käsitellä monenlaisia perinteisiä kielisoittimia. Myöhemmin iltaa istuessamme sainkin kuulla Toivolta, että hän on itse rakentanut suurimman osan soittimistaan. Samaa perinnettä hän myös Suomessa ja Karjalassa on noudatettu, minkä Toivokin minulle vahvisti: ennen oli Virossakin päivän selvä kunnia-asia, että myös jokainen kanneltaja valmisti soittimensa itse.

MAAILMAN PARAS URALCORE-YHTYE

Näiden keikkojen jälkeen oli aika sulkea Kuhmo-talon ovi viimeisen kerran tältä reissulta ja siirtyä Kaesan kotileipomon kahvilaan, jossa olimme edellisenä ehtoon olleet karjalaistunnelmissa. Lauantai-illan oli päättävä uralcoren ehdoton ykkösnimi Kännu Peal Käbi, jonka nimi kääntyy suoraan suomeksi 'Kannon päällä käpy' viitaten sanontaan "Ei omena kauas puusta putoa". Maailman paras uralcore-yhtye tamppasi iloisen komppinsa lavan permantoon ja helkkyy sävelensä yleisön korviin kaikkien itämerensuomalaisten kielten lisäksi muun muassa unkariksi, joten voin hyvällä omalla tunnolla sanoa, että Kännu Peal Käbi oli viikonlopun kovin yhtye. Encoren jälkeen yleisö ja osa yhtyeestä pani vielä kansantans-

Suommmkarin Hanna-Maaria Kiprianoff, Anna Lumikivi ja Marko Jouste sekä vierailevana tähtenä Erkki Lumisalmi. Kuva: Felix Mäkelä

siksi eikä ilottelusta ollut tulla loppua millään.

Myös tämä ilta oli päättyvä Hotelli Kainuun anniskeluravintolaan, jonne läksivät monien muiden joukossa niin Sukukansojen ystävien matkaseurue, AG-GOD, Kännu Peal Käbi kuin Makeev & Mühling -duokin. Tunnelma oli erittäin iloinen, ja onnistuneen viikonlopun siivittämisenä nosteltiin useita maljoja suomalais-ugrilaisille kansoille! Erinomainen tunnelma tyhjensi lasit ja monikielisyys täytti pöydät - ja pääsinpä olemaan mukana keskustelussa, jossa kolme miestä hoiti kanssakäymisensä suomeksi, viroksi, karjalaksi, komiksi ja udmurtiksi.

KIIITOS, KUHMO!

Vaikka Sommelson juhlat alkoivat olla monien lämpimien jäähyväisten myötä väijäämättä ohi, oli hienoa tietää, että seuraavana kaupungin valloittaisi Kuhmon Kamarimusiikki -festivaali, jonka ohjelmassa myös kuuluisi suomalais-ugrilaisuus. Kuhmo oli selvästi ottanut kulttuuripääkaupungin arvonimen tuoman vastuun tosissaan, sillä se on tarjonnut todella pätevää ja monipuolista ohjelmaa kaikille pitkinkin vuotta. Toivottavasti seuraavat arvonimen saajat ottavat mallia tästä kainuulaisestä pikkukaupungista, joka on kuitenkin kulttuurin suurkaupunki. Kiitos, Kuhmo! ■

Kirjoittaja on Sukukansojen ystävien hallituksen puheenjohtaja ja Alkukodin toimitusryhmän jäsen, joka kirjoittaa väitöskirjaa itämerensuomalaisten kielten keskinäisestä ymmärrettävyydestä.

F Suomalais-ugrilaiset kielet

FO Itämerensuomalaiset kielet

FO1	suomi	FO8	Meänkieli
FO2	karjala	FO9	Kveeni
FO3	vepsä	FO10	Eteläviro
FO4	inkeroinen	FO11	Lyydi
FO5	viro		
FO6	vatja		
FO7	liivi		

FS Saamelaiskielet

FS1	Länsisaamelaiset kielet
FS2	Keskisaamelaiset kielet
FS3	Itäsaamelaiset kielet

FU Ugrilaiset kielet

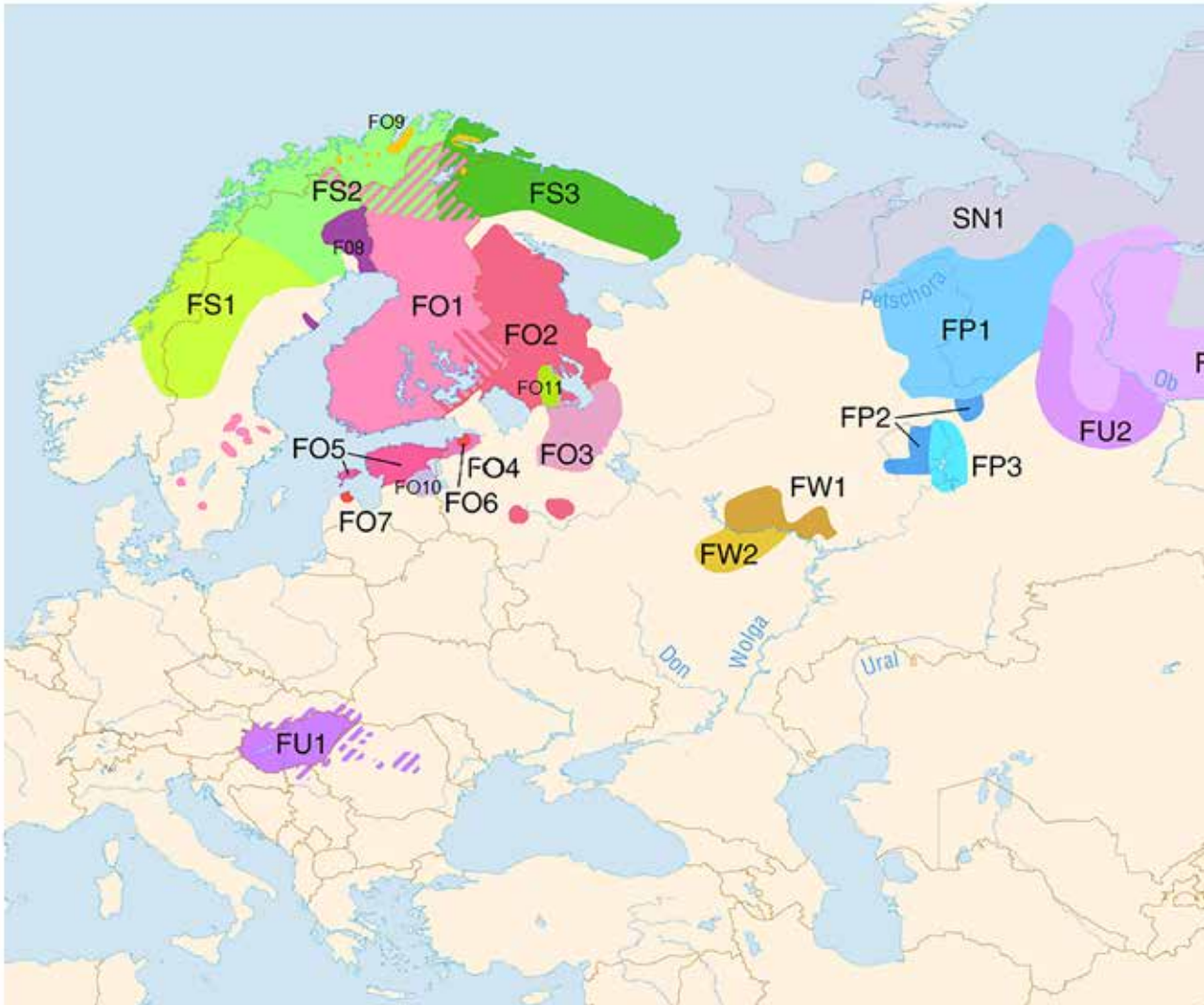
FU1	unkari
FU2	mansi / voguli
FU3	hanti / ostjakkii

FP Permi

FP1	
FP2	
FP3	

FW Volga

FW1	
FW2	

URALILAISET KIELET

läiset kielet

- komi(syrjääni)
- komipermjakki
- udmurtti / votjakki

laiset kielet

- mari / tšeremissi
- mordva

S Samoedikielet

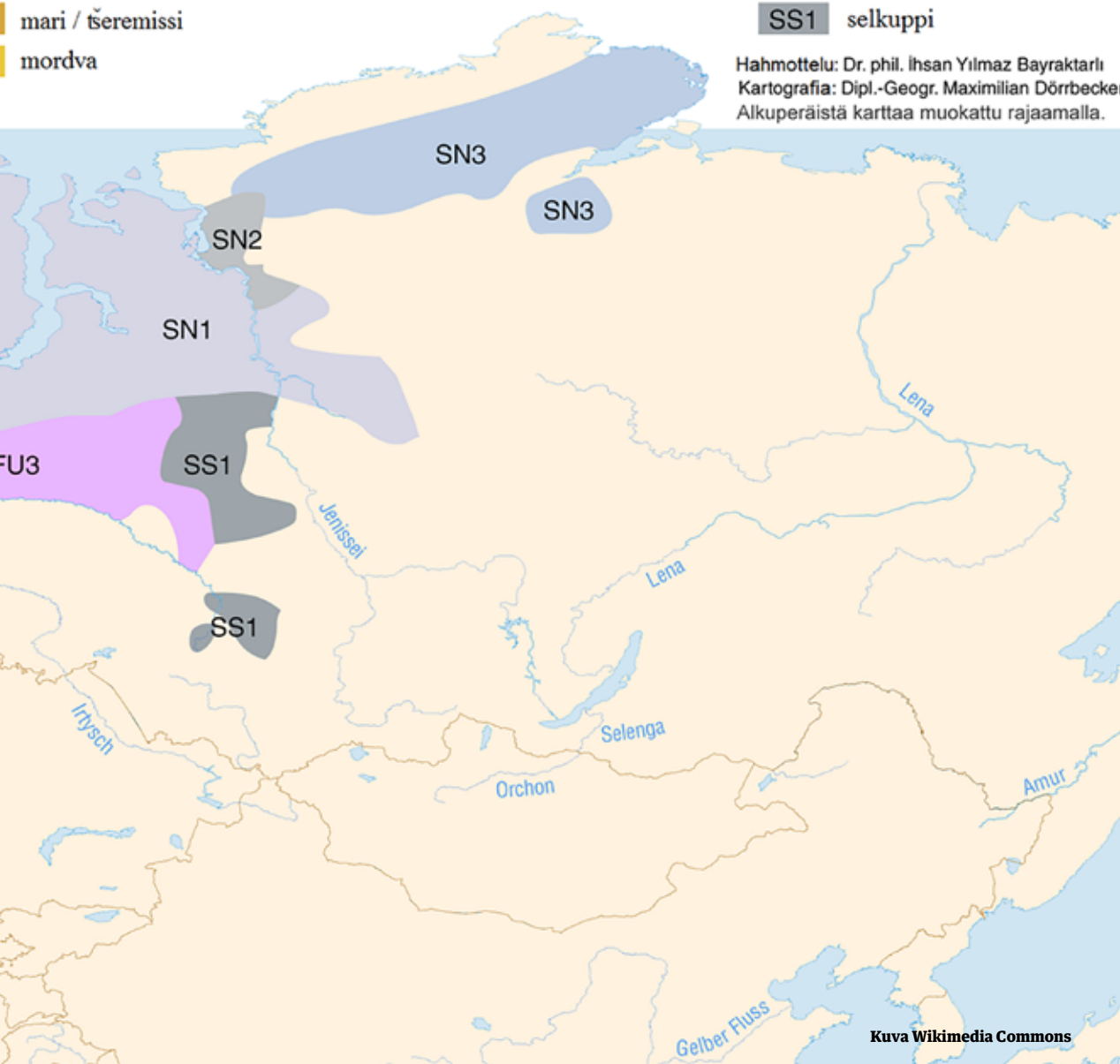
SN Pohjoissamoedilaiset kielet

- SN1 nenetsi
- SN2 enetsi
- SN3 nganasani

SS Eteläsamoedilaiset kielet

- SS1 selkupp

Hahmottelu: Dr. phil. İhsan Yılmaz Bayraktarlı
Kartografia: Dipl.-Geogr. Maximilian Dörrbecker
Alkuperäistä karttaa muokattu rajaamalla.

Juminkeko on Juminkeko-säätiöön perustuva *Kalevala*-keskus, joka vaalii kalevalaista kulttuuria, julkaisee itämerensuomalaisia teoksia itämerensuomalaisilla kielillä sekä levittää tietoa *Kalevalasta* ja siihen liittyvästä kulttuuriperinteestä.

Keskus sijaitsee Kainuun maakunnassa Kuhmon kaupungissa, joka oli vuoden 2023 suomalais-ugrilainen kulttuuripääkaupunki. Juminkeko-säätiön puheenjohtaja on tutkija-muusikko Taito Hoffrén.

Teksti ja kuvat: FELIX MÄKELÄ

Juminkeon Kalevala-kokoelma.

Janhana Kalevalan juhluvuonna 1985 Kuhmoon perustettiin Kuhmon Kulttuurikornitsa tekemään *Kalevalaa* ja Neuvosto-Karjalan kansallisia kulttuurireja tunnetuksi Suomessa. Ystävyyssseuratoiminnasta alkunsa saanut Kulttuurikornitsa itsenäistyi vuonna 1990 ja sai vuonna 1991 säätiön taakseen. Sen ensimmäiseen hallitukseen kuuluivat muun muassa silloinen professori **Pertti Virtaranta** sekä Karjalan Sivistysseuran puheenjohtaja **Pentti Keynäs**. Muun muassa etnomusiikkifestivaali Sommelo ja Runonlaulu-Akatemia ovat saaneet alkunsa Juminkeosta.

LAAJASTI TOIMINTAA

Juminkeon tiloissa järjestetään vaihtuvia näyttelyitä, konsertteja, seminaareja ja lasten kulttuuritapahtumia. Vierailijat pääsevät pääsylippua vastaan näyttelyyn sekä halutessaan videotilaan katsomaan videoita *Kalevalasta* ja esimerkiksi eri kielillä 20 minuuttia kestävä videoversio *Kalevalasta*.

Keskukseen kuuluu myös arkisto, jossa on karjalaisten ja muiden lähikansojen kulttuuria valokuvien ja äänitteiden Vienasta, Aunuksesta, Vepsänmaalta ja Inkerinmaalta. Arkistoon kuuluu akateemikko Matti Kuusen kirjasto sekä akateemikko Eino Karhun kirjasto. Arkisto palvelee tutkijoita, taitelijoita sekä aiheista kiinnostunutta tavallista yleisöä.

EPOKSET JA NIIDEN KÄÄNNÖKSET

Juminkeolla on aulassa pysyvä vitriininäyttely,

jossa ovat lähes kaikki ilmestyneet *Kalevalan* käännökset, kuten vienankarjalan-, viron- ja swahilinkieliset käännökset. Säätiö tukee myös *Kalevalan* käännöstyötä, ja vuonna 2022 Juminkeko julkaisi **Nina Zaitsevan** vepsännöksen *Kalevalasta*. Tämän lisäksi Juminkeko on julkaissut muun muassa **Bùi Việt Hoan Mon Mân**-nimisen vietnamilaisen eepoksen.

Juminkeon verkkosivuilla juminkeko.fi on tietoa paitsi *Kalevalasta* myös vepsäläisistä ja vepsän kirjakielestä, Vienasta ja erilaisista hankkeista. Ellei paikan päälle pääse ostoksille, voi Juminkeon verkkokaupasta ostaa itselleen Juminkeon julkaisuja, koruja, musiikkia ja muuta taidetta. Julkaisuja on muun muassa Nina Zaitsevan laatima vepsäläisten *Virantana*-eepos vuodelta 2012 (suomi-vepsä-rinnakkaisversio julkaistiin 2013), mutta kaupasta voi myös ostaa muiden julkaisemia *Kalevalan* käännöksiä.

Säätiö jakaa myös Säestyksettömän laulun apurahaa, jonka summa on 1 000 euroa. Apurahoilla halutaan ”kannustaa luoviin musiikkiesityksiin maailmanhistorian yleisimmällä musisoinnin tavalla”.

Lisää tietoa toiminnasta ja julkaisusta voi lukea Juminkeon verkkosivuilta osoitteessa www.juminkeko.fi. ■

Kirjoittaja on suomalais-ugrilaisen kielitieteen maisteri, joka tasaisin välein löytää itsensä taas käännöstöiden parista.

MUAMO

Teksti: TEUVON VALJA

Karjalazen kul'tuuranke eletäh selgiedy murroksen aigua. Suomes evakkolois ollah kerrottu starinoi talvivoinas läh-tijen, ga ei puaksuh karjalankielizien nägökul-mas. Nenga ollah tahtottu kazvattua kuvua yhtes suures suomalazes rahvahas da nyh-tätä kogonastu kul'tuurua juurineh, da peit-tiä, midä pahua siirdorahvahl tapahtui. Ozakse tädä on allettu muuttua uuzil paginoil, kudamis kogonažus on enämbi tovenperäine. *Muamo* (2023, Bazar Kustannus) on yksi moine kerdo-mus.

Karoliina Niskanen on monipuoline taidoi-lii, kudaman ezikoiskniiga *Tilhi* (Bazar kustan-nus) piästettih ilmoih vuvvennu 2020 da ližäkse häi on räppäri dai näyttelii. Niskazen uuzim-mas kniigas *Muamos* päivännouzupuolizen karjalazen da ruoččilazen naizen elaijat puno-vuotah yksih voinan, piävündähizen dielon da muamažuon kauti Suomes. Mollembat ele-täh ei omas tahtos vierahal rannal da vierahas kul'tuuras. Ku hyö vastavutah, naizien kazvan-dua kačotah tarkah nuores ijäs algajen da heijän eriluađuzet elokset annetah kontrastua toine toizele. Toine on suuren perehen keskes mua-alovehel, toine loittozen taidoiliimuaman kois linnas. Hos heil ollah erijyttyzet roinduperät, heidy yhtistäy vuottamattoman monet dielot, da hengenčikkovus roih ku ičepiälleh.

Tagaruado on ruattu ylen arvospiettäväh da sit on ilo passiboija, kirjuttai putilleh ozuttau ezimerkii toizile. Dielontiedäijien da koitehlu-gijoin käytändän huomuat, da kniigan lopus on ylen hyvä lähtehtluvettelo, kuduah lugii suau tuttavuo vie tarkah. Karjalastu muailmannäge-mysty da kul'tuurua vieraitetah aigamoizes rit-mas, mindäh starin luadii aiga hil'l'azeh, ga se on minun mieles hyvä vaihus. Minul karjala-zennu roih ylen hämmästyynyh olo, gu olen harjavunnuh nägemäh tämän kaiken peite-tyunny da omannu dielonnu, kudai on varavos kaimavuo. Nygöi se yhtelläh on uvves romu-anas julgi da nägövis tärgienny. Monel lugiijal

sežo juuri pravoslaunoi karjalane argi on ylen vieras da uuzi dielo, ga tädä kauti hyö piästäh opastumah da tunnustumah, hyö tahtotah tie-diä ližiä.

Kniigan kieli on herky da vägevy, eigo vähi-myölleh sendäh, ku suomi da karjala ollah toi-nah segai, a vaigu vähäzel, kaikin ei malteta karjalakse. Kielder on yhtelläh tarbehekse, hot kązii pastau. Ruoččii tože ei ollah unohtettu. Rounoku se on mugažu tovestus sit, mittuine monikieline mua Suomi on da ristikanzat ollah puaksuh sežo aijembah opastuttu ellendämäh toine tostu, hos ei samua kielder iäneh paistu.

Ku ollou midä negatiivistu, lugijes puaksuh duumaičin, što ”elos on moine jygei, ainos on vai kibuu, kuolendua da sit vie algau voinu.” Tirpamuksen aksentiiručendan suau ellendiä, ku elos on aijembi olluh jygiembi da se kebjieh unohtuu, konzu mustellah mennyzii aigoi liijan romantiekallizeh luaduh. Se sežo ruadau litera-tuurallizennu voimutabunnu tiettyh čökkekeh sah. Ga on karjalazil yksikai olluh toiči i ylen leppei da mugažu elaigu, osoubenno enne tal-vivoinua, eigo nečidä pie unohtua. Lugijes igävöičin mostu selgiedy ozan kodvastu, konzu maltas huogavuo enne tuliedu ozattomuttu. Ga toinah se ei olluh tämän kniigan tarkoitus.

Kaikkeh kaččomattah kovua kniigah on suadu histourii kuvattuu monipuolizeh da lugiijal nägyy tarkembi kuva talvivoinan toveližuos karjalazel siirdolazil. Konzu men-nyöt aijat tietäh parembah, on kebjiembi luadie nygösty kodvastu da tuliedu aigua. Tiijämmö, mittumii vahnoi dieloloi ottua järilleh meijän kul'tuurah da mittumii uuzii dieloloi luadie täl pohjal. Sih niškoi myö tarvičemmo avukse ezi-merkikse nengozii kniigoi. ■

KIRJA: MUAMO
KIRJAILIJA: KAROLIINA NISKANEN
VUOSI: 2023
KUSTANTAJA: BAZAR KUSTANNUS
303 SIVUA

ARVOSTELUN SANALISTA KAPPALEITTAIN

livvinkarjala - suomi

talvivoinas = talvisodassa
puaksuh = usein
nenga = näin, täten, sillä tavalla
paginoil = keskusteluissa
kudamis = joissa

päivännouzuopuolizen = idänpuoleisen
piävyndähizen dielon = sattuman
muamažuon = äitiyden
mua-alovehel = maa-alueella
roinduperät = syntyperät
linnas = kaupungissa
dielot = asiat
hengenčikkovus = sielunsiskous
ičepiälleh = itsestään

tagaruado = taustatyö
ylen = tosi, erittäin
passiboija = kiittää
putilleh = kunnolla, kunnollisesti, hyvin

dielontiedäijiin = asiantuntijoiden
koitehlujiin = koelukijoiden
luadii = etenee
hil'azeh = hiljaa, hitaasti
vaihus = vaihto, vaihtokauppa
roih = tulee, syntyy
varavos = vaarassa
kaimavuo = kadota
pravoslaunoi karjalane = ortodoksikarjalainen

maltetah = osaa, ymmärtää
hot kızı pastau = (että) sydäntä lämmittää
rounoku = tavallaan, toisaalta
ellendämäh = ymmärtämään
hos = vaikka, vaikkapa, jos; edes

duumaičin = ajattelin
što = että
muga = niin, siten, sillä tavalla
jygei = raskas
tirpamuksen = kärsimyksen
aksentiiručendan = korostamisen
kebjieh = helposti
ruadau = toimii
voimutabunnu = voimakeinona
čökkehen = pisteeseen
osoubenno = erityisesti
nečidä = sitä, tuota
kodvastu = hetkeä
huogavuo = levätä
tuliedu = tulevaa
ozattomuttu = onnettomuutta

työndiä = tuoda
järilleh = takaisin
tarvičemmo = tarvitsemme

Kirjoittaja on karjalainen kirjaintoiliija
pääkaupunkiseudulta, jolle kielenelvytys on lähellä
sydäntä.

UNIS DA MIEROL

Teksti: FELIX MÄKELÄ

Näyttelijä-käsikirjoittaja **Timoi Munnen** karjalankielinen teatterimonologi *Unis da mierol* (suom. Unissa ja vierailla mailla) alkaa pienen Santtu-pojan puheilla kotona Raja-Karjalan Hyrsylän mutkassa siitä, mistä hän pitää. Hänet keskeyttää toinen maailmansota ja pakoon lähteminen Suomeen, josta hän ei koskaan pääse palaamaan. Historiallisiin tapahtumiin perustuva tarina seuraa pojan kasvua teiniksi ja mieheksi sekä sitä, miten hän selviää Suomeen sopeutumisessa.

Syksyllä 2021 ensi-iltansa saanut *Unis da mierol* on ensimmäinen Suomessa tehty karjalankielinen ammatillinen teatterimonologi. Niittylahden kansanopistosta näyttelijänuransa aloittanut Munne on myös työskennellyt Petroskoin teatterissa.

Kielitieteilijänä kiinnitin tietysti heti huomioni kieleen. Pienen Santtu-pojan ensimmäiset lauseet sisältävät juuri sellaisia sanoja, jotka eivät ole yhteisiä suomelle ja karjalalle, tai ainaakaan kirjoittajan lounaissuomalaiselle murteelle ja karjalalle. Suomeen paettuaan Santun kieli suomalaistuu koulunkäynnin myötä isku iskulta, *ja lopulta jopa muamo vaihtuu äidiksi*. Yhtäkkiä aikuinen Santtu, joka on väsynyt rysittelyyn ja juurettomuuden tunteisiin tajuaa kuten unesta heräten, että karjalainenhan hän on ja *karjalakse voi paissa*.

Munne vaihtaa rooliaan hahmojen välillä näppärästi hattua vaihtamalla, jolloin seuraa-

van hahmon olemus huuhtoutuu hatusta varpasiin. Kielet vaihtuvat myös: evakkoon mää räävä upseeri puhuu venäjää, karjalaisia haukkuu kansakoulunopettaja suomea.

Muutamalla pensselinvedolla Munnen monologi maalaa kehukset elämälle, joka meinaa jäädä vaientavan ja paikoittain myös vihamielisen suomalaistamispolitiikan jalkoihin. Karjalankielisten evakkolasten koulukokemuksia Suomessa käsittelee samalta näkökannalta myös **Karoliina Niskasen** romaani *Muamo* (2023, Bazar kustannus) (ks. sivu 38): karjalan kielen väitetään olevan venäjäistynyttä suomea, eikä mitään etnisiä karjalaisia ole olemasakaan, vaan karjalaiset ovat suomalaisia. Santun tuohtunut kansakoulunopettaja jopa haukkuu karjalankielisiä ortodoksikarjalaisia maanpettureiksi.

Lyhyt ja helposti seurattava kasvutarina koskettaa. Tuottaja Maarianvaaran teatteri kirjoittaa verkkosivuillaan esityksen herättäneen vastakaikua erityisesti evakkouden kokeneissa yhteisöissä.

Karjalankielistä teatteria oli helppo seurata, vaikken muista käymästäni karjalan kielen kurssistani juuri mitään (terveiseni ja pahoitteluni **Janne Saarikivelle**). Katsoja, joka on tottunut kuulemaan eri murteita tai lähisukukieliä, pärjää Timoi Munnen karjalankin parissa.

Odotan toiveikkaasti, että Timoi Munne kirjoittaa lisää karjalankielistä teatteria. Ympäri Suomea kiertänyt *Unis da mierol* kuuluu yhä tuotannosta vastaavan Maarianvaaran teatterin tilattaviin näytöksiin. Teillä teatterituottajilla on siis vielä oiva mahdollisuus tilata tämä monologi. ■

Timoi Munne ja hahmojen hatut. Kuva: Timoi Munne

Monologi: UNIS DA MIEROL

Kesto: 50 minuuttia

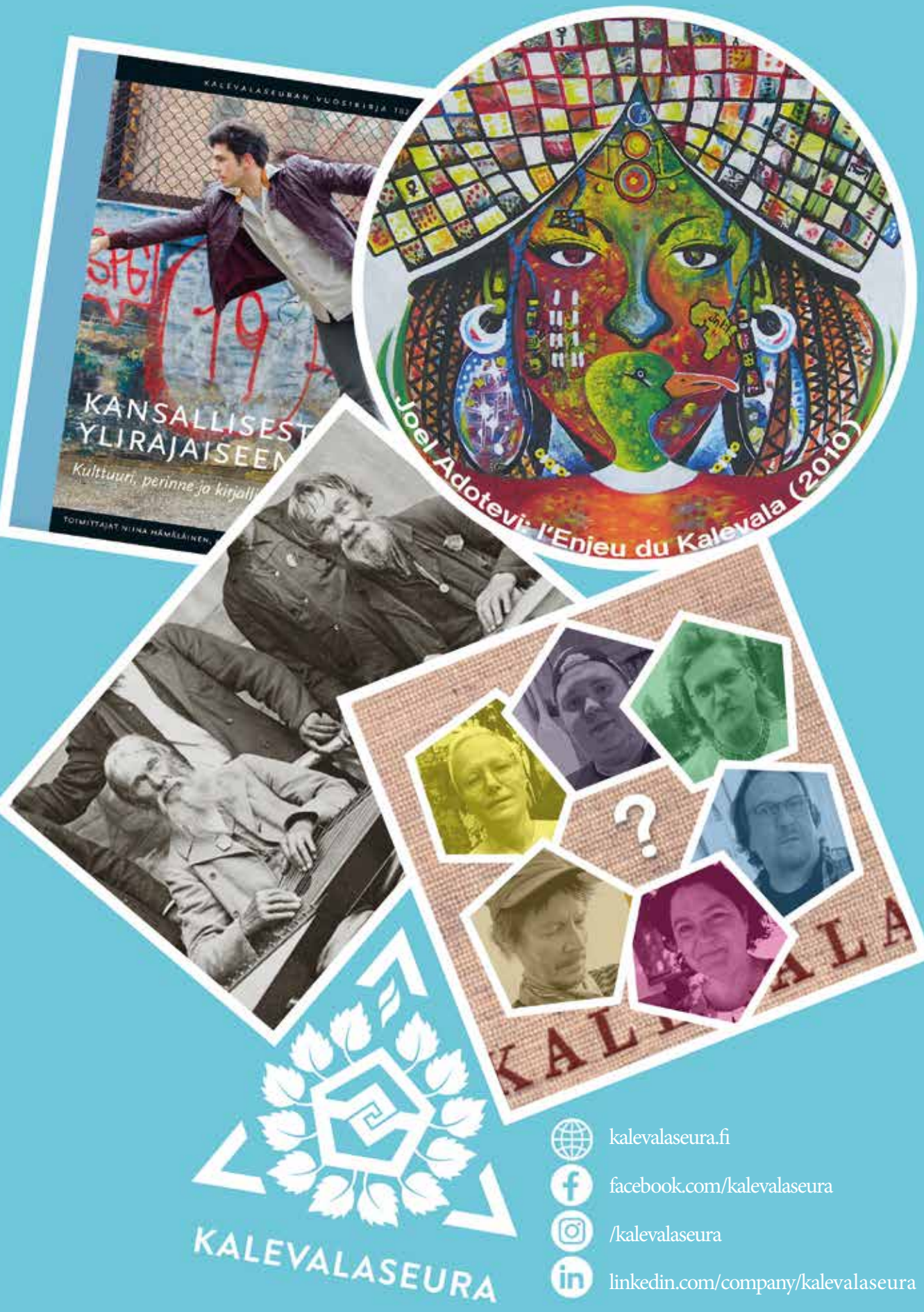
Näytös: Musiikkijuhla Sommelo Kuhmossa

30.6.2023, Kuhmo-talon Pajakka-Sali

Käsikirjoitus ja ohjaus: Timoi Munne

Lavalla: Timoi Munne

Tuotanto: Maarianvaaran teatteri

KALEVALASEURA

- kalevalaseura.fi
- facebook.com/kalevalaseura
- [/kalevalaseura](https://www.instagram.com/kalevalaseura)
- linkedin.com/company/kalevalaseura

MUSTU LOUKKO

Teksti: FELIX MÄKELÄ

Karjalankielisten historia on suomalaisille kuin *mustu loukko* – eli musta aukko. Tästä selityksestä alkaa näyttelijä-tanssija **Eeva-Maria Kauniskankaan** näyttelemä musiikkimonologi *Mustu loukko* musiikkiteatteri Kapsäkissä Helsingissä.

Markus Leikolan käsikirjoittamassa ja ohjaamassa näytelmässä käydään läpi karjalankielisten karjalaisten historiaa siitä alkaen, kun Lönnrot tuli 1800-luvun alussa keräämään vienankarjalaisilta runomateriaalia siihen asti, kunnes Karjalan Sivistysseura ry julkaisi **Raisa Remšujevan** vienannoksen *Kalevalasta* vuonna 2015.

Karjalankielisten historiaa tarkastellaan muun muassa karjalankielisten naisten sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisen politiikan kannalta. Alussa yleisö näkee tapaamisen videolle kuvatun Lönnrotin ja Kauniskankaan vienankarjalaisen runonlauluajan välillä, jossa **Elias Lönnrot** lennosta suomentaa runonlaulua muistiinpanoihinsa ja puolivillaisesti lupaillee vienankielistä versiota. *Kalevalan* rooli suomalaisten, niin taiteilijoiden kuin sotilaiden ja heimosoturien, suhtautumisessa karjalankielisiin on punainen lanka läpi teoksen.

VAUHTIA JA VAKAVIA AIHEITA

Kauniskangas puhuu suomea ja eri karjalan murteita sekä laulaa läpi ripeän näytelmän, jossa alle parissa tunnissa vauhdikkaasti käsitellään melkein 200 vuotta. Synkät aiheet käsitellään onneksi särmikkäästi, myös huumorin keinoin. **Jenni Nykäsen** puvustus ja **Tuomo Mannisen** visualisointi pääsevät loistonsa, kun muut hahmot ilmestyvät nukkeina lavalle, milloin puhallettavina, milloin tussilla Kauniskankaan piirtäessä ne paljaille polvilleen.

Välillä ripeys ja laajuus kompastuu omaan nokkeluuteensa. Itselleni suurin osa käsiteltävistä kohtauksista ja aiheista olivat jokseenkin tuttuja, mutta heti kun jokin ei ollut, se vilahti ohi ilman että sain siitä mitään irti. Tämä herättää pohdintoja kohdeyleisöstä: opettavai-

selta tuntuva näytelmä ei onnistu opettamaan, mikäli kohtausten aiheiden pitää olla ennestään tuttuja, jotta katsoja ymmärtää, mistä on kyse. Toisaalta kaikki tuntevat *Kalevalan*, Kalevala-korut, toisen maailmansodan, evakot, ja jotkut ehkä Bomban biletalon. Näytelmä ikään kuin kertoi näiden tuttujen asioiden karjalankielisten karjalaisten kokemukset, mikä paljasti monesti aiheen rumemman puolen. Sanoma oli nimittäin kaikesta huolimatta selvä: karjalankielisten historia, mutta ennen kaikkea mielipiteet, tahto ja tarpeet ovat jääneet suomalaisten mielenkiinnon ulkopuolelle.

Käsikirjoittaja Leikola kertoo Karjalan Sivistysseuran julkaisemassa *Karjalan Heimo* -lehden haastattelussa 25. elokuuta 2023 tehneensä sekä tiedonhankinnan että kirjoittamisen vaiheessa yhteistyötä karjalankielisen yhteisön kanssa, mikä varmasti selittää yksityiskohdien määrän ja täsmällisyyden. Taustajoukko ei ilmene näytelmän ohjelmatiedoissa, mutta Leikola kertoo haastattelussa käyneensä kuuntelemassa evakkoja ja evakkojen jälkeläisiä, jotka ovat säilyttäneet karjalan kielen, luetuttaneensa käsikirjoitusta väitöskirjatutkija ja karjalaisaktivistilla **Tuomo Kondiella** sekä oikoluetuttaneensa karjalankielisiä osioita muun muassa yliopisto-opettajilla **Natalia Giloevalla** ja **Olga Karlovalla**. Näytelmästä huomaa myös, että **Anneli Sarhimaan** tutkimusta *Vaietut ja vaiennetut. Karjalankieliset karjalaiset Suomessa* (2017, SKS) on tullut luettua, vaikka mutkia on tietysti vedetty suoriksi.

KARJALAN KIELEN ASEMALLE ERITYISMAININTA

Näytelmä onnistuu osittain nopean temponsa takia herättämään tiedonjonon, tarpeen löy-

Jotkut hahmot ilmestyivät näppärästi Eeva-Maria Kauniskankaan polville. Kuva: Tuomo Manninen.

tää suoriksi vedettyjen mutkien takana piilevät tapahtumat. Esimerkiksi karjalan kirjakielen kehittämisen vaiheet olivat uusia minulle, ja Sarhimaan teos tarkensi näytelmän väläyttämää kuvaa mainiosti. Lukeminen selkeytti, että kun Aunuksen pakolaisten perustama Karjalan kansalaisseura teki kirjakielen perustamisesta aloitteen Heimojärjestöjen keskusvaliokunnalle 1930-luvulla, keskusvaliokunta piti karjalan kirjakieltä tarpeettomana. Keskusvaliokunnassa istuivat muun muassa Akateeminen Karjala-Seura, Inkerin Liitto, itäkarjalaisten oma Karjala-kerhojen Keskusliitto sekä Suomalaisuuden liitto. Aunuksenkarjalaan, eli livvin-karjalaan pohjautuvaa kirjakieltä pidettiin myös suomalaisten ja karjalaisten ”heimo-yhteyttä” vahingoittavana.

Mustu loukko -esityksessä käsitellään osittain samoja aiheita, kuin **Timoi Munnen** monologiissa *Unis da mierol* vuodelta 2021 (ks. sivu 40), mutta niin sanotusti koko kansan kannalta yksittäisen henkilön kasvutarinan sijaan ja laajemmasta näkökulmasta. Molemmista teok-

sisä käsitellään karjalankielisten kohtaamaa vaientavaa kulttuuria Suomessa ja karjalaisten itsesensuuria.

Lopuksi Kauniskangas näyttää loppuhuipenuksena Remšujevan *Kalevalan* vienannosta yleisölle kuten Simbaa *Leijonankuningas*-animaatioelokuvassa alleviivataksaan, miten myöskin *Kalevalasta* tehtiin vienankarjalankielinen käännös. Myös karjalan kielen olematonta asemaa Suomessa alleviivataan, ja toivon näytelmän avanneen katsojille uusia ulottuvuuksia Suomen kielipolitiikkaan ja sen ongelmiin. ■

Musiikkimonologi: MUSTU LOUKKO
 Näytös: 5.9.2023 Musiikkiteatteri Kapsäkki, Helsinki
 Lavalla: Eeva-Maria Kauniskangas
 Käsikirjoitus ja ohjaus: Markus Leikola
 Sävellys ja äänisuunnittelu: Maija Ruuskanen
 Visualisointi: Tuomo Manninen
 Puvustus: Jenni Nykänen
 Kuva: Joonas Aalto
 Kesto: 1 tunti 45 minuuttia

Suomen
kansallismuseon
museoaula ja
ohjaaja
Suvi West.
Kuva:
Anssi Komi.

ELOKUVA-ARVOSTELU:

SUVI WEST PALAA MESTARILLISENA TARINANKERTOJANA

Suvi Westin uusi dokumenttielokuva *Máhccan - Kotiinpaluu* (2023) ei ole pelkästään tarina korvaamattomien kulttuuriesineiden palauttamisesta takaisin saamelaisiin käsiin, vaan myös harvinainen katsaus saamelaiseen hengellisyyteen.

Teksti: TURE LAITI

Omalle kotipaikkakunnalle palaaminen voi olla hankala kokemus, joka herättää ristiriitaisia ja väkeviä tunteita. Mieleen voivat nousta niin lapsuuden ilot, leikit ja pelit kuin surut, traumat ja pelotkin. Kokemuksesta huolimatta paluu pitkän ajan jälkeen on yleensä väkevä tunnekokemus. Suvi Westin uusin dokumenttielokuva peilaa näitä tunteita, mutta sisältö menee paljon syvemmälle. Westin edelliseen tuotantoon kuuluu muun muassa *Eatnameamet - hiljainen taistelumme* (2021), joka on yleiskatsaus saamelaispolitiikkaan Suomessa ja *Minä ja pikkusiskoni* (2016), joka käsittelee Westin siskon homoseksuaalisuutta saamelaisyhteisössä.

Máhccan - Kotiinpaluu on Suvi Westin uusi dokumenttielokuva, joka käsittelee saame-

laisten kulttuuriesineiden ja ihmisjäänteiden palauttamista eli repatriaatiota takaisin saamelaisyhteisön käsiin. Westin matka repatriaatioprosessin kanssa vie hänet Kansallisarkiston, yksityisten kokoelmien ja muiden maiden museoiden kokoelmien läpi.

KUNNITOITUS JA REPATRIAATIOPROSESSI

Elokuva on tehty Westille tyypilliseen tapaan anteeksi pyytelemättä saamelaisella äänellä, eikä West yritä irrottaa itseään saamelaisena repatriaatioprosessista. Päinvastoin - Westin omat tunteet ja kokemukset saamelaisena ovat keskiössä, kun hän itse näkee esineiden paluun kotiin. West pohtii ääneen läpi elokuvan miten voimakas kokemus prosessi on hänelle. Kyse on kunnioituksesta ja varovaisuudesta, jolla West

Berliiniläisen Museum Europäischer Kulturenin saamelaisesineiden kylmävarasto.
Kuva: Anssi Kömi.

Dokumentti:
 MÁHCCAN – KOTIINPALUU
 Käsikirjoitus ja ohjaus:
 Suvi West ja Anssi Kömi
 Kesto 75 min
 Vuosi: 2023
 Tuottaja:
 Janne Niskala, Vaski Filmi Oy

käsittelee ja kohtelee esineitä, kuin niiden alkuperäiset omistajat olisivat yhä läsnä. Westille ne ihmiset ovat läsnä esineissä.

Yhtä lailla **Anssi Kömi** on kunnioittava ja varovainen kameratyönsä kanssa. West tai Kömi ei koskaan tarkastele tai näytä esineitä, joita heidän ei olisi soveliaista nähdä. Westillä olisi ollut mahdollisuus nähdä toisen saamelaisalueen rumpu, mutta kieltäytyy, sillä se ei ole hänen silmilleen tarkoitettu. Samalla tavalla Kömikään ei kuvaa mitään repatriaatioprosessissa olevia rumpuja ja ihmisjäänteitä. Vähäisempi elokuva ei olisi voinut vastustaa kiusasta näyttää edesmenneiden esivanhempien pääkalloja. Mutta Westille ne eivät ole edesmenneiden ihmisten luita, vaan ihmisiä, jotka haluavat takaisin kotiin.

West on haastatteluissa sanonut, ettei hän loputtomiin halua tehdä saamelaisia dokumenttielokuvia. Vuonna 2012 West käsikirjoitti sketsisarjan *Märät säpikkäät*, joten paluu kevyempiin aiheisiin ei siis olisi mahdollon. On kuitenkin mahdolltonta väittää, etteikö tämä elokuva antaisi ääntä saamelaisille. *Máhccanille* keskeistä on myös, että elokuva on saamelaisen tekemä dokumenttielokuva saamelaisuudesta saamelaisille. On lähes ennenkuulumatonta, että saamelaiset pääsevät puhumaan omasta hengellisestä suhteestaan omilla ehdoillaan.

Elokuvalle on tärkeää, kuinka esineiden palautus parantaa ja lievittää sukupolvet ylittäviä traumoja. Kuinka esineiden, ja niiden mukana esivanhempien, kotiinpaluu tuo rauhaa sekä elävälle saamelaisyhteisölle että vainajille.

WESTIN NEROKKUUS

Missään kohtaa elokuvaa West ei lakkaa ole-

masta saamelainen, eikä hän yritä etäännyttää itseään omasta kulttuuritaustastaan ollakseen niin sanotusti neutraalimpi tai objektiivisempi. Westin nerokkuus tarinankertojana on saamelaisen tunteiden, saamelaisen kokemusten aitouden tunnistamisessa ja niiden kunnioittamisessa. Siitähän repatriaatiossa onkin kyse - tärkeiden esineiden palauttamisesta saamelaisille.

Esineissä elävät esivanhempamme, jotka nyt lepäävät Sáivvussa eli tuonpuoleisessa, ja nyt he ovat vihdoin palanneet esineiden mukana takaisin kotiin. On yhdentekevää koetaanko paluu vertauskuvallisena paluuna esineiden kanssa tai konkreettisena sieluna ja henkenä. Vaikka kohtaamisessa yksi osapuoli on kauan sitten kuollut, on se silti helpottava ja koskettava jälleenkohtaaminen ja paluu. Eläville sukupolville on äärettömän arvokasta nähdä omien esivanhempiensa tekemiä ja käyttämiä vaatteita, käyttöesineitä ja työkaluja. Eläville sukupolville on myös sanoinkuvaamattoman tärkeää tietää, että heidän esivanhempansa saavat levätä rauhassa. Samoin on esivanhempien sielujen rauhalle tärkeää palata kotiin.

Itse saamelaisena voin sanoa *Máhccanin* olevan yhtä kaunis kuin se on musertavakin. West sai minut nauramaan ja itkemään tahdikkaalla ja kauniilla tarinankerronnalla. Jään odottamaan innolla Westin seuraavaa teosta. ■

Kirjoittaja on taidehistorian opiskelija ja Ylen vakiosaamelainen saamelaisasioihin liittyvissä mielenosoituskuvin. Hän pitää karaokesta, kauhuelokuvista, kauheista elokuvista sekä kauheista kauhuelokuvista ja on Suomen Saamelaisnuorten hallituksen jäsen.

ELOKUVA-ARVOSTELU:

ANNA TAVANOMAISEN JOEN VIRRATA

1970- ja 1980-lukujen vaihteeseen sijoittuva tositapahtumiin perustuva *Ellos Eatnu* (suom. Anna joen virrata) vuodelta 2023 on ajan hermolla oleva koskettava saamelaiselokuva, joka sortuu runsaudenpulaan.

Teksti: TURE LAITI

Mihkkal (Gard Emil). Kuva: MerFilm.

Saamelaisten poliittisen toiminnan historian keskeisimmät ja tärkeimmät tapahtumat ovat Norjassa tapahtuneet Kautokei-non kapina, Altan kapina ja **Elsa Laula Renbergin** saamelaisaktivismi Ruotsissa.

Kautokei-non kapinasta saatiin **Nils Gaurpin** ohjauksen ansiosta elokuva, *Kautokei-non kapina*, vuonna 2008, ja Renbergin historiallisen tärkeästä työstä ei ole vielä elokuvaa. Altan levottomuudet taas ovat nyt saaneet ansaitsemansa aseman historiallisesti merkittävistä tapahtumista kertovien elokuvien joukossa. *Ellos Eatnu* on elokuva, joka käsittelee niin rasismia, itsemurhia, sukupolvet ylittävää traumaa kuin kolonialismiakin. Kolonialismi on prosessi, jossa valtio tai ihmisryhmä valloittaa omien valtiollisten tai kulttuurillisten rajojensa ulkopuolella sijaitsevia alueita. Samalla se riistää tai painaa alas näitä alueita asuttavia ihmisiä ja käyttää näitä maita, ihmisiä tai luonnonvaroja hyväkseen. Kolonialismille tavallista on, ettei kolonisoidulla väestöllä ole valtaa vaikuttaa prosessiin lainkaan.

Ellos Eatnu -elokuva sijoittuu Altaan 1970–1980-lukujen vaihteeseen ja kertoo nuoresta Esteristä (**Ella Marie Haetta Isaksen**), Altaan rakennettavasta valtavasta padosta ja patoa vastustavista saamelaisista ja ympäristöliikkeen jäsenistä.

Saamelaisyhteisön ulkopuoliselle ihmiselle elokuva saattaa avautua nuoren naisen varttumiskertomukseksi, joka on sijoitettu saamelaisille merkittävään kriisiin. Tämä näkemys ei tee kunniaa käsikirjoittaja ja ohjaaja **Ole Gjaeverin** visiolle, mutta käsitys on ymmärrettävä.

ÄLLISTYTTÄVÄN HYVÄ ENNALTA-ARVATTAVAKSI

Toisin kuin tapahtumat joihin elokuva perustuu, Ester on täysin kuvitteellinen hahmo: saamelaisnainen, joka piilottaa oman saamelaisuutensa ja joka on menettänyt yhteyden yhteisönsä. Hahmona Esterin tarina on valitettavan samaistuttava. Lukemattomat saamelaiset ovat joko piilottaneet tai menettäneet yhteytensä saamelaisuutensa. Palatessaan etelästä takaisin pohjoiseen, hän tekee parhaansa sopeutukseen ja kuuluakseen norjalaiseen työporukkaan koulussa, jossa niin oppilaat kuin työkaverit kiusaavat ja haukkuvat saamelaisia. Saamelaisvastaisuutta on kaikkialla: koululapset kiusaavat saamelaista luokkalaista, työkaverit pilkkaavat saamelaisia, ja baareissa heille ei tar-

joilla. Norjalainen ennakkoluuloisuus ja rasismi on läsnä kaikissa arjen vaiheissa, eikä sitä pääse karkuun. Stressin, rasismin ja sisäistetyt häpeän ympäröimänä Ester päättyy serkkunsa Mihkkalini (**Gard Emil**) kautta ympäristöliikkeen ja paikallisten saamelaisten protestiin. Protestissa hänen ylleen kirjaimellisesti puetaan saamelaisuutta ja Ester tuntee itsensä ensimmäistä kertaa tervetulleeksi.

Elokuvan juoni on ennalta-arvattava ja täynnä saamelaisille tuttuja tilanteita. Aina arkipäiväisestä rasismista ja kotien viemisestä itsemurhiin saakka. Ennalta-arvattavuus ei kuitenkaan tarkoita, että elokuva on huono. Arvos-teluna ennalta-arvattavuus tarkoittaa lähinnä sitä, että *Ellos Eatnu* ei riko aktivistielokuvien muottia. Muotti on korkeintaan käännetty saamelaiseen asiayhteyteen sopivan muotoiseksi. Siksi, ennalta-arvattavuudesta huolimatta, elokuva on ällistyttävän hyvä.

Tenolta kotoisin olevan Ella Marie Haetta Isaksenin näyttelijätyö Esterinä on todella kova suoritus, erityisesti kun otetaan huomioon, että kyseessä on Isaksenin ensimmäinen näyttelijä-rooli. Isaksen tuo esille Esterissä yhtä lailla kai-ken surun, pelon ja oikeutetun raivon kuin ilon, rohkeuden ja luottamuksenkin, joka on rasis-mista kärsineille saamelaisille arkipäiväistä. Isaksen on itse muusikko ja raskaan sarjan saamelaisaktivsti, joten elokuvan tapahtumat ja aihepiiri ovat hänelle erityisen lähellä sydäntä.

SAAMELAISEN NYKYELOKUVAN KULMAKIVI

Se, että elokuva seuraa kasvutarinalle tyypil-listä kaavaa on elokuvan eduksi, sillä se muo-dostaa vahvan kulmakiven nykyaikaisille saa-melaisille elokuville. *Ellos Eatnu* on vastannut kysymykseen: kuinka kerromme tarinoitamme tavalla, jota valtaväestön jäsenet ymmärtävät? Elokuvaa tuo täydellisen selkeällä tavalla esiin kaikki ne yhteiskunnalliset, psyykkiset ja sosi-aaliset haasteet, jotka ovat läsnä kaikkien saa-melaisten elämissä tavalla tai toisella. Mutta Gjaever ei mässäile kärsimyksellä. Poliisivi-kivaltaa, rotuvihaa tai itsemurhia ei näytetä valkokankaalla enempää kuin on tahdikasta. Samalla Gjaever ei pelkää käsitellä tabu-aiheita: Hän ei maalaa saamelaisyhteisöä täydellisen yhtenäisenä yhteisönä, joka seisoo rinta rinnan kolonialismia vastaan. *Ellos eatnun* saamelaiset ovat yhtä hauskoja, jääräpäisiä ja tavallisia kuin ihmiset oikeasti ovat.

Kuvateksti puuttuu: Ester (Ella Marie Hætta Isaksen) mielenosoituksessa. Kuva: MerFilm.

Loppujen lopuksi Giæverin kunnianhimoinen näkemys ei välttämättä onnistunut täydellisesti kiteyttämään saamelaisen olemassaolon kamppailun moninaisuutta. Perheiden sisäisten traumojen, saamelaisten sisäisten luokkerojen, ulkoa tulevan väkivallan, kolonialismin ja luontosuhteen täydellinen tasapainottaminen yhdessä varttumistarinan kanssa on liki mahdotonta. Haasteen valtavuuteen ja yleisön odotuksiin nähden Giæver onnistuu odottamattoman hyvin luomaan teoksen, joka on ja tulee olemaan miesmuistissa kauan myönteisessä valossa.

Nykypäivänä Norjan valtion harjoittaa Fovsenin niemimaalla kolonialismia vihreän siirtymän nimissä. Valtion omistama energiayhtiö rakensi poronhoitoalueelle 151 tuuliturbiinia laittomasti, tehden samalla poronhoidosta alueella täysin mahdotonta. Ella Marie Hætta Isaksen on ollut erityisen aktiivinen näiden voimailojen vastustamisessa ja siihen liittyvässä akti-

vismityössä. Modernin kolonialismin takia elokuva on valitettavan ajankohtainen, mutta se ei ole saamelaista ympäristöpropagandaa. *Ellos eatnu* on nuoren naisen kasvutarina suoraselkäiseksi saamelaiseksi naiseksi Norjassa, jossa saamelaisten halutaan kasvavan norjalaisiksi. ■

Elokuva:

ELLOS EATNU (suom. Anna joen virrata)

Käsikirjoitus ja ohjaus: Ola Giæver

Kesto: 123 min

Vuosi: 2023

Tuottaja: Maria Ekerhovd, Mer Film

Rooleissa: Ella Marie Hætta Isaksen,

Gard Emil, Sofia Jannok, Beaska Niillas,

Marie Kvernmo, Finn Arve Sørbye,

William Sigvaldsen, Mary Sarre, Ivar Beddari,

Maria Bock, Robert Amadeus Gaup Mienna,

Mikkel Gaup

Vuonna 1906 perustetun Karjalan Sivistysseuran toiminnassa tavoitteena on yhdistää karjalaiset valtakuntien rajan molemmin puolin vaalimaan kieltään, kulttuuriaan sekä karjalaista identiteettiään. Seura tukee karjalan kielen kehittämistä, karjalaisuutta käsitteleviä tutkimuksia ja julkaisuja sekä kulttuuritapahtumia Suomessa ja Karjalan tasavallassa.

SAMPO-TIETOKANTA

Kuva: Vitali Dobrinin

Vapaasti käytettävissä oleva tietokanta sisältää tuhansia Karjala-aiheisia dokumentteja: kirkonkirjoja, sukututkimuksia, lehtiartikkeleita, karttoja ja valokuvia.

KARJALANSIVISTYSSEURA.FI/SAMPO

UUTISČUPPU – UUDISČUPPU

Ajankohtaiskanavalla julkaitaan kiinnostavia uutisia meiltä ja muualta, tietoa tulevista tapahtumista sekä mielenkiintoisia artikkeleita, usein myös karjalaksi.

UUTISČUPPU.KARJALANSIVISTYSSEURA.FI

OPISKELIJAJÄSENYYS

Voit hakea opiskelijajäseneksi Karjalan Sivistysseuraan. Jäsenenä saat kuusi kertaa vuodessa Karjalan Heimo-lehden, minkä lisäksi jäsenet ovat oikeutettuja alennuksiin verkkokaupassa. Jäsenenä saat myös tietoa webinaareista ja muista seuran järjestämistä tapahtumista.

Opiskelijoille 15 euroa vuodessa! Liity osoitteessa:

KARJALANSIVISTYSSEURA.FI/YHDISTYS/JASENET/LIITTYMISLOMAKE

SEURAA MEITÄ SOMESSA

Karjalan Sivistysseuran löytää useista sosiaalisen median kanavista: Facebookissa, Instagramissa, X:ssä (Twitter) ja Youtubessa.

FACEBOOK: @KARJALANSIVISTYSSEURA

TWITTER: @KSS_TIIJOTUS

INSTAGRAM: @KARJALANSIVISTYSSEURA

YOUTUBE: @KARJALANSIVISTYSSEURA6968

SEURA JULKAISEE

KAIKKI KIRJAT KSS:N VERKKOKAUPASTA! WWW.KARJALANSIVISTYSSEURA.FI/KAUPPA/

ADAMAN GRUUNU -MUISTOKIZAT

Sanna Hukkanen ja Katariina Paalamo

Kaksi karjalankielistä muistipeliä, lapsillekin sopiva helpompi peliversio sekä haastavampi "Löydä kuva ja sana" -peliversio, jossa etsitään pelkkien kuvaparien sijaan kuva-ja sanapareja. Muistipelit on tehty kolmella Suomessa puhuttavalla karjalan kielen murteella. Kortteihin on painettu kuviin liittyvät sanat vianan-, etelä- ja livvinkarjalaksi.

TÄVVEL KIELEL – RAJA-KARJALAN MURRELUKEMISTO

Toimittaneet Henna Massinen, Marjatta Palander ja Vesa Koivisto

Murrelulukemisto pohjautuu 1960- ja 1970-luvuilla äänitettyihin haastattelutallenteisiin, joiden kertojat ovat syntyneet vuoteen 1944 asti Suomeen kuuluneissa Raja-Karjalan pitäjissä. Näyteläköelma tarjoaa monipuolisen kuvan rajakarjalaisesta elämäntilasta aina 1800-luvun lopulta sodanjälkeisiin evakkoaikoihin saakka.

ARKANGELIN KUVERNEMETIN LAPPALAISTEN, KARJALAISTEN JA SAMOJEDIEN TAPAOIKEUKSIA

Aleksandra Jefimenko (suom. Marja Kynkäänniemi)

Jefimenkon teos pureutuu 1800-luvun Venäjän pohjoisten vähemmistökansojen elämäntapaan tavanomaisen oikeuden näkökulman kautta. Teos oli ilmestyessään vuonna 1877 ensimmäinen tutkimus, johon oli koottu senaikainen saatavissa oleva tieto Arkangelin kuvernementin alueella asuvista vähemmistöistä. Alkusanat on kirjoittanut FT Karina Lukin.

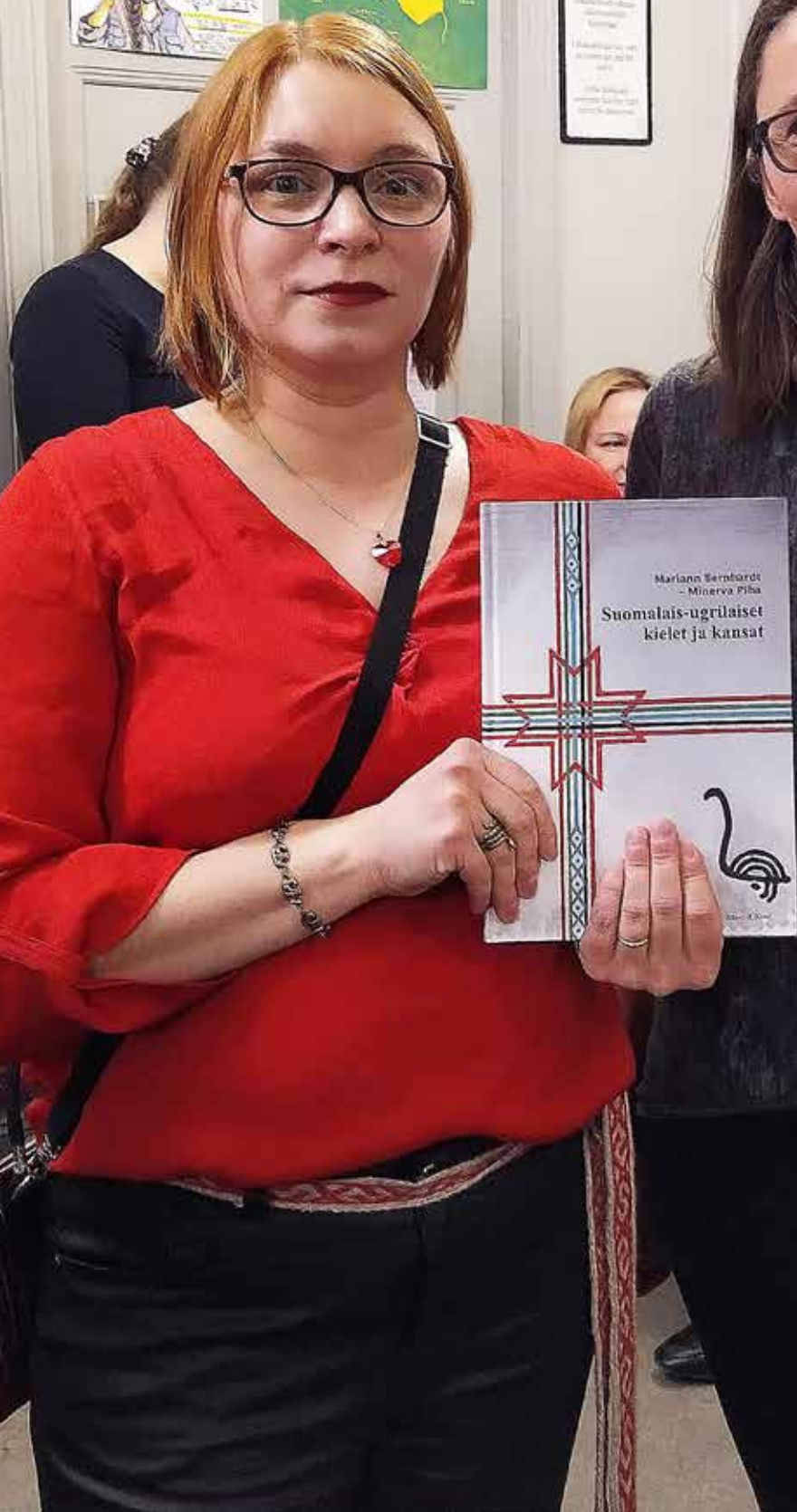
PUNAINEN UHTUA – KARJALAN KAPINASTA STALININ VAINOIHIN

Pekka Vaara

Kirja valottaa vaiettua suomalaisuuden historiaa. Teoksen päähenkilöitä ovat Viena lähetytetyt suomalaiset punikit, kuten he itseään nimittivät. Näille punasuomalaisille oli annettu tehtäväksi perustaa neuvostovalta keskisen Vian Karjalan kyliin, ja lannistavista olosuhteista huolimatta he ryhtyivät työhön. Punasuomalaisten panos uuden yhteiskunnan rakentamisessa Karjalaan oli merkittävä kirjan käsittelemänä ajanjaksona.

Karjalan Sivistysseura

UUSI TIETOKIRJA:

SUOMALAIS-UGRILAISET KIELET JA KANSAT - MITÄ, MISSÄ, MILLOIN, MIKSI?

Syksyllä julkaistiin uusi suomenkielinen tietokirja, jossa käsitellään kaikkia suomalais-ugrilaisia kieliä ja kansoja yleistajuisesti. Ainutlaatuinen teos avaa oven moneen mielenkiintoiseen aiheeseen.

Teksti: FELIX MÄKELÄ

Uusi nuorille suunnattu tietokirja *Suomalais-ugrilaiset kielet ja kansat - mitä, missä, milloin, miksi?* (2023, Atrain & Nord) on nimensä mukaan laaja teos suomen sukukielistä ja niiden nykytilanteesta, nuorten aikuisten näkökulmasta. Kirjan takana ovat ersän ja mokšan kieliin erikoistunut tutkijatohdori ja *Alkukoti*-lehden toimituksen jäsen **Mariann Bernhardt** sekä arkeologi ja eteläsaamen kielen apulaisprofessori **Minerva Piha**. Kuvitukset ovat monitaiteilija **Heidi Gauriloffin** käsi-alaa.

Tässä hieman yli 300 sivun taidonnäytteessä käsitellään Suomen kielilainsäädäntöä, laajasti tai lyhyesti kaikkia uralilaisia kieliä eli suomalais-ugrilaisten kielten lisäksi myös samojedikieliä, usein mielenkiintoisten henkilöhaastatteluiden kautta. Kaiken kukkuraksi käsitellään myös vajaan sadan sivun verran suomen kielen historiaa, jopa arkeologian näkökulmasta. Kun listaan lisätään kuvitusten lisäksi muutama fiktiivinen novelli, pari karttaa, kasa tehtäviä ja tervehdysfraasit usealla kielellä, sen kaiken ei luulisi mahtuvan 300:lle sivulle. Mutta mahtuuhan se.

Kirjoittajat Minerva Piha (vasemmalla) ja Mariann Bernhardt julkaisutilaisuudessa marraskuussa 2023 Turun Kirjakahvilassa. Kuva: Felix Mäkelä.

Tietokirjan aihe, koostumus ja tyyli tekevät siitä ainutlaatuisen. Näin kattavaa yleistajuista kirjaa ei ole aikaisemmin julkaistu suomeksi. Tämä siitä huolimatta, että suomeksi on kirjoitettu paljon alan tutkimuksia ja tiettyihin kansoihin tai aiheisiin keskittyviä tietokirjoja. Tyyli taas on puhekielistä, hieman rempseää ja reipasta. Se ei ole välttämättä kaikkien makuun, mutta ainakin kirjoittajat ovat vältäneet puisevuuden ja kankeuden. Lukijaa puhekielimäisesti suoraan puhutteleva tyyli antaa myös näppärästi tilaa kysyä lukijalta suoria kysymyksiä esimerkiksi siitä, miltä tuntuisi, jos ei saisi mitään palveluja omalla äidinkielellään.

AJAN HAASTEET

Venäjälle matkustamiseen liittyviä haasteita? Tällä vuosikymmenellä? Sinäpä sen arvasit. Yli puolet uralilaisista kielistä on sellaisia, että niitä puhutaan Venäjällä. Bernhardt ja Piha kertovat *Alkukodille* antamassaan haastattelussa, että ajatuksena oli yhdessä Gauriloffin kanssa läheteä Venäjälle tekemään henkilöhaastatteluita ja näkemään kaikkia niitä paikkoja, josta tulisi olemaan tekstiä ja kuvia kirjassa. Ensinnäkin tietysti koronapandemia pisti kapuloita rattaisiin.

”Seuraava haaste oli Venäjän aloittama hyökkäyssota Ukrainaa vastaan”, Bernhardt kertoo. ”Nämä haasteet saatiin onneksi selätettyä

nykytekniikan avulla ja haastattelut toteutettiin etänä.”

Konkreettisten matkustusvaikeuksien lisäksi Venäjällä asuvien haastateltujen turvallisuus herätti huolta. Venäjällä on kiristetty erilaisia lakeja, jotka rajoittavat sananvapautta ja yhteistyömahdollisuuksia. Maassa on muun muassa huomattavasti kiristetty järjestöjen ja yksityishenkilöiden mahdollisuuksia toimia ulkomailaisten kanssa ja kielletty käsittelemästä alaikäisten kuullen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevia asioita myönteiseen sävyyn tai tavanomaisina asioina esimerkiksi kirjoissa tai sosiaalisessa mediassa. Tiukennukset koskevat myös Venäjän valtioon tai Neuvostoliittoon kohdistuvaa arvostelua.

”Ongelma oli siis se, ettemme oikein tiedneet, mitä nämä täydennykset tarkoittivat käytännössä – lainsäädäntö on muotoiltu todella väljästi ja sen voi tulkita miten sattuu”, Bernhardt selittää.

Suomalais-ugrilaiset kielet ja kansat -kirjasta ei tietenkään ole tullut *Suomalais-ugrilaisten Venäjä-kritiikki*, vaan teoksen henkilöhaastatelussa keskitytään haastateltujen tekemään musiikkiin ja kuvataiteeseen tai vaikka heidän kieliopintoihinsa.

”Haastatteluissa ei puhuttu ollenkaan sodasta”, Bernhardt kertoo. ”Pyrimme siihen, että kirjassa on selkeää, mitkä tekstit perustuvat kirjallisiin lähteisiin, kuten tutkimuksiin, ja mitkä ovat haastateltujen kertomia. Joissakin haastatteluissa pohditaan vähemmistökielten asemaa tai syitä sille, miksi jokin uralilainen kieli on uhanalainen. Vähemmistöjen keskuudessa on yleinen käytäntö, etteivät vanhemmat ole opettaneet kieltään lapsilleen, ja kaupungeissa on venäjänkielinen enemmistö. Suuret kuviot ja historialliset osiot esimerkiksi Stalinin vainoista ovat kirjassa selkeästi erillisinä osioina.”

AIKA PÄIVITTÄÄ KUVA SUOMALAIIS-UGRILAISISTA KANSOISTA

Kun uralilaisia kansoja käsitellään Pohjoismaissa tai Venäjällä esimerkiksi museoissa, keskitytään usein menneisyyteen. Välillä uralilaisia kansoja jopa esitetään vanhanaikaisina, pysähtyneinä tai annetaan ymmärtää, että reilu sata vuotta sitten kulttuurit olivat aidompia, kuin mitä ne ovat tänään.

”Esimerkiksi Tartossa *Uurali kaja* -näyttelyssä (suomeksi Uralin kaiku) ersäläisiä ja

Tietokirja:

SUOMALAIIS-UGRILAISET KIELET JA KANSAT – MITÄ, MISSÄ, MILLOIN, MIKSI?

Kirjoittajat: Mariann Bernhardt ja

Minerva Piha

Kuvitus: Heidi Gauriloff

Vuosi: 2023

Kustantaja: Atrain & Nord Kustannusliike

336 sivua

mokšalaisia esitetään sillä tavalla, miten he elivät silloin kun suomalainen kieli- ja kansatieilijä **Heikki Paasonen** (1865–1919) matkusti heidän parissaan. Näyttelyssä on kasvottomia ihmishahmoja kansanpuvuissa”, Bernhardt kertoo. ”Myös esimerkiksi Neidenissä Norjassa sijaitsevan koltasaamelaimuseon Ävvin näyttely päättyy toiseen maailmansotaan, ihan niin kuin koltansaamelaiset eivät eläisi myös nykyaikana.”

Eri tavalla toimineen esimerkkinä voidaan käyttää Inarissa sijaitsevaa saamelaimuseo Siidan uudistettua perusnäyttelyä *Enâmeĥ láá mii párnááh – Nämä maat ovat lapsiamme*, joka avattiin kesällä 2022. Näyttelyssä käsitellään erilaisia, myös ajankohtaisia aiheita niin, että saamelaiskulttuurin monimuotoisuus nousee esille. Videoinstallaatioissa on nykyajan nuorisoa. Vanhoihin valokuviiin taas on merkitty kuvissa näkyvien ihmisten nimet siltä osin, kun ne ovat olleet tiedossa. Nimet muistuttavat katsojaa siitä, että tässä on jonkun oikeat sukulaiset, eivätkä he jää arkiston nimettömiksi kurioseiteiksi. Nykyajan esiin tuominen muistuttaa taas siitä, että saamelaiset ovat yhä täällä.

Vastaavaa uudempaa otetta edustaa myös *Suomalais-ugrilaiset kielet ja kansat* -teos. Siinä

nähdään toki myös Gauriloffin kuvittamia kansanpukuja, mutta tällä kertaa niitä ei käsitellä entisajan museoesineinä, vaan elävänä eli muuttavana ja mukautuvana kulttuurina, mitä se yhä monien uralilaisten kansojen parissa on. Esimerkiksi saamenpuvuillakin on omat muotivirtauksensa koskien värejä, kankaita ja niin edelleen, aivan kuten muissakin vaatteissa. Vanhoissa kuvissa näkyvät saamenpuvut olivat taas sen ajan muodin mukaisia.

Piha ja Bernhardt ovat onnistuneet hyvin rikkomään pysähtyneisyyden kierrettä. Kirjassa uralilaisten kansojen nuoret aikuiset pääsevät ääneen juuri niin muuttuvina, elävinä ja nykyaikaisina kuin kaikki enemmistöasemissa olevien kansojen nuoret aikuisetkin ovat. Pääsemme takaisin kohderyhmäihmeeseen: ”Nuoret ovat myös siksi oiva kohderyhmä, sillä heitä ei kiinnosta mustavalkoiset kuvat mummoista”, Piha toteaa.

NUORTEN KIRJA SOPII AIKUISILLEKIN - JA ETENKIN OPETTAJILLE

Piha ja Bernhardt toivovat kirjan innostavan nuoria paitsi lukemaan myös kiinnostumaan suomen sukukielistä. Teosta voi lukea

haluamassaan järjestyksessä, yksittäisen aluvun kerrallaan tai alusta loppuun. Kirjassa on myös yllin kyllin taidetärppejä: musiikkia, kirjoja, kuvataidetta, käsityötä ja pelejä, joihin voi kirjan jatkeena tutustua, vaikka saman tien.

”Koeluetutimme kirjaa loppuvaiheessa kahdella nuorella, ja heiltä saadun palautteen perusteella kirja on paitsi mielenkiintoista myös oikein sujuvaa luettavaa”, Piha kertoo.

Aikuisten lukijoiden kannattaa myös ottaa kaikki ilo irti siitä, että on tarjolla teos, jossa selitetään asiat auki ilman turhaa kapulakieltä tai tieteellistä jargonia. Tämä kirja on myös lukijoille, jotka yhdistävät mielessään suomalais-ugrilaiset kielet lähinnä kansanperinteesen ja museoissa viruviin vanhoihin kansanpukuihin. Eli jos mikään suomalais-ugrilaisiin kieliin liittyvä on ihmetyttänyt tai askarruttanut tai uskoo kaipaavansa pientä tietojensa päivittämistä, kannattaa tarttua tähän teokseen.

Opettajien ei myöskään kannata sivuuttaa tätä kullannarvoista tiiliskiveä. Olisin itsekkin tarvinnut tällaista laajaa, tiivistä ja pureskeltuna perusasiat selostavaa teosta aikuisopetuksen tueksi viime kesänä ja voin suositella tätä kirjaa myös muille opetuslalla työskenteleville. ■

Tutustu luonnonyrttien ja puiden hoitaviin vaikutuksiin

* Terveyttä edistävät sauna-, yrtti- ja hierontahoidot

* Kerää ainekset teehen tai salaattiin -
keväiset retket opastuksella

Diplomifytoteraapeutti
Outi Rossi
www.marunan.fi
puroblogi.wordpress.com
maruna@posteo.net
+358-40-5516743

1. Lulukukka (*Caprifolium bursae-pastoris*).

UUSI KIRJA:

SANKARIMATKAILIJAN MARINMAA JA UDMURTIA

Viime vuoden heinäkuussa Rosebud Books julkaisi *Sankarimatkailija*-sarjassa uuden kirjan, *Sankarimatkailijan Marinmaa ja Udmurtia* (2023), jonka kirjoittaja on tämän lehden päätoimittaja **Esa-Jussi Salminen**.

Teksti: **FELIX MÄKELÄ**

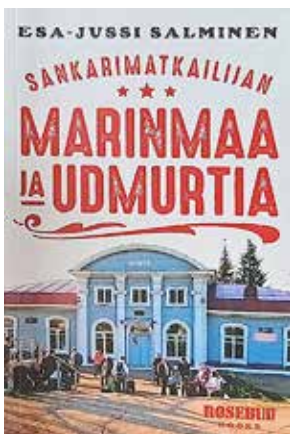
Lukija, joka tietää Marinmaan ja Udmurtian sijaitsevan Venäjällä, ihmettelee tietysti heti, miksi näistä alueista on juuri nyt tehty matkaopas, kun Venäjälle ei voi edes matkustaa. Salminen onkin perinteisen matkoppaan sijaan oikeastaan luonut reilu 250-sivuisen tietokirjamaisen opuksen.

SUOMENKIELISTEN TIETOKIRJOJEN LAITA

Sankarimatkailija-matkaopassarjaa on julkaistu eri kustantajien toimesta. Sarja keskittyy itäiseen Euroopan, Venäjään ja sen eri alueisiin Siperiaan asti, poikkeuksena esimerkiksi **Pilvi Riikka Taipaleen** ja **Johan von Bonsdorffin** *San-*

karimatkailijan Färsaaret (2006, Like). Suomalais-ugrilaisista kohteista kertovat teokset ovat **Susanna Niinivaaran** *Sankarimatkailijan Penza & Mordva* (2013, Like), **Ville Ropposen** *Hanti-Mansiaa* käsittelevä *Sankarimatkailijan Jugra* (2016, Like), **Jussi Konttisen** *Sankarimatkailijan Komi* (2007, Like) ja **Jukka Haverisen** *Sankarimatkailijan Budapest* (1994, 1998 ja 2002, Taifuuni). Viroa, tai pikemminkin Tallinnaa, on käsitelty runsaasti. **Otto Kantokorpi** on kirjoittanut Tallinnasta useita teoksia, muun muassa *Sankarimatkailijan Neuvosto-Tallinna* (2006, Like) ja *Sankarimatkailija Tallinnan raitiovuonissa ja trolleybusseissa* (2011, Like) ja **Hannu Oittinen** on kirjoittanut edellä mainittuja perinteisemmän kirjan *Sankarimatkailijan Tallinna* (1996 ja 1999, Taifuuni).

Kuten Salminen heti kirjansa aluksi toteaa, on suomeksi saatavilla melko vähän popularisoitua tietoa Udmurtiasta ja Marinmaasta, erityisesti sellaisia, joissa keskitytään jompaan-kumpaan kokonaisvaltaisesti. Hyllystäni löytyy vastalauseeksi **Leena Laulajaisen** *Marilaiset - laulujen ja uhritulien kansa* (1995, Otava), mutta siitäkin on melkein 30 tapahtumarikasta vuotta. Monet tätä uudemmat teokset käsittelevät useampaa suomalais-ugrilaista kansaa yksien kansien välissä tai tiettyä teemaa. Esimerkki uudemmasta teoksesta on **Ildikó Lehtisen** toimittama *Volgan mutkasta Siperiaan - Sukukansat tämän päivän Venäjällä* (2012, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura). Puutetta on lieventämässä myös tässä lehdessä esitelty **Mariann Bernhardtin** ja **Minerva Pihan** kirja *Suoma-*

Kirja:

SANKARIMATKAILIJAN MARINMAA JA UDMURTIA

Kirjoittaja: Esa-Jussi Salminen

Vuosi: 2023. Kustantaja: Rosebud Books. 258 sivua.

lais-ugrilaiset kielet ja kansat - Mitä, missä, milloin, miksi? (2023, Atrain & Nord) (ks. sivu 50). Nämä upeat teokset jättävät kuitenkin vielä tilaa Laulajaisen jatkajille.

NOJATUOLIMATKAILIJAN UNELMA

Genreltään matkaoppaita mukaileva tietokirja alkaa tiiviillä, mutta perusteellisella selostuksella Marinmaan ja Udmurtian historiasta, poliittisesta tilanteesta sekä kielten ja kulttuurien tilasta. Jopa Suomen suhteita näihin automisiin tasavaltoihin käsitellään. Salminen peilaa monia käänteitä ja teemoja myös omien kokemuksensa kautta, joskus enemmän, joskus vähemmän. Välillä lukija pääsee myös lukemaan hauskoja anekdootteja ja Venäjän karmaisevia puolia. Salmisen omia kokemuksia ja selontekoja ovat täydentämässä muun muassa **Outi Rossin**, **Susi Volchonokin** ja **Veikko Hyttisen** kertomukset omista matkoistaan.

Teoksessa pääsee tutustumaan myös tietysti perinteisiin Venäjä-matkailuvinkkeihin, toki ilman laajaa klassista ”miten Venäjälle matkustetaan ja miten siellä selvitään” -osiota ja venäjän matkailusanastoa. Salminen perustelee valintaansa sillä, että nämä tiedot löytyvät vaivatta muualtakin. Leimallisesti matkustuskuumetta nostattavien osioiden puute ei kuitenkaan pelasta lukijaa siltä voimakkaalta kaipuulta Marinmaalle ja Udmurtiaan, joka herää pelkästään kirjan olemassaolosta.

KOKEMUS NÄKY

Salminen on itse asunut yhteensä 11 lukuvuotta Marinmaalla ja Udmurtiassa vuosien 1997–2019 aikana. Vuonna 1997 hän oli ensimmäinen suomalainen vaihto-opiskelija Udmurtiassa, jonka jälkeen hän on toiminut kieliassistenttina ja lopulta suomen kielen ulkomaanlehtorina Udmurtian valtionyliopistossa Iževskissä. Monet ulkomaiset toimijat lähtivät Venäjältä koronapandemian tai viimeistään Venäjän hyökkäyssodan takia, mutta Salmisen lehthoraatti päättyi sitä aikaisemmin syksyllä 2019 maasta poistumisena, aivan toisenlaisissa tunnelmissa.

Teoksessa näkyy Salmisen perehtyneisyys Udmurtiaan ja Marinmaahan, sekä pitkät oleskelut siellä. Suomenkieliselle lukijalle kirja on myös oiva pikaopas udmurttilaiseen ja marilaiseen kirjallisuuteen. Paitsi keskeisiä kirjailijoita, Salminen esittelee kaikki tiedossa olevat harvat suomennokset, joita hän on myös

itse tuottanut. Esimerkiksi vuonna 2020 Atrain & Nord julkaisi Salmisen kokoaman ja suomentaman novellikokoelman *Murskautuneet tähdet - udmurtialaisia novelleja*. Tuleville vuosille hän lupaillee lisää suomennettua udmurttikirjallisuutta.

Omat suosikkini ovat suomennosluetteloiden lisäksi Salmisen sienestyskokemukset sekä muut ruokakulttuuriin liittyvät seikat. En itse ole sienestäjäihmisiä, mutta nautin suuresti lukiessani, miten erilaisia käsityksiä voi olla siitä, mitkä marjat ja sienet ovat syötäviä ja mitkä eivät. Iževskin hilpeä pelmenipatsas on myös ansaitusti saanut oman lukunsa.

SATTUMAT JA IHMEEN KAUPAT

Kaikilla Venäjällä oleskelleilla ja matkustaneilla on erilaisia kokemuksia, kuten missä tahansa muuallakin oleskellessa tai matkustaessa. Salmisen kokemukset olivat monesti minulle tuttuja, vaikka olemmekin samankaltaisissa tilanteissa päätyneet erilaisiin ratkaisuihin tai onnistumisiin. En esimerkiksi itse koskaan löytänyt Marimaan pääkaupungissa Joškar-Olassa sijaitsevaa Gulag-museota, vaikka kuinka sitä etsin. Samalla kumpikaan ei ole käynyt Iževskissä sijaitsevassa, kiskurihintaisessa Kalašnikov-museossa, vaikka tilaisuuksia olisi ollut. Syvimmin resonoiva lause tuli kuitenkin heti oppaan esipuheessa: ”Selviydyin [yliopiston] laitokselle täysin tietämättä miten.”. Tämä selviytyminen paikasta toiseen Venäjällä tavalla, mikä ylittää oman ymmärryksen, toistuu monien ihmisten kokemuksissa, myös omissani. Usein tällaiset tarinat ovat mitä viihdyttävimpiä, mutta välillä, ei tosin Salmisen kohdalla, niissä ällistellään hieman liikaa sitä, ettei kaikkialla kaikki ole yhtä ennakoitavaa kuten itselleen tutussa paikassa, kuten esimerkiksi Suomessa. Noin yleisesti toivon hermostunutta naurua nostattavien siirtymien myös jatkossa loppuvan kaikilla mahdollisimman hyvin. Niin ne eivät nimittäin aina tee.

Marinmaalla ja Udmurtiassa käyneille kirja saattaa siis tuntua riipaisevilta tuulahduksilta ja muistoilta paikasta, jonne ei vähään aikaan ole välttämättä pääsyä sekä muistuttaa ystävästä ja tutuista, joita ei tule näkemään pitkään aikaan. Ja kun tuo mahdollisuus taas on, saatat maailma olla aivan erilainen. Sitä odotellessa voi kuitenkin lukea suomennettua mari-laista ja udmurttilaista kirjallisuutta sekä opiskella maria ja udmurttia. ■

Rinnastuksesta suomalais-ugrilaisten kansojen musiikissa ja kielissä

”Ihmiskunnalla on edessään aika, jolloin kansakunnat ja niiden kulttuurit ja musiikkikulttuurit voivat olla vaarassa”, ajatteli kuuluisa virolainen säveltäjä **Veljo Tormis**. Hän tunnusti säveltäneensä sarjatrilogian varoittaakseen tästä.

Teksti: GYÖRGY KÁDÁR

Ueljo Tormis esitteli laajassa trilogiassaan *Unohdetut kansat (Unustatud rahvad)* pienten suomalais-ugrilaisten kansojen eli vatjalaisten, inkeriläisten ja karjalan-suomalaisten musiikillisia ilmaisutapoja, jotka poikkeavat muiden kansojen ilmaisutavoista. Hän korosti keväällä 1998 Vaasan kaupungissa pitämässään esityksessä, että myös suurten kansojen musiikkikulttuureilla voi olla sama kohtalo kuin pienten kansojen kulttuureilla ja kielillä: ne ovat vaarassa hävitä. Hänen trilogiansa on eräänlainen musiikillinen avunhuuto kansojen ja kulttuurien välisten erojen säilyttämisen puolesta.

Aion tässä artikkelissa tarkastella rinnastusta eräiden suomalais-ugrilaisten kansojen musiikissa ja kielessä. Mielestäni kyse on kansoilemme tavanomaisista ilmaisutavoista niin kielessä kuin musiikissakin. Rinnastus sanojen ja lauseiden tasolla vaikuttaa rinnastuksen käyttöön musiikissakin. Esitän esimerkiksi rinnastuksesta useista suomalais-ugrilaisista kielistä. *Kalevala* on esimerkkinäni rinnastuksesta kansanrunoudessa. Rinnastusta klassisessa musiikissa tarkastelen muutaman virolai-

sen, suomalaisen ja unkarilaisen säveltäjän tuotannon kautta.

KULTTUURI-IMPERIALISMI JA TEOLLISTUNUT MASSAKULTTUURI

Samat massakulttuuria edistävät ilmiöt, jotka ovat havaittavissa nykyaikana, esiintyivät pienemmässä mittakaavassa jo aikaisempina aikoina, kun eurooppalaiset toivat oman kulttuurinsa ja uskontonsa merentakaisiin siirtomaihinsa. Tämä oli niin kutsutun kulttuuri-imperialismin aikakautta. Tuolloin kyse oli samalla myös eri kulttuurien yhteentörmäyksestä, jossa vastakkaiset kulttuurit eivät voineet ymmärtää toisiaan. Valloittajat eivät edes pitäneet valloitetujen maiden kulttuureja kulttuureina. Eikä tässä välttämättä tarvitse ajatella vain Afrikan maiden kulttuuria: samaa tapahtui myös suomalais-ugrilaisten kansojen kohdalla. Esimerkiksi meidän unkarilaisten suuri säveltäjä **Ferenc Liszt** (1811–1886) ei tuntenut maansa ja kansakuntansa omaa musiikkikulttuuria. Hän kyllä suunnitteli siihen tutustumista, mutta hänellä ei ollut koskaan aikaa sitä varten.

György Kádár on Vaasan ylioppilaskuoron johtaja. Kuva: György Kádárin kotialbumi.

Syynä nykyajan massakulttuurin vaarallisuuden on, että vaikka sen musiikillinen maailma perustuu enimmäkseen anglosaksisiin äänimaisemiin ja rytmeihin, se on yksinkertaistettu sellaiseksi, että se on ymmärrettävää missä päin maailmaa tahansa, kuten itävaltalainen kapellimestari **Nicolaus Harnoncourt** asian määritteli.

Moni kuitenkin ymmärsi musiikkikulttuurien välisten erojen arvon jo edellä mainitun kulttuuri-imperialismin aikana. Venäläinen säveltäjä **Modest Musorgski** oli ensimmäinen Itä-Euroopan kansojen kansanmusiikin tutkija 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Hänen tutkimuksensa osoittivat, että slaavilaisten ja muiden itäeurooppalaisten kansojen musiikki ei aina noudata länsieurooppalaisen musiikin sääntöjä, vaan sillä on omat sisäiset lakinsa ja musiikillinen kielensä. Nämä säännöt näkyvät esimerkiksi **Béla Bartókin** kvartaalisoinnuissa ja sävelten monimuotoisuudessa. Tämä oivalus inspiroi kuuluisan venäläisen viisikon **Mili Balakirevin**, **César Cuin**, **Aleksandr Borodin**, **Modest Musorgskin** ja **Nikolai Rimski-Korsakovin** tunnetuimpia kappaleita, kuten myös unkarilaisten **Béla Bartókin** ja **Zoltán Kodály**n, virolaisten **Veljo Tormiksen** ja **Urmis Sisakin**, suomalaisen **Pekka Kostiaisen** sekä muiden nyky-suomalaisten säveltäjien luomistyötä. Ymmärtääksemme näiden säveltäjien teoksia meidän on tutustuttava näiden kansojen ja kulttuurien yhteisiin piirteisiin.

HUOMIOITA RINNASTUKSESTA SUOMALAIS-UGRILAISTEN KANSOJEN AJATTELUTAVASSA JA KIELISSÄ

Tarkastelen nyt hieman suomalais-ugrilaisien kansojen runoutta ja vertaan sitä Länsi-Euroopan runouteen, josta on luontevaa siirtä musiikin vertailuun. Otan esimerkiksi kaksi klassikkorunoa: *Kalevalan* ensimmäisen runon ja Italiasta **Dante Alighierin** *Jumalaisen näytelmän*. Jos keskitymme kerronnan tyyliin, olennainen ero näiden kahden runon välillä on toisessa: *Kalevalassa* toisto on olennainen keino, *Jumalaisessa näytelmässä* ei.

Ilmeisesti muinaisella itämerensuomalaisella runoilijalla oli halu sanoa asiat kahdesti. Runoudessa tätä kutsutaan rinnakkaisuudeksi, toistoksi. Mutta onko esimerkiksi *Kalevalan* runoissa kyse todella toistosta? Jos tutkimme runoa tarkemmin, voimme huomata, että asiat eivät toistu sellaisinaan tai samanlaisina. Sen sijaan kyse on enemmän siitä, että eräät runon käsitteet on jaettu kahteen osaan, joilla on hyvin samankaltainen merkitys. Toisin sanoen samaan asiaan viitataan kahdella eri tavalla:

'minä': *mieleni/aivoni*

'puhumiseni': *sanat/puheet*

'puheen tuottamisen välineistö':

kieleni/hampaani

Mielestäni ei ole kyse vain runollisesta tyylistä, vaan ajattelu- ja ilmaisutavasta, mistä olen kir-

joittanut aikaisemmin ja laajemmin muun muassa väitöskirjassani *Rinnasteinen ajattelu-tapa suomensukuisten kansojen musiikkiperinteessä*, joka hyväksyttiin vuonna 1999 Jyväskylän yliopistossa. Suomalais-ugrilaiset kielet suosivat rinnakkaisrakenteita, kun indoeurooppalaiset kielet suosivat alisteisia rakenteita. Jopa läntisimmät suomalais-ugrilaiset kansat eli saamelaiset, unkarilaiset ja suomalaiset, joiden kielet tuntevat jo alisteiset rakenteet, käyttävät edelleen yleisesti myös rinnakkaisia rakenteita.

Katson, että useat yhdyssanat, joissa on yhdistetty kaksi rinnasteista samanarvoista sanaa, ovat myös esimerkkejä tuosta piirteestä suomalais-ugrilaisissa kielissä. Esimerkki tällaisesta sanasta on suomen *maailma*, joka on tehty yhdistämällä *maa* ja *ilma*. Jos vertaamme tätä vaikkapa italian tai englannin vastaaviin sanoihin (*mondo*, *world*), huomaamme, että ne eivät läpinäkyvästi muodostu kahdesta osasta. Suomen kieli jakaa maailman käsitteen kahdella asettamalla kaksi sanaa rinnakkain tai ehkä pikemminkin vastakkain: konkreettinen *maa* ja abstrakti *ilma* muodostavat maailman. Filosofisemmin ilmaistuna näkyvä maailma täydentyy näkymättömällä.

Ilmiö on hyvin keskeinen suomalais-ugrilaisissa kielissä. Jopa vanhoja perussanoja on muodostettu rinnastusperiaatetta käyttäen. Tästä esimerkkinä olkoot mansin *elumholm* 'ihminen', joka muodostuu merkityksistä 'elävä' + 'kuollut', unkarin *testvér* 'sisarus', joka muodostuu merkityksistä 'ruumis' + 'veri' ja udmurtin *ymnyr* 'kasvot', joka muodostuu merkityksistä 'suu' + 'nenä'. Osa muodostelmista on samanlaisia toisilleen etäisissäkin sukulielissä: esimerkiksi sekä udmurtissa että mansissa 'lapsi' on muodostettu yhdistämällä kaksi sanaa, 'tyttö' ja 'poika'. Permiläisissä kielissä uusien abstraktien verbien luominen yhdistämällä kaksi verbiä on yhä produktiivinen sananmuodostustapa: esimerkiksi 'leikkiä' + 'nauraa' = 'huvitella'. Näistä esimerkeistä näemme, että toisinaan yhdyssanan merkitystä ei voi päätellä sen osien perusteella, mitä esimerkiksi unkarin *testvér* hyvin havainnollistaa.

Tälle ilmiölle on läheinen myös useimpien suomalais-ugrilaisien kielten tapa hahmottaa ihminen niin sanotusti keskeneräisenä puolikkaana kokonaisuudesta. Tämä puolikas tarvitsee toisen puolen muodostaakseen kokonaisuuden. Tällainen ajattelutapa näkyy konkreettisesti puolisoa tai kumppania tarkoittavissa

sanoissa, jotka on monessa suomalais-ugrilaisessa kielissä muodostettu sanasta, jonka merkitys on 'puoli(kas)': esimerkiksi suomen *puoliso*, *osapuoli*; marin *pelashem* 'puolisoni', *shümbel* 'rakastettu' eli 'sydänpuoli'; mordvalaiskielten *pola* 'aviopuoliso'; tai unkarin *feleség* 'vaimo'. Monien asioiden perusolemuksiksi hahmotetaan suomalais-ugrilaisissa kielissä esiintyminen pareittain. Tämä näkyy selvästi sellaisten sanojen yhteydessä, jotka todella ilmaisevat luonnollisesti parillisina esiintyviä tarkoitteita, kuten suomen *silmäpuoli*, *jalkapuoli* tai *kenkäpuoli*. Vastaavat ilmaisut ovat sukulielissäkin yleisiä. Onpa joskus tämä hahmotustapa levinnyt sellaistenkin tarkoitteiden yhteyteen, jotka eivät välttämättä esiinny juuri pareittain. Näin udmurtin kielen ilmaisujen *pal kyl* ('puoli sana') tai *pal kisyri* ('puoli rypäly') merkitys on 'yksi sana' ja 'yksi rypäly'.

RINNASTUKSESTA SUOMALAIS-UGRILAISTEN KANSOJEN MUSIIKISSA

Rinnastus on myös musiikissa olennainen suomalais-ugrilainen käytäntö. *Kalevalaa* esitti alun perin kaksi osapuolta: päämies ja puoltaja, jotka lauloivat riviparit alun perin vuorotellen, kuten alla olevassa esimerkissä. Sopraano II ja altto I jakavat sävelparin keskenään. Musiikillinen viesti jakautuu kahteen osaan niin kuin runollinen ja kielellinenkin viesti. Yllä on tästä esimerkki. Musiikillisen ajatuksen ensimmäinen puolisko saa merkityksensä vasta, kun se yhdistetään toiseen puoliskoon ja muodostaa kokonaisuuden. Länsimaaisessa musiikissa tämä on harvoin esiintyvä tyyli-ilmiö (esimerkiksi **J. S. Bachin** teoksissa sitä kuitenkin esiintyy), kun taas suomalais-ugrilaisien kansojen musiikkikulttuureissa se on yleinen ilmiö. Myös näiden kansojen musiikissa esitettävä laaja sävelkirjo johtuu tällaisesta erottelevasta ajattelusta ja luomisesta. Musiikin sävelet ilman reaktioita eivät ole alisteisissa, vaan rinnasteisissa suhteissa toisiinsa ja muodostavat sellaisenaan rinnasteisia katkelmia, kuten Bartókin *Allegro Barbarossa* tai *Cipósütésissä* tai Pekka Kostiaisen *Pakkasen luvussa* ja Urmas Sisaskin *Eesti Missa* -teoksessa.

Länsieurooppalaisissa musiikkikulttuureissa käytetään ensisijaisesti sävellajeina duuria ja mollia, joissa nuotit ovat riippuvaisessa, alisteisessa ja hypotaktisessa suhteessa. Jokaisella sävelellä on oma luonteensa toonika-sub-

dominantti-dominantti-kolmiossa. Melodia alkaa jostain perussävelestä ja saapuu sävelen yhden tai useamman dominantti-subdominantti käännöksen jälkeen. Tästä syystä länsimaisella musiikilla on aina loppu.

Suomalais-ugrilaisella musiikkiteoksella ei välttämättä ole loppua tai lopetusta, vaan se jää hyvin usein avoimeksi. Tällä musiikillisella kielellä on mahdollonta esittää tunteiden liikkeitä pyrkimällä dominanttiin ja saavuttamalla sitten toonika. Yksittäiset suomalais-ugrilaiset sävelet saavat merkityksensä silloin, kun ne liittyvät toiseen säveleen. Suomalais-ugrilainen musiikki voi ilmaista tekijänsä tunteuksia vain sävelen paksuutta, voimakkuutta tai sen sävyä muuttamalla (esimerkiksi *Allegro Barbaro*). Yleisemmältä kannalta on mielenkiintoista, että eräät suomalais-ugrilaiset kansat eivät alunperin ole koskaan puhuneet sävelistä käsitteillä ”korkea” tai ”matala”, vaan he ovat käyttäneet sanoja ”ohut” ja ”paksu”. Nämä asiat meidän tulee pitää mielessä, kun kuuntelemme esimerkiksi Kostiaisen ja Sisakin kappaletta. Niissä rinnasteisten musiikillisten osien suhde toisiinsa ilmaisee tunteita. Nykyiseen länsieurooppalaiseen musiikkiin tottuneelle henkilölle tämäntyyppinen suomalais-ugrilainen musiikki saattaa tuntua karkealta ja jopa barbaariselta. Mutta se ei kuulosta karkealta niiden mielestä, jotka ovat tottuneet tai kasvaneet sellaiseen musiikkikulttuuriin.

SUOMALAINEN MUSIIKKIKULTTUURI

Nyt katsomme suomalaista musiikkia erikseen. Suomalaista musiikkikulttuuria on alettu tutkia vasta hiljattain, 1800-luvulla. Ensin siitä kiinnostuivat kansanmusiikin kerääjät ja tutkijat, sitten säveltäjät. Suomalaiset tutkijat ovat löytäneet suomalaisista kylistä kaksi kansanmusiikkityylien pääkerrosta eli kalevalamittaiset ja riimilliset kansanlaulut.

Edellä on jo mainittu kalevalamittaiset laulut. *Kalevala* on koottu tällaisesta itämerensuomalaisesta lauluperinteestä, joten siksi sitä kutsutaan kalevalamittaiseksi. Ne ovat yleensä melko säännönmukaisia sävelen suhteen käyttäen tri-, tetra- tai pentatonisia asteikkoja. Sama koskee rytmiä, sillä käytössä on lähinnä sellaisia tahtilajeja, kuten 2/4 + 3/4, 5/8, 5/8 + 4/8, 3/8 + 6/8 ja niin edelleen. Tosin niiden kaksiosaiset tai kaksiriviset melodiat ovat muuten hyvin monenlaisia.

Riimilliset kansanlaulut ovat hieman lähempänä Länsi-Euroopassa tunnettua musiikkia ja melodioita, vaikka monet niistä ovatkin pentatonisia, tarkemmin anhemitonisia. Niitä voi laulaa yksin, kun sitä vastoin kalevalamittaisiin lauluihin tarvitaan päämies ja puoltaja. Kahden eri tyylikerroksen kansanlaulut eroavat toisistaan suuresti myös aihepiireiltään. Riimillisissä kansanlauluissa on paljon rakkaudesta kertovia, kun taas kalevalamittaisissa lauluissa on monia eeppeisiä tarinoita, jotka esimerkiksi käsittelevät **Väinämöistä**, **Joukahaista** ja **Louhea**. Suomalaisen musiikkikulttuurin riimilliseen tyylikerrokseen kuuluvat esimerkiksi sellaiset kappaleet kuin Kostiaisen *Mull’ on heila ihana* tai kansansävelmä *Sinisiä punasia ruusunkukkia*, joissa aiheena on rakkaus. On kiintoisaa, kuinka paljon Kostiaisen sävellystapa muistuttaa Bartókin sävellystapaa esimerkiksi *Allegro barbarossa*, kun toisen rivipareista laulaa päälaulaja ja toisen kuoro, ikään kuin toisilleen vastaamalla.

Olen tässä esittänyt joitakin huomioita rinnastuksesta suomalais-ugrilaisissa kielissä ja eräissä kansanrunouden muodoissa sekä virolaisten, suomalaisten ja unkarilaisten säveltäjien tuotannossa. Olisi hyvin kiinnostavaa tarkastella rinnastusta ilmaisu- ja tyylikeinona kaikkien muidenkin suomalais-ugrilaiden kansojen kansanrunoudessa sekä säveltäjien tuotannossa. ■

Artikkeli perustuu esitykseen, jonka György Kádár piti vuoden 2015 keväällä Vaasan ylioppilaskuoron ja Padovan yliopiston kuoron yhteisessä konsertissa, jossa esitettiin muun muassa Veljo Tormisin, Pekka Kostiaisen ja Urmas Sisakin sävellyksiä.

Esityksen suomensi ja muokkasi artikkeliksi Esa-Jussi Salminen.

Kirjoittaja on unkarilainen musiikin tohtori, Unkari radion entinen työntekijä, Vaasan ylioppilaskuoron johtaja sekä laulun- ja musiikinopettaja, joka asuu Suomessa.

Mummun ja papan luona metsässä porojen kanssa

Osa 2 (jatkoa edellisestä numerosta)

Teksti: MARIJA LAUNONEN • Toimittanut: AGRAFENA SOPOTSHIN

Luista ja vesilinnun nokista tehtyjä perinteisiä leluporoja.
Kansallismuseon kokoelmat.

Kirjoittaja poimii puolukoita isovanhempiensa maassa. Hänen lapsuudessaan puolukat kerättiin vielä metallisiin ämpäreihin ja itsetehtyihin tuohiastioihin. Kuva: Marija Launonen.

Pappa meni ulos talosta ja palasi mukanaan sorsan nokkia ja luita. Hän työnsi luita nokkiin ja sanoi:

- Katsos, tämä on porolauma.

Me jaoimme nämä nokkaporomme kahteen ryhmään - yksi osa poroista kuului minulle ja toinen osa papalle.

- Laskepas nyt, kuinka monta poroa sinulla on, sanoi pappa.

- Yksi, kaksi, neljä, viisi... minä laskin.

- Sinä jätit luvun välistä. Lasketaan yhdessä.

Mutta silloin äitini tuli sisään. Hän alkoi puhua, kuinka hän oli kerännyt marjoja ja että hän oli löytänyt jostain mustikkapaikan. Hän tarvitsi apua keräämisessä, mutta ei tänään, vaan huomenna. Äiti näytti meille ämpärin, johon hän oli kerännyt mustikoita. Sitten mummin tuli, hypisteli mustikoita ja vei ämpärin ulos.

Tuli ilta, ja söimme ja menimme nukkumaan. Aamusella äiti herätti minut varhain. Minun vielä hieroessa silmiäni äiti sanoi:

- Menemme metsään keräämään marjoja.

Pian me lähdimmekin. Me - minä, äiti ja mummu otimme ämpärit ja menimme metsään. Saavuimme siihen paikkaan, jonka äiti oli

edellisenä päivänä pistänyt merkkille. Aloimme heti poimia mustikkaa. Mummun ja äidin ämpäreihin alkoi oikein ropista mustikoita. Kylähän minäkin aloin kerätä mustikoita, mutta niitä päätyi enemmän suuhuni kuin ämpäriin. Mieluummin söin herkkua kuin keräsin sitä. Äiti ja mummu panivat merkkille kyllä mustikkaan tahriintuneen suuni, mutta eivät olleet huomaavinaankaan, vaan jatkoivat kiivasta mustikoiden poimintaa. En muista, kuinka kauan aikaa oli kulunut, kun mummu ja äiti tulivat luokseni. Heillä oli ämpärit reunoja myöten täynnä. Minulla oli kerättynä mustikoita varsin vähän.

- Myymme marjat, sanoi äiti.

Pari tyhjää ämpäriä oli vielä jäljellä, ja mummu ja äiti alkoivat täyttää niitäkin marjoilla. Kun he keräsivät mustikoita ja puhelivat keskenään, minä olin omissa mietteissäni ja jatkoin mustikoiden keräämistä: puolet suuhun ja puolet ämpäriin. Mutta kohta huomasin, että en kuule enää äidin ja mummun ääniä! Minä kohottauduin enkä nähnytkaan heitä missään. Kaiken huipuksi en tiennyt, missä olin! En ollut aikaisemmin nähnyt tätä paikkaa. Aloin huutaa:

- Auuu! Auuuu!

Kirjoittajan isoisän ja isoäidin talvikodista. Kuva: Marija Launonen.

Kukaan ei kuitenkaan vastannut. Huusin vielä kerran, mutta ainoastaan puut vastasivat minun äänelläni. Huolestuin: mihin äiti ja mummu olivat mahtaneet häipyä? Pistäydyin yhdessä suunnassa ja huhuilin, mutta kukaan ei vastannut. Pistäydyin toisella suunnalla ja huhuilin taas, mutta sielläkään en saanut vastausta. Arastelin mennä edemmäs. Minähän voisin eksyä aivan kokonaan. Päätin mennä takaisin ja pysyä siinä paikassa, jossa huomasin olevani yksin. Myöhemmin äiti sanoi, että olen toiminut oikein.

Pian kuulin: ”Auuu! Mariiii!”, ja minä vastasin iloissani! Äiti ja mummu tulivat näkyviin. En varmaan ikinä ollut ollut niin iloinen heidät nähdessäni kuin nyt.

- Mari, mikset sinä seurannut meitä? äiti motkotti, mutta hänen äänessään oli pehmeä sointi.

- Hän oli uppoutunut marjojen poimimiseen, huomautti mummu.

- Menemme jo kotiin, äiti sanoi.

Huomasin, että he olivat tyhjin käsin. He olivat nähtävästi jo vieneet ämpärit jonnekin. He menivät edeltä, ja minä seurasin perässä. Pian saavuimme kotiin. Kaikki olivat väsyneitä

mutta tyytyväisiä. Lisäksi meillä oli mustikoita talvea varten, ja niitä riitti vielä myytäväksikin. Ja kaiken lisäksi minulla oli kupu täynnä!

Näin kuluivat päivät asumuksella. Ympäriällä puhuttiin hantia. Minäkin puhuin sitä. Jos en tiennyt jotain sanaa, mummu ja pappa selittivät sen minulle. Painoin mieleeni ne sanat.

Pappa lahjoitti minulle poronvasan.

- Katsos, tämä on sinun vasasi. Kohta se kasvaa aikuiseksi ja siitä tulee sinun porosi, pappa sanoi.

Mutta minä ymmärsin hyvin, että en voi ottaa vasaa mukaani. Sen paikka oli täällä metsässä eikä taajamassa, jossa asuin ja jossa oli paljon koiria. Poronvasa jäi siis papan tokkaan. En kuitenkaan surrut sitä - pääasia oli, että minulla oli sellainen! Ja pappa katsoisi sen perään! Pappa oli niin suloinen, iloinen ja hyväsydäminen! Hän oli täysi vastakohta minun mummulleni, joka tuntui päinvastoin ankaralta ja etäiseltä. Siksi minä pidin enemmän papasta ja vietin kaiken ajan hänen kanssaan.

Eräänä päivänä pappa sanoi:

- Huomenna menemme tämän järven yli. Näytän, mitä siellä on.

Seuraavana aamuna menimme kumollaan

olevan haapion luo. Pappa käänsi sen, työnsi veteen, istuutui pehmeälle sammalistuimelle ja pyysi minua asettumaan veneeseen eteen. Istuuduin pehmeälle sammaleelle. Pappa käski minua taivuttamaan polveni ja istumaan jalat ristissä. Pappa piti veneen tasapainossa airolla. Minä istuuduin veneeseen pappa työnsi sen irti rannasta ja alkoi soutaa yhdellä airolla.

Niin me livuimme järven yli. Rannat olivat kietoutuneet sumuun, ja se oli salaperäistä. Yritin kuvitella, mitä mahtaa olla tuolla toisella rannalla, mutta en voinut.

Toisella rannalla osoittautuikin olevan samanlainen metsä ja samanlainen turveranta kuin asuinpaikankin kohdalla, mutta täällä ranta oli jyrkempi ja korkeampi.

Nousimme rannalle ja menimme polkua pitkin sisemmälle metsään. Kauempana alkoi hongikko, jossa maa oli hohtavan valkean jäkälän peitossa. Männytkin olivat korkeita, ja niissä oli paksut oksat. Näin siellä pyydyksen. Se lojui maassa. Sen hirsien alla oli kaksi paksua oksaa.

- Angktjetji, miksi pyydys lojuu maassa? minä kysyin.

- Kesällä ei saa virittää pyydystä. Kaikki eläimet ja linnut kasvattavat jälkeläisiä. Se olisi niille vaaraksi, pappa vastasi.

- Mutta miksi pyydyksen alla on kaksi paksua oksaa?

- Pyydyksestä täytyy pitää huolta, jotta sen hirret eivät mädäntyisi sateen vuoksi.

Menimme eteenpäin. Näin vielä muitakin maassa lojuvia pyydyksiä.

Menimme talviasumukselle asti. Asuinrakenus oli yhtä pieni ja matala kuin kesäasumuksen talo. Ainoastaan lasi-ikkunat olivat suuremmat ja *tshuval*-uunin sijaan talossa oli rautainen kamiina.

Talon sivuseinää vasten nojasi paksu pölkky. Huomasin sen yläpäässä linnunpesän.

- Mikä lintu on tehnyt tuohon pesän? minä kysyin.

- Se on mustakaulaisten lintujen pesä, pappa vastasi.

- Sinähän näit sellaisen linnun porojen luona. Näit miten taitavasti se pyydysti lennosta kiilisiä ja kärpäsiä. Sillä aikaa, kun meitä ei ollut täällä, lintu ehti munia ja kasvattaa poikaset. Nyt pesä on tyhjä. Älä koske siihen. Ehkä se lentää tänne ensi vuonnakin ja pesii täällä.

Aloin muistella, mitä lintuja metsässä asuukaan: metso, teeri, pyy, närhi, varis. Niiden lisäksi oli vielä pieniä laululintuja.

**Perinteinen hantilainen tshuval-uuni
Toorum maa -museossa. Kuva: Marija Launonen.**

Me palasimme veneelle samaa polkua jäkäläkankaan kautta.

- Angktjetji, miksette asu kesällä täällä metsässä?

- Ei kesällä sovi asua täällä. Porot talloisivat kaiken jäkälän. Ne jäisivät sitten talvella ilman ruokaa, pappa vastasi.

Pappa käänsi veneen, työnsi sen veteen ja istutti minut siihen. Järven pinta oli peilityyni. Tätä pintaa liu'uimme papan kanssa veneen keulan solinan ja airojen tasaisen läiskeen säestässä hiljaisena musiikkina.

Katselin veneen laidan yli veteen, missä ui pieniä kaloja. Airojen vetojen edestä ne syöksähtelivät äkkinäisesti eri suuntiin. Hiekka-pohja oli näkyvissä. Se oli aaltoileva kuin mummun pyykkilauta.

Sumu oli jo aikaa sitten hälvennyt. Vastaranan muodot olivat hyvin näkyvissä. Näytti siltä kuin asuintalo, poronavetta ja kesäasumuksen varasto olisivat aivan vesirajassa.

Tulimme rantaan. Minä astuin rannalle ensimmäisenä, sitten pappa. Hän kiskaisi veneen kuivalle maalle ja käänsi sen. Veneestä

valui hieman vettä. Sitten pappa veti veneen kumpareelle ja käänsi sen oikein päin. Hän laittoi meidän sammaleiset istuimemme jälleen veneeseen paikalleen ja työnsi airon veneen alle. Vasta sitten menimme taloon.

En ollut huomannut miten ilta oli jo saanut. Minä ja pappa olimme olleet ilmeisesti koko päivän toisella puolella järveä, talviasumuksella.

Seuraavana päivänä satoi. Harmaat pilvet peittivät taivaan. Minusta oli ihanaa kuunnella kuinka sade hakkasi kattoon, mutta en pitänyt sateessa kävelemisestä. Mummu sen sijaan sitoi päälleen verkahalatin ja meni ulos puuhas-telemaan jotakin. Äitikin meni jonnekin. Pappakin lähti toiselle järvelle kokemaan verkkoja. Jäin taloon yksin. Leikin hieman niin sanotulla porolaumallamme, mutta pian se alkoi tuntua tylsältä. Minun ei tarvinnut ikävöidä kauaa, koska pian ilmestyivät äiti ja mummu. He alkoivat perata kaloja. He antoivat minulle suomus-
tusraudan ja minäkin perkasin pieniä säynäviä. Niiden suomet olivat kuin valkoiset paljetit uudenvuoden mekossa.

En enää muista, kuinka monta päivää vietin metsässä, mummun ja papan luona heidän asumuksellaan. Eräänä päivänä kuulin helikopterin jylinän. Se teki kierroksen ympärillämme ja alkoi sitten laskeutua asumuksen vieressä olevalle aukiolle. Äiti oli ollut jo kauan valmiina lähtöön. Hän kantoi yhdessä mummun kanssa helikopteriin mustikkaämpäreitä sekä muita tavaroita, ja sen jälkeen minä ja äiti istuu-

duimme sinne. Lensimme pois. Katsoin helikopterin ikkunasta: Mummu ja pappa pitivät toisistaan kiinni ja kääntyivät poispäin ilmavirasta, jonka helikopterin roottorit nostattivat. Pieni asuintalo, poronavetta ja varasto loittolivat yhä kauemmas ja kauemmas, kunnes ne katosivat puiden latvojen taakse. Lensimme jälleen metsän, ruskeiden soiden, sinisten järvien ja jokien yllä. Alkoi ilmestyä autoja harmailte teille. Ne kiemurtelivat hassusti kuin kuoriaiset.

Helikopteri laskeutui asfaltille. Lentäjä auttoi meitä purkamaan mustikkaämpärit helikopterista ja kantamaan ne parkkipaikalle. Äiti meni yhden tummaihoisen kuljettajan luo ja sanoi tälle osoitteen. Ajattelin, että kuljettaja saattaisi olla Azerbaidžhanista tai Uzbekistanista ja hän hankki tuloja kuljettajana.

Pian me istuimmekin autoon ja lähdimme liikkeelle. Ikkunoiden takana alkoi olla korkeita ja harmaita kerrostaloja, jotka oli rakennettu betonista. Tunnistin paikan heti. Se oli Surgutin kaupunki. Ajoimme yhden harmaan kerrostalon luo.

- Mari, jää autoon ja odota minua täällä, äiti käski ja meni ulos autosta.

Jäin istumaan auton takapenkille ja näin sieltä, kuinka kuljettaja otti auton tavaratilasta mustikkaämpärit ja äiti kantoi ne kerrostalon ulko-ovelle. Kohta äiti katosi sisään kaikkine ämpäreineen ja minä jäin odottamaan. Kuljettaja istuutui myös omalle paikalleen ja odotti vaiti. Tutkiskelin autoa sisältä, mutta siellä ei ollut mitään kiinnostavaa. Huurtuneen ikku-

**Pappa Semjon Pavlovitsh Pesikov
ja mummu Marfa Konstantinovna
Pesikova (o.s. Rynkova).**

nan takana taivaalla uivat harmaat pilvet, ja auton koriin rapisi hienokseltaan sadepisaroita. Myös talot ympärillä olivat harmaita. Asfaltti oli tummanharmaa väriltään. Minun tuli niin alakuloinen olo, että kyyneleet vierivät poskilla. Ymmärsin, että itken ja että minun pitäisi lopettaa, jotta kukaan ei huomaisi. Mutta mitä enemmän yritin tukahduttaa kyyneleitä, sitä enemmän niitä tuli esiin. Äiti avasi auton oven, ja hänen jälkeensä toisen oven avasi Alja, minun serkkuni. Hän oli pari vuotta minua vanhempi. Äiti istuutui etupenkille, ja Alja istuutui takapenkille minun viereeni.

- Lähdettiin! äiti sanoi.
- Grunja-täti! Mari itkee! Alja sanoi kovalla äänellä.
- Mikä sinulla on, Mari? äiti kysyi ja käänsi päätään taaksepäin.
- Ei mikään, vastasin ja kuivasin kyyneleet.
- Taas se itkee, Alja urputti.

Käännyin ihmeissäni katsomaan Aljaa. Hän ei ollut edes tervehtinyt minua. Yleensä hän oli ollut minun hyvä ystäväni. Mutta mitä hänelle nyt oli tapahtunut? Mistä hän sai päähänsä sanoa, että ”Taas se itkee”, kun emme olleet nähneet johonkin aikaan!? Minua halutti rii-

Surgutin kaupunkia Neuvostoliiton aikana rakennettuine taloineen. Kuva: Marija Launosen kotialbumi.

dellä hänen kanssaan, mutta olin niin väsynyt, että suljin silmät ja päätin hiukan nukkua ja levätä. Olin silti loukkaantunut Aljalle. Äiti alkoi sillä välin rupertella kuljettajan kanssa. Ajoimme Russkinskien kylään, jossa asuimme. ■

Venäjältä tekstin suomensi Esa-Jussi Salminen.

Kirjoittaja on Suomessa asuva hantilainen, joka kasvanut Länsi-Siperiassa. Hän on myös Sukukansojen ystävät ry:n hallituksen jäsen.

Tervetuloa kirjoittamaan seuraavaan Alkukotiin, numeroon 17!

ALKUKODIN seuraavan numeron teemana on niin sanotut pienet ja tuntemattomat suomalais-ugrilaiset kansat, kuten esimerkiksi vatjalaiset, kolttasaamelaiset tai enetsit sekä kansojen diaspora, jolloin aiheena voivat olla esimerkiksi jotkin vanhat vähemmistöt, kuten romanianunkarilaiset tai kanadansuomalaiset.

Kutsumme teitä kirjoittamaan lehteen erilaisia juttuja, kuten haastatteluja, reportaaseja ja popularisoitua tiedettä. Julkaisemme mielellämme arvosteluita, myös teeman ulkopuolelta. Aiheet voivat olla päivän polttavimpia, nostoja muinaisuudesta tai jotain siltä väliltä. Mikäli työskentelet tieteen alalla, kannustamme kirjoittamaan omasta tutkimuksestasi.

Voit kirjoittaa muullakin kielellä kuin suomeksi. Suomalais-ugrilaisilla vähemmistökielillä kirjoitetut artikkelit saavat rinnakkaisversion suomeksi tai esimerkiksi karjalan, meänkielen ja kveenin tapauksessa pienen sanalistan lukijan tueksi. Muussa

tapauksessa julkaisemme jutustasi suomenkielisen käännöksen. Otathan yhteyttä, mikäli kielistä on kysyttävää.

Otamme heti vastaan artikkeleita, ja niiden palautuksen määräaika on 30. kesäkuuta 2024. Hyväksytyjen juttujen oikoluettut versiot tulee korjata viimeistään 30. syyskuuta mennessä.

Tavoitteena on julkaista numero joulukuussa 2024.

Kaikki kirjoittajat saavat tekijänpalkkion ja mahdollisuuksien mukaan pienen symbolisen rahallisen korvauksen.

Lähetä juttusi meille osoitteeseen sukukansojenystavatry@gmail.com.

Pidätämme oikeuden olla julkaisematta juttuja, jolloin kirjoituspalkkiotakaan ei makseta, ellei juttua julkaista sellaisenaan tai muokattuna myöhemmin.

Kevätterveisin

ALKUKOTI-LEHDEN TOIMITUSKUNTA

Taivaannaula ry

Pyhyttä luonnosta, voimaa perinteistä

Taivaannaula on valtakunnallinen järjestö, joka on toiminut pitkäikäisen suomalaisen perinnekulttuurin ja henkisen perinteen säilyttämiseksi ja elävänä pitämiseksi jo vuodesta 2007. Erityisen tärkeä tavoite on kansanperinteen tuntemien pyhien luonnonpaikkojen suojeleminen.

Toimintamme kattaa maan- ja metsänvaraiseen elämäntapaan kytkeytyvät perinteet kansanuskon maailmankuvasta ja ajanlaskennasta viljelyn, laulannan, leipomisen tai rakentamisen tapakulttuuriin ja henkisiin merkityksiin.

Taivaannaulan jäsenenä pääset vaikuttamaan yhdistyksen toimintaan ja saat jäsenetuina alennuksen osallistumismaksuista ja tuotteista kuten Taivaannaulan kalenterista. Liity mukaan osoitteessa: taivaannaula.org

Meidy on olemas -kirjassa tarinansa kertoo 18 karjalaista nuorta ympäri Suomea. Karjalaisuus tarkoittaa nuorille vakavasti uhanalaisen kielen ja kulttuuri-identiteetin ylläpitämistä ja uudelleen luomista. Valokuvakirja on suomeksi ja luvvinkarjalaksi. Kirjan avulla voi myös opetella karjalan kieltä. Siitä on tehty vapaasti jaettava äänikirja karjalaksi.

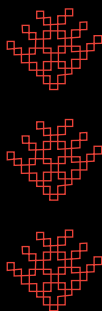
Hinta postikuluineen 25,90e

Tilaa:

anne.kalliola@gmail.com

050 410 9761

www.annekalliola.com

Meidy on olemas

Karjalazet nuoret Suomes

SUOMALAIS-UGRILAISTEN KANSOJEN PÖYTÄLIPPU 28 € (yhdistyksen jäsenille 24 €)

KANGASMERKKI,
jossa suomalais-ugrilaisten
kansojen yhteinen lippu,
myös tarrakiinnityksellä:
5 € (jäsenille 4 €)

Alkukodin numero 16: 14 € • Alkukodin numero 15: 9 € (jäsenille 7 €)
Alkukodin vanhat numerot 1-14: 3 € (jäsenille 2 €)

Tutustu tuotteisiimme osoitteessa <http://www.sukukansojenystavat.fi>.

MAINOSTA SEURAAVASSA ALKUKODISSA!

Etukannen sisäpuoli 115 euroa,
puoli sivua 65 euroa
Takakansi 120 euroa,
puoli sivua 70 euroa
Takakannen sisäpuoli 100 euroa,
puoli sivua 60 euroa
Sisäsivut 70 euroa,
puoli sivua 40 euroa
Pienemmät ilmoituskoot ovat 30 euroa.

- 1. painos, 2024, 250 kpl
- Lehden koko on B5.
- Ilmoituskoot ja -hinnat
- 1/1 176 x 250 + 3 mm bleed
- 1/2 vaaka 141 x 104 mm
- Aineisto on toimitettava valmiina
- .PDF-, .PNG- tai .TIFF-tiedostona
- Resoluutio on 300 dpi.

Voit myös tehdä vuoden 2025 sukukansakalenterin ennakkotilauksen jo nyt.
Tulevaksi hinnaksi arvioidaan noin 15 euroa.

Tee tilauksesi ja ilmoita mainoksesi lähettämällä meille sähköpostia osoitteeseen
sukukansojenystavtry@gmail.com.

Postikulut lisätään tuotteiden hintaan.

Kuva: Ragnar Vutt

SUKUKANSA- PÄIVÄT 14.-15.6.

Viron kansallismuseo, Tartto

Tapahtumia:

Unohdetut kansat -konsertti (V. Tormis), *Pariisin filharmonisen orkesterin kuoro* • Suomalais-ugrilainen elokuvafestivaali FUFF
Fenno-Ugria-yhdistyksen seminaari • Viron kansallismuseon
pysyvä näyttely Uralin kaiku

Sukukansapäivät ovat osa Tarton kulttuuripääkaupunkivuoden ohjelmaa.

Mietitkö vielä, miksi menisit Etelä-Viroon?

Kaikki Euroopan
kulttuuripääkaupungin
tapahtumat löydät täältä:
tartu2024.ee/tartto

Tartu 2024

Euroopan
kulttuuripääkaupunki

2h